

”Jovars, det duger tills vidare”

En interaktionell analys av konstruktionsfamiljen diskurspartikel+ *vars*

GUSTAV BOCKGÅRD

Ett uttryck som har förekommit mycket länge i svenskt språkbruk är böneformeln *gud bevare oss*. Uttrycket används också i vår tid, vilket enkelt kan konstateras med hjälp av Språkbanken eller Googles sökmotor.¹ Vad som ofta händer med en fast, flitigt använd fras under tidens gång är att uttryckets ursprungsbetydelse gradvis försvinner och ersätts av en eller flera nya semantiska betydelser eller pragmatiska funktioner. Parallellt med detta kan frasens form genomgå reduktioner i ett eller flera steg. I det här aktuella fallet finns reducerade former såsom *gud bevars*, *gubevars* och *gubbevars*, samt de *gud-lösa* formerna *bevare oss (väl)* och *bevars*.² De olika formerna används på delvis likartade, delvis olikartade vis. Denna diakrona form- och funktionsutveckling av frasen kan beskrivas som en typisk grammatikaliseringsprocess (Stroh-Wollin 2008:34, 81). Stroh-Wollin påpekar även att böneformler generellt har större potential att grammatikaliserats än många andra typer av fraser.

Särskilt formen *bevars* men i viss mån även *gubevars* kombineras gärna med ett framförstående *ja, jo* eller *nej*, alltså en responsiv. Också detta framgår genom sökningar i Språkbanken och med hjälp av Google.

Grammatikaliseringsprocessen har inte stannat vid *bevars*, utan givit upphov till den ytterligare reducerade formen *vars*.³ (När jag i fortsättningen skriver *vars*, i just kursiv stil, menar jag detta grammatikaliserade *vars*, och inte dess homonymer.) I Stroh-Wollins (2008) korpus, ett stort dramamaterial från tre sekler, föregås denna form alltid av någon av de tre ovannämnda responsiverna (se s. 37). Också de ordböcker som behandlar *vars* ger direkt eller indirekt samma beskrivning av ordets distribution (se vidare avsnitt 4). Efter att ha genomfört omfattande Googlesökningar kan jag dock konstatera att *vars* förekommer i något fler kontexter

¹ Samtliga datorbaserade sökningar som ligger till grund för denna text är gjorda i november 2008.

² *Bevars* finns (har funnits) i olika dialektala varianter. Om man utgår från samlingarna till Ordbok över Sveriges dialekter (OSDs) samt DAG:s sockensamlingar finns *bevass* i Blekinge, Småland, Dalarna och Norrbotten, medan *bevars* är belagt i Skåne. Småland uppvisar dock den största variationen; här finns nämligen de på andra håll obelagda formerna *bevos*, *bevoas* och *bevassen*.

³ Inte oväntat finns det i traditionella lokala dialekter exempel på ett flertal olika variantformer av *vars*. Klart vanligast är *vass*, som jag har funnit belägg på från de flesta landskap i södra Sverige – Blekinge, Halland, Småland, Öland, Östergötland, Bohuslän, Närke och Värmland – men också från Dalarna och från Jämtland. Härutöver har jag funnit enstaka belägg på *värs* från Södermanland, Bohuslän och Dalarna, och på *väss* och *mass* från Dalarna. I södra Bohuslän finns även flera belägg på (*ja*)*varsingen*. Ytterligare en variant är *vär* (långt ä), belagd i Sastmola socken i nordligaste delen av landskapet Satakunda, som gränsar till Österbotten (FO, band 3, s. 162).

än så.⁴ En empiriskt robust beskrivning vore att *vars* närmast undantagslöst föregås av ett språkelement som sett i isolering skulle betraktas som en diskurspartikel.⁵ Min formulering ”sett i isolering” relaterar till att det kanske snarare är hela strängen diskurspartikel+*vars* som borde betraktas som ett ord, i så fall som en (utbyggd) diskurspartikel. Att *vars* obligatoriskt föregås av en partikel torde vara en viktig förklaring till att de sammanskrivna varianterna av uttrycken, såsom *javars*, överlag är vanligare än de särskrivna motsvarigheterna, enligt både Språkbanken och Google.⁶

Bland de alternativ till *ja/jo/nej* som jag har funnit på Internet är de *å*-inledda responsiverna *åja*, *ånej*, *ånä* och i synnerhet *åjo* förhållandevis frekventa i positionen framför *vars* (se även not 4). Det förekommer också en hel del *jodå* samt ytterst få belägg på *var* och en av formerna *jada*, *jobo*, *nja* och *njo*. Alla hittills nämnda diskurspartiklar kan dock ses som utbyggda eller sammanflätade varianter av grundformerna *ja*, *jo* och *nej*. När det gäller helt andra partiklar har jag funnit belägg på *nå* och *tja*, som båda är ganska frekventa. Andra konstruktioner med *vars* som final komponent kan förstås förekomma, men det är problematiskt att hitta dessa eftersom man inte vet vad man ska söka efter. Sammanfattningsvis är den variation som finns avseende den initiala partikeln starkt begränsad, och viktigast av allt så har jag varken i tal eller skrift stött på ett enda exempel på att ett *vars* står naket, utan en framförvarande diskurspartikel (eller expressiv; jfr not 5).

1. Syfte

För samtliga de reducerade uttryck som omnämns ovan gäller att den bokstavliga betydelsen hos *gud bevara oss* inte är för handen eller är ytterst sällsynt då uttrycken används (se SAOB B 2253 ff., G 1241 f., G 1260 f., NEO 3 s. 509 med vidare hänvisning, samt avsnitt 4 nedan). Föreliggande text fokuserar emellertid endast strängen diskurspartikel+*vars* – dess strukturella, funktionella och i viss mån semantiska egenskaper. De längre, mindre grammatikaliserade uttrycken berörs endast i förbigående.

Mest utrymme ges åt exempel från traditionella dialektintervjuer inspelade i nordöstra Götaland (avsnitt 5), medan andra tal- och skriftspråkliga användningar av *vars* beskrivs något mer översiktligt (avsnitt 6 resp. 7). Ett skäl att fokusera samtalspråket är att det undersökta

⁴ Avseende talspråket har jag däremot endast funnit tre exempel där *vars* inte föregås av *ja*, *jo* eller *nej* (i olika uttalsvarianter). I OSDs finns ett belägg på *åjo vars* från Fornåsa socken i Östergötland och ett på *ånä vars* från Björnlunda i Södermanland. Vidare föreligger ett *åjo vars* också i en dialektintervju från Loftahammars socken i Norra Tjusts härad i Småland, som inte ingår i mitt egentliga material (se avsnitt 3) eftersom jag stötte på exemplet i ett mycket sent skede av skrivprocessen. Som synes är det inga större avvikelser från grundmönstret som det handlar om i de tre fallen.

⁵ Enda undantagen som jag har lyckats hitta också till denna mer generellt formulerade regel är ett Internet-belägg på *å vars* och ett på *åb vars*. Enligt J. Lindströms (2008) ordklassindelning bör nog *å* och *åb* inte betraktas som diskurspartiklar utan som expressiver, dvs. som ”klassiska” interjektioner (se särskilt s. 63).

⁶ Jag har via Google t.o.m. funnit ett fåtal belägg på den sammanskrivna motsvarigheten till *nå vars*, alltså *nåvars* (se utdrag 34) – trots att den kan vara svårtolkad i och med risken för sammanblandning med det homografa substantivet. Vidare kan nämnas att formerna *jabevars*, *jobevars*, *nejbevars* och *näbevars* också finns på Internet, men att de samtliga är betydligt sällsyntare än sina särskrivna ekvivalenter, vilket kan antas hänga samman med att en partikel inte är obligatorisk framför *bevars* och att de båda elementen (därför) inte är lika tätt knutna till varandra.

uttrycket i normalfallet är responsivt till både form och funktion – det inleds av en responsiv partikel respektive signalerar ett förhållningssätt till föregående yttrande(n). Vidare kan responsiva konstruktioner hävdas ha sin primära hemvist i samtalsdialog, snarare än i skriftspråket, vilket i sina flesta genrer är mer monologiskt och innehåller färre direkta responser (se även Linell 2003a, 2005, J. Lindström 2009). Det skriftspråksbruk av *vars* som ändå förekommer är i viss mening sekundärt; uttrycket förekommer väldigt ofta i samband med samtalsåtergivning av något slag eller är frukten av en förmodligen medveten strävan hos skribenten att ge texten en talspråklig eller åtminstone informell karaktär.

Före dessa empiriskt inriktade avsnitt som diskuterar det samtals- och skriftspråkliga bruket av *vars*, finns i uppsatsen en mer teoretisk del med redogörelser för teoretisk bakgrund (avsnitt 2), material (3) samt tidigare forskning om *vars* (4). Textens trådar knyts samman i ett sammanfattande och diskuterande avsnitt (8).

2. Teoretiska utgångspunkter, centrala begrepp och definitioner

Detta arbete hör hemma inom forskningsinriktningen interaktionell lingvistik, som historiskt sett har vuxit fram genom en korsbefrukning mellan etnometodologiskt influerad samtalsanalys (CA) och mer traditionellt inriktad lingvistik. En fundamental utgångspunkt inom interaktionell lingvistik är att de språkliga strukturer som står i fokus för analysen inte dekontextualiseras, utan tvärtom analyseras med utgångspunkt i de interaktionella sammanhang i vilka de är situerade. Språkelement ses som resurser för att lösa lokala kommunikativa uppgifter. En viss språklig resurs bildar eller ingår i en samtalsstur som vanligtvis responderar på en eller flera tidigare turer och skapar specifika förutsättningar för kommande turer. Språket är både kontextberoende och kontextförnyande. (För allmänna beskrivningar av interaktionellt orienterad lingvistik, se t.ex. Steensig 2001, Linell 2005 och J. Lindström 2008.)

Interaktionella lingvister har i huvudsak beskrivit samtalsspråk, men i denna text analyseras också en mängd skriftspråkliga exempel ur ett perspektiv som är kontextuellt orienterat i allmänhet och interaktionellt i synnerhet. Såsom jag påpekar i föregående avsnitt är skriftspråket på ett generellt plan förvisso mindre dialogiskt organiserat än samtalsspråket, men de skriftliga språkprov som behandlas i denna artikel förekommer företrädesvis i kontexter som är förhållandevis dialogiska till sin karaktär. Två olika ”röster” kan ofta urskiljas i de aktuella textpartierna. Rösterna kan t.ex. härröra från två verkliga personer eller två fiktiva. En skribent kan också föra en dialog med sig själv (se även Lindström & Linell 2007:42). Om en text ger uttryck för flera olika röster möjliggör detta en interaktionell analys utifrån en sorts deltagarperspektiv som tar fasta på hur den röst som producerar ett *vars* positionerar sig gentemot den andra rösten (se vidare avsnitt 7 nedan, samt resonemanget i Gimstedt 2008:9 f., som i sin undersökning applicerar en interaktionellt orienterad analysmetod på ett Internetmaterial).

Jag är också influerad av den konstruktionsgrammatiska traditionen. Inom denna heterogena forskningsinriktnings huvudfåra är en *konstruktion* en abstrakt, mentalt lagrad resurs hos medlemmarna i en språkgemenskap som dessa kan utnyttja i olika kommunikativa situationer. Den konkreta, kontextberoende realiseringen av en abstrakt, kontextöverskridande konstruktion brukar benämnas *konstrukt* (se t.ex. Kay & Fillmore 1999, Fried & Östman 2004, Martola 2009). Alla språkliga (”välformade”) uttryck antas vara *licensierade* av en eller flera abstrakta konstruktioner (Östman & Fried 2005).

En konstruktion har en uppsättning typiska formella (lexikala, morfosyntaktiska och i talspråket även prosodiska) och funktionella (semantiska och pragmatiska) egenskaper, vilka är oupplösligt förenade med varandra. Konstruktionsgrammatiken strävar mot att fånga in alla aspekter av språkandet; prosodi, fonologi, morfologi, lexikon, syntax, semantik och pragmatik kan vara integrerade i en och samma beskrivningsmodell; inte heller anser man det föreligga några i grammatiskt avseende kvalitativa skillnader mellan idiom och produktiva regler respektive mellan ord, fraser och satser: ”grammar and lexicon forming a single continuum of signs that only differ in their degree of abstractness or specificity, not in their intrinsic character” (Fried & Östman 2004:76; se även Langacker 1987, Wide & Lyngfelt 2009a). Andra centrala tankar inom de flesta konstruktionsgrammatiska teorier är att konstruktionerna bildar kognitivt relevanta nätverk genom att de har gemensamma formella och funktionella egenskaper (Fried & Östman 2004:12). En uppsättning konstruktioner som står i ett nära förhållande till varandra kan benämnas *konstruktionsfamilj* (se Linell 2003b:162 samt ”construction type” i Fujii 2004:127). Vidare kan små konstruktioner bygga upp större konstruktioner som i sin tur kan bygga upp ännu större osv. Resultatet då flera konstruktioner kombineras är dock normalt mer än summan av de enskilda delarna (se t.ex. Fried & Östman 2004:12 passim).

De flesta konstruktionsgrammatiker har historiskt sett fokuserat och fokuserar även i dag mycket starkt på den semantiska betydelsen och betydligt mindre på den pragmatiska funktionen då de analyserar och beskriver konstruktioners funktionssida. Konstruktionsgrammatiken har också i praktiken främst varit en skriftspråksgrammatik (Östman 2005, Östman & Fried 2005). Under senare år har det dock vuxit fram konstruktionsgrammatiska grenar, eller kanske snarare konstruktionsgrammatiskt inspirerade grenar inom den interaktionella lingvistik, som studerar samtalsspråk och som i betydligt högre grad beaktar pragmatiska, interaktionella företeelser (se t.ex. Ono & Thompson 1995, 1996, Linell 2003a, 2003b, 2005, Wide 2005, 2008, Lindström & Linell 2007, Forsskåhl 2009, 2011, Gimstedt 2008, Wide & Lyngfelt 2009b, Bockgård 2010a). I dessa studier kartläggs alltså främst vilka funktioner olika språkliga uttryckssätt fyller i det sociala samspelet mellan samtalsdeltagare.

Som redan nämnts är det interaktionella synsättet fundamentalt även i min egen undersökning. Följande definition av *grammatisk konstruktion* är en viktig utgångspunkt för min syn på begreppet och för mina analyser av empirin: ”en konfiguration, i form av ett återkommande mönster, av två eller flera morfosyntaktiskt och prosodiskt konstituerade och länkade uttryckselement, och till denna konfiguration hör en relativt stabil semantisk-pragmatisk (funktionell) potential som handlar om hur den bidrar till att genomföra kommunikativa uppgifter” (Linell 2005:252 f.). Man kan här bl.a. notera ordet ”potential”, varmed Linell understryker att en konstruktion inte har *en* fast funktion utan flera möjliga funktioner, där kontexten avgör vilken som är aktuell vid ett visst tillfälle (se även Forsskåhl 2009).

I det följande kommer strängen diskurspartikel omedelbart följd av *vars* att beskrivas som en tvåledad konstruktion,⁷ benämnd minimal *vars*-konstruktion, vars båda delar kan ha flera olika prosodiska former. Funktionellt har förleden och efterleden varsin semantisk-pragmatisk potential, samtidigt som hela konstruktionens funktionella potential förmodligen inte helt är ekvivalent med summan av dess båda delars (vilket alltså anses gälla generellt för komplexa konstruktioner). Poängteras bör också att jag inte gör någon distinktion mellan konstrukt och

⁷ I själva verket torde olika uttryck med *vars* som senare led snarare bilda en familj av likartade men ändå distinkta systerkonstruktioner än en enda homogen grammatisk konstruktion (jfr ovan). En närmare diskussion kring detta sparar jag dock till den sammanfattande diskussionen (avsnitt 8).

konstruktion, utan använder den senare termen i både en konkret och en abstrakt betydelse; termen kan syfta både på faktiska yttranden och på situationsöverskridande egenskaper hos faktiska yttranden som kan beskrivas i abstrakta termer, dvs. egenskaper som återkommer hos flera konkreta realiseringar av minimala *vars*-konstruktioner.

I mina samtalstranskriptioner har jag för enkelhetens skull valt att konsekvent särskilja konstruktionen. Jag väljer likaledes att särskilja då jag diskuterar ett visst konstruktions sätt i allmänna termer eller syftar på flera, men ändå ett begränsat antal, faktiska yttranden tillhörande ett visst konstruktionsmönster, såväl i tal som i skrift. Min särskrivning samt det faktum att konstruktionen ses som tvåledad ska dock inte förstås som att jag vill ge en generell rekommendation att särskilja då man formulerar konstruktionen i skrift. Däremot är den faktiska förekomsten av sär- respektive sammanskrivning av visst intresse för min grammatiska analys eftersom den kan tänkas säga något om uttryckssättets grad av grammatikalisering och därmed sammanhängande lexikalisering. Minst lika intressant är dock konstruktionernas prosodiska utformning i samtalspråk. Om de båda komponenterna är starkt prosodiskt integrerade ger detta argument för att betrakta hela konstruktionen som en (komplex) diskurspartikel snarare än som en partikel följd av det självständiga ordet *vars*, som i så fall nog får anses vara en interjektion eller ett adverb.

En minimal *vars*-konstruktion följs i många fall av en fortsättning av yttrandet som funktionellt är starkt knuten till konstruktionen – elementen kan ses som komponenter i en och samma komplexa handling och dito grammatiska konstruktion (jfr Lindström & Linells 2007:19 f. passim analys av den s.k. *x-och-x*-konstruktionen). När det gäller samtalspråket finns det, åtminstone i de flesta fall, även fog för att se partikeln, *vars* och fortsättningen som delar av samma (komplexa) turkonstruktionsenhet (TKE) (jfr *ibid.*:20). Den oftast satsformade fortsättningen av yttrandet väljer jag (i linje med Lindström & Linells terminologi) att benämna efterkomponent.⁸ Hela den komplexa strukturen benämns utvidgad *vars*-konstruktion (egen term). Vidare används den attributslösa benämningen *vars*-konstruktion som en samlingsterm för minimala och utvidgade instanser.

Något ytterligare bör dock sägas om definitionen av *efterkomponent*. För att ett element ska anses tillhöra denna kategori måste det alltså först och främst ha ett funktionellt samband med den framförstående minimala *vars*-konstruktionen. Om en minimal *vars*-konstruktion t.ex. ingår i (normalt sett inleder) ett svar på en fråga ska det element som följer efter också fungera som en direkt respons på samma fråga för att det ska betraktas som en efterkomponent. En efterkomponent förklarar, motiverar, modifierar, utvecklar, understryker etc. det budskap som den

⁸ I Lindström & Linells utförliga kartläggning av *x-och-x*-konstruktionen beskrivs själva uttrycket *x-och-x* (t.ex. *många å många*) som konstruktionens *kärnkomponent* och det normalt satsbaserade element som nästan alltid följer direkt efter – och som typiskt förklarar varför uttrycket *x* är i någon mening problematiskt i sammanhanget – som dess *efterkomponent*. (Också kontexten och kärnkomponentens semantisk-pragmatiska potential inkluderas för övrigt i konstruktionen; se särskilt s. 19, not 1.) Jag har valt att inte ge min motsvarighet – alltså den minimala *vars*-konstruktionen – beteckningen kärnkomponent. Skälet till det är att en efterkomponent inte är ett fullt lika frekvent förekommande fenomen för de fall som jag beskriver, även om en sådan förefaller vara nära på obligatorisk i vissa sekventiella kontexter (se särskilt avsnitt 5 nedan). Eller med andra ord: egenskapen att projicera en efterkomponent har inte en fullt lika kontextöverskridande status för strukturen diskurspartikel+*vars* som för strukturen *x+och+x*. Elementet *kärn-* implicerar ju att det närmast obligatoriskt finns någonting ytterligare, en implikation som jag alltså har velat undvika (se även Gimstedts 2008:20 ff. diskussion kring de i detta sammanhang i stort sett likvärdiga skillnaderna mellan bruket av konstruktionerna *x-som-x* och *x-och-x*, även om hon trots dessa påvisade skillnader och i motsats till mig väljer att använda termen kärnkomponent).

minimala *vars*-konstruktionen signalerar. Den funktionella aspekten är även avgörande för att bestämma var en efterkomponent slutar; allt som får anses höra till en och samma sociala handling bildar (den utvidgade) *vars*-konstruktionen, även om handlingen är utsträckt i tiden och interfolierad med repliker från samtalspartnern.⁹ Omvänt är det inte alltid så att en fortsättning av turen som följer ett *vars* nära i tiden utgör en efterkomponent.¹⁰

De flesta *vars*-konstruktioner i mitt samtalsmaterial föregås av att en annan talare ställer en ja/nej-fråga. Också för skriftspråkets del visar empirin att de flesta konstruktioner bildar det senare ledet i en fråga–svar-sekvens av något slag. Inget annat är heller att vänta med tanke på att de allra flesta konstruktioner har en responsiv som initialt element. På grund av ja/nej-frågornas framträdande kontextuella roll finns det skäl att kort diskutera också detta begrepp.

En ja/nej-fråga utgörs av en replik som i sitt sekventiella sammanhang fungerar som en tydlig begäran om en jakande eller nekande respons. Frågan, sedd i sin kontext, formulerar en proposition, en utsaga om världen, vars sanningshalt den svarande alltså förväntas ta ställning till. Propositionen har en negativ polaritet om den innehåller ett negerande ord, annars en positiv polaritet. En *avvisande* respons på propositionen innebär med min terminologi att den svarande markerar propositionen som osann och alltså vänder på dess polaritet. Rent generellt torde ett avvisande vara något mer disprefererat, alltså socialt mer problematiskt och normbrytande, än motsatsen, en *bekräftelse* av sanningshalten (Raymond 2003, Schegloff 2007; allmänt om preferensstruktur, se även t.ex. Heritage 1984, Sacks 1987, Schegloff 1988). Men detta betyder inte att det i varje enskilt, situerat fall behöver vara mer disprefererat att avvisa än att bekräfta. En fråga kan tvärtom förekomma i en sådan kontext och vara utformad på ett sådant sätt att ett avvisande av propositionen är en odramatisk och kanske t.o.m. förväntad nästa handling från den (eller någon av dem) som frågan är riktad till.¹¹ *Avvisa* och *bekräfta* ska således förstås som en sorts ”tekniska” termer, som inte med nödvändighet avslöjar hur den responderande talaren socialt positionerar sig gentemot sin samtalspartner.

Till saken hör även att en ja/nej-fråga, alltså en begäran om en bekräftande eller avvisande respons, samtidigt oftast är någonting annat på ett implicit och samtidigt mer centralt plan. I en dansk studie av *ja* som svar på ja/nej-frågor skriver Steensig (2005:4 f.): ”*ja* kan ofte slet ikke udgøre et svar på et ja/nej-spørgsmål alene, der skal noget mere tale af samme taler til,

⁹ Se t.ex. utdrag 6 nedan, där för övrigt också den starka syntaktiska kopplingen mellan r. 5 och r. 2 talar för att se dem som två bidrag till samma övergripande (respons)handling.

¹⁰ Se utdrag 19, där *njo varse* respektive det som följer efter (*dä när di ...*) enligt mig används för att verkställa två olika handlingar: en direkt, explicit begärd respons på samtalspartnerns bidrag (på r. 2) respektive inledningen av en redogörelse inom ramen för det ämne som nämnda bidrag aktualiserar, även om handlingarna är relaterade till varandra och i båda fallen alltså föranledda av intervjuarens ja/nej-fråga.

¹¹ Som exempel på detta kan vi ta frågan *har d'inte haft nån annan benämning*, hämtad från utdrag 5 nedan, vilken i sitt sammanhang implicerar att en sådan alternativ dialektal benämning (på ett hönsrede) sannolikt finns; frågan kan ses som en sorts indirekt strategi för att locka fram just denna alternativa benämning ur samtalspartnern. I andra fall verkar bekräftelse respektive avvisande representera två praktiskt taget socialt likvärdiga (icke-disprefererade) responshandlingar, t.ex. i utdrag 3, där frågan lyder: *säj hade dām mycke trægårdar förr i Boda [...] runt [...] bonngårdarna*. I åter andra är en bekräftelse prefererad och ett eventuellt avvisande därför mer markerat; frågan *men pastor Ekberj ha vä(ll) skrivit öpp mycke efter Lundkvist* (sagespersonen, frågans mottagare) *va*, hämtad från utdrag 9, ställer man knappast om man inte redan vet eller håller det för ytterst sannolikt att det förhåller sig på det viset.

for spørsmålet er besvaret”¹² (se även Saaristo 2008:53, 57). Oftast rör det sig om en implicit begäran om ytterligare information kring ett sakförhållande. Självfallet är svar på ja/nej-frågor ofta utbyggda – och förväntas också så vara – i de flesta kommunikativa verksamheter,¹³ men måhända är förväntningarna om en utbyggd respons ännu större i just dialektintervjuer än i många andra sammanhang. Ett uttalat mål med de traditionella dialektintervjuerna är att få sagespersonerna att tala utförligt och med ett dialektalt, vardagsnära språk (Hedblom 1961, 1979, Bergfors 1982). Minimala (icke utbyggda) ja/jo/nej-svar ligger inte i linje med detta ideal, vilket får två möjliga konsekvenser för deltagarnas förståelse av den egna verksamheten: Intervjuaren kan aktivt sträva efter att minimera antalet ja/nej-frågor, såsom Göran Hallberg uppger att han lärde sig göra, vis av erfarenheten, då han genomförde en stor mängd intervjuer för drygt 40 år sedan (muntlig uppgift). Hallberg strävade härmed efter att följa den rekommendation som senare har formulerats av Torsten Ordéus, uttryckligen grundad på erfarenheter i fält (1977:11). Den andra fullt rimliga konsekvensen är att båda samtalsdeltagarna – i ännu högre utsträckning än i många andra verksamheter – tolkar många frågor som ”på ytan” fullgott besvaras av en ensam responsiv som någonting annat än en ja/nej-fråga i dess mest strikta mening; responsiven förväntas följas av en utläggning från sagespersonen kring frågans ämne (se även Saaristo 2008:53). Om en fråga ställs till en person som i den aktuella verksamheten förväntas prata så mycket som möjligt av en person som förväntas prata så lite som möjligt, är det inte att undra på att många svar på ja/nej-frågor är utbyggda.

3. Material

Min empiriska undersökning är baserad på flera delmaterial. Mitt huvudsakliga talspråksmaterial – hädanefter benämnt primärmaterialet – utgörs av arton inspelade dialektintervjuer från Hammarkinds och Norra och Södra Tjusts härader gjorda mellan 1949 och 1972 (se vidare materialförteckningen i slutet av artikeln). Valet av detta material är föranlett av att jag driver ett forskningsprojekt där jag studerar syntaxen i de traditionella dialekterna i denna del av Sverige. Materialets främsta styrka är att det är rikt på *vars*-konstruktioner, vilket torde vara en effekt av att det är rikt på frågor i allmänhet och därför också på ja/nej-frågor (trots ambitionen från åtminstone vissa intervjuare att undvika dem). Sagespersonens språkbruk är i idealfallet och i allmänhet även i praktiken ganska ledigt, något som också torde främja en riklig produktion av *vars*-konstruktioner. Denna uppfattning grundar jag främst på mina personliga erfarenheter av förekomsten av dessa språkresurser i olika kontexter. Men det är också notervärt att de *vars*-konstruktioner som jag har funnit på Internet till den klart övervägande delen förekommer i debattforum, bloggar, nätmötesplatser (”communities”) och andra likartade sammanhang där ett ledigt, talspråksinspirerat och dialogiskt präglat språk ofta används. Vidare märker man om man söker i Språkbankens konkordanser att de *vars*-konstruktioner som man hittar där nästan uteslutande förekommer dels i skönlitterär dialog, dels på tidningars nöjes-

¹² Den enda situation där ett ensamt *ja* är frekvent är i sidosekvenser, dvs. i fråga-svar-sekvenser som står i en sorts parentetisk relation till den huvudsakliga verksamhet som pågår (se vidare Steensig 2005:11 ff., samt Jefferson 1972 om sidosekvenser i allmänhet).

¹³ Ett exempel på en verksamhetstyp där detta dock inte riktigt verkar gälla är traditionell klassrumsinteraktion. Här tycks en ja/nej-fråga från läraren rätt ofta följas av en minimal respons, alltså en ensam responsiv, från en elev (se Lim Falk 2008:95).

sidor. Texter på nöjessidor har ofta en relativt informell stil, och just *vars*-konstruktionerna förekommer oftast i ett tydligt dialogiskt sammanhang där författaren för en sorts samtal med en tänkt läsare.

Såsom jag redan har varit inne på använder jag fler källor än primärmaterialet. Mitt kompletterande talspråksmaterial består för det första av OSDs samt sockensamlingarna vid DAG, där jag har studerat samtliga språkprov under uppslagsorden ”bevars” och ”vars”, för det andra av Göteborg Spoken Language Corpus (GSLC) och för det tredje av ett stort antal dialektordböcker.¹⁴ Mitt skriftliga material utgörs dels av Språkbankens olika korpusar, dels av webbsidor funna genom Google.

4. Tidigare forskning

I detta avsnitt refereras tidigare beskrivningar av *vars*-konstruktioner samt i mindre utsträckning av de besläktade uttrycken *bevara oss*, *bevars* och *gubevars*. Utöver det som sägs i artikelinledningen ovan kan följande förtjäna att nämnas från dessa beskrivningar:

SAOB har som bekant ännu inte kommit till bokstaven v. Artiklarna ”gubevars” (G 1241 f.) och ”bevars” (B 2253 ff.) är däremot fylliga medan uttrycket *bevara oss* behandlas något mera kortfattat under uppslagsordet ”bevara” (B 2249 f.). Vi kan notera att samtliga tre uttryck uppges kunna användas för att uttrycka motvilja, förskräckelse, förvåning och förargelse. De båda förstnämnda uttrycken anges härutöver kunna signalera ringaktning och ironisk beundran. Båda kan dessutom förmedla ett motsträvigt eller ironiskt medgivande eller ge eftertryck åt ett framförvarande *ja*, *jo* eller *nej*. Vidare uppges *bevars* kunna användas för att tillbakavisa en explicit eller implicit utsaga i samtalspartnerns föregående replik. Som min fortsatta framställning kommer att visa har åtminstone funktionerna motsträvigt medgivande samt eftertryckssignal överlevt den ytterligare reduktionen till *vars*.

I NEO finns en mycket kortfattad artikel om *vars* (bd 3, s. 509). Där står att ordet är ett adverb som bildar en fras tillsammans med *ja* eller *jo*. *Nej* omnämns däremot inte. Betydelsen ’ganska’ anges, med följande tillägg i mindre stil: ”bra, mycket etc.”. Min tolkning av detta är att en *vars*-konstruktion kan användas för att svara på en ja/nej-fråga, t.ex. *mår du bra?*, och då betyda ’(ja) ganska’. När det gäller uppslagsorden ”bevara”, ”bevars” och ”gubevars” står ingenting väsentligt som inte också återfinns i SAOB. Däremot kan framhållas att *jovars* nämns som en konstruktion under uppslagsordet ”jo” (bd 2, s. 82), utan en betydelsemässig precisering. Motsvarande gäller ej för uppslagsorden ”ja” och ”nej”.

I SO (s. 3494) anses *vars* vara en interjektion som föregås av *ja* eller *jo*. Betydelseuppgifterna överensstämmer med NEO:s (se s. 1387, 1395). Detsamma gäller för beskrivningen av *bevars* (s. 267).

I SAOL (s. 1061) beskrivs *vars* som en interjektion med vardagligt stilvärde. Den föregås av ett *ja* eller *jo* (ej *nej*) och hela frasen betyder ’åja/åjo’, ’för all del’. Att betydelsen ’åja/åjo’ anges torde innebära att ordboksredaktörerna anser att konstruktionen kan användas för att invända mot ett föregående yttrande (jfr t.ex. NEO:s artikel ”åja”; bd 3, s. 589). Till tolkningen av *för all del* kan anföras att detta uttryck enligt Svenskt språkbruk (s. 201, artikeln ”del”, mo-

¹⁴ De allra flesta av dessa har dock inte haft något väsentligt att tillföra och anges därför inte heller i litteratur- eller källförteckningen.

ment 5) kan användas både för att markera att man överser med någon eller något och i en förstärkande funktion, medan SAG (2:679, 754) anger att uttrycket signalerar ett garderat instämmande. Att tolka SAOL:s uppgift om *vars*-konstruktionens betydelser är därför inte helt lätt.

I Nusvensk ordbok uppges *vars* vara en interjektion med en vardaglig stilvalör som endast förekommer efter *ja*, *jo* eller *nej* (Östergren 1968:757). Betydelsen anges för *ja vars*: 'åja', 'för all del', 'ja då'. Sammantaget är artikeln mycket lik SAOL:s beskrivning av ordet.

Orden *vars* och *bevars* är även medtagna i en del dialektordböcker (se även avsnitt 6 nedan). Nästan ingen av dessa beskrivningar skiljer sig dock nämnvärt från dem som finns i ordböcker som fokuserar standardspråket. Ett intressant undantag till detta är Nilssons (1900) ordlista från sydöstra Blekinge. Där anges att *vars* fungerar förstärkande till såväl *ja* som *ju* 'jo' och *nej* (s. 60 f., 92). Ingen annan betydelseuppgift finns. Att *vars* (på ett likartat vis som *bevars* och *gubevars*) kan fungera förstärkande visar som sagt min egen empiriska undersökning (se särskilt avsnitt 5.2.2), men det framgår inte lika tydligt i någon annan ordlista som jag har tagit del av.

I SAG har jag funnit ett mycket kortfattat omnämnande av en *vars*-konstruktion. I kapitlet "Interjektioner", avsnittet "Svarsord" står: "Ett reserverat (garderat) instämmande anges t.ex. med: ja vars, jo vars, för all del" (2:754). Vidare ges följande autentiska exempel, som märk väl är hämtat från romantext och ej från samtalsspråk: *Är det inte skönt idag? – Jovars ...*¹⁵ SAG:s beskrivning av den minimala *vars*-konstruktionen ligger helt i linje med de ovan nämnda ordböckernas.

Som jag redan har varit inne på behandlas *vars*-konstruktioner kortfattat i Stroh-Wollin 2008. Denna rapport innehåller egentligen analyser av svordomarna i den stora korpus som projektet *Svenske dramadialog under tre sekler* har sammanställt (allmänt om projektet, se Melander Marttala & Östman 2000). *Gud bevar oss, gubevars* och *bevars* betraktar Stroh-Wollin som svordomar, men däremot inte *vars*, varför det sistnämnda uttrycket endast omnämns parentetiskt. Orsaken till att *vars* inte är en svordom är enligt författaren (s. 37) att grammatikaliseringsprocessen har fortskridit så långt att uttrycket i stort sett helt har förlorat sin koppling till den ursprungliga böneformeln. Vad gäller *vars* syntax och semantik står i alla fall följande att läsa: "Detta *vars* används endast tillsammans med interjektionerna *ja*, *jo* och *nej* med en lite diffus betydelse av 'för all del', 'ganska' (efter *ja* och *jo*) resp. 'inte särskilt' (efter *nej*)" (ibid.). Här finns egentligen inget nytt jämfört med tidigare beskrivningar. På ett annat ställe i texten påpekar Stroh-Wollin också att *vars* "numera snarast enklitiskt [...] kan fogas till svarsorden *ja* och *jo*" (s. 82, not 14). Huruvida detta ska tolkas som att *vars* koppling till ett framförstående *nej* är av

¹⁵ Citatet går att hitta på Språkbanken (Bonniersromaner 1), där det framgår att det är hämtat från Liselotte Frisks roman *Solsken* (Frisk 1976), som har ungdomar som primär målgrupp. Om vi inkluderar ytterligare kontext utöver SAG:s lyder citatet på följande sätt:

"– Känner du solvärmen, Gustav? Är det inte skönt idag?"

– Jovars... Det är vackert också med fontänen och allt vattnet här framför...

– Säger du det... Ja, du får berätta för mig, Gustav, du som ser."

Enligt min mening är det inget utöver vår intuitiva språkkänsla (kunskap om ordet/frasen *jovars*) som kan få oss att läsa in en reservation/garderering, förutom i viss mån de tre punkter som följer efter *vars*. I mitt material följs en minimal *vars*-konstruktion ofta av en explicit reserverande/garderande efterkomponent, något som jag alltså menar inte finns i SAG:s exempel. Ett språkprov med en tydligt garderande efterkomponent hade fungerat som ett argument för SAG-författarnas (korrekta) tes. Det exempel som nu föreligger tillför, vill jag påstå, egentligen ingenting till beskrivningen av frasens funktion.

en något svagare art vet jag ej. Rörande beskrivningen av de längre uttrycken *gubevars* och *bevars* är den kanske intressantaste iakttagelsen som Stroh-Wollin gör att *gubevars* är vanligast under 1700-talet men också relativt frekvent under 1800-talet, medan det omvända förhållandet gäller för *bevars* (se s. 91). Vidare saknas båda uttrycken praktiskt taget helt i de tjugo granskade 1900-talspjäserna (se s. 65, 91); enda undantaget är tre *bevars* i Erik Lindorms pjäs *Rötmånad* (1928). Detta ger en tydlig indikation om att grammatikaliseringsen av ursprungsuttrycket har fortgått under flera århundranden. Slutligen kan nämnas Stroh-Wollins betydelsedefinition av *bevars*: 'usch', 'det var värst', 'för all del' eller 'minsann' (s. 132). Så vitt jag kan se harmonierar detta med olika ordböckers beskrivningar av ordet.

En studie som är av intresse trots att den över huvud taget inte nämner *vars* är Ivars 2006 (se även Ivars 2010:171 ff.). Hon beskriver den syntaktiska positionen samt betydelsen/funktionen hos verbbaseerade interjektionsfraser i dialekterna i södra Österbotten. Bland dessa fraser återfinns *gud bevar oss* och *bevar oss*. Den förra används för att ge uttryck för förfäran eller obehag (s. 28 f.). Den senare används i ett anfört autentiskt exempel ”i en starkt förbleknad betydelse, som bedyrande eller förstärkande uttryck” (s. 31).

Mina analyser i det följande kommer att nyansera den mycket grovhuggna bild av *vars*-konstruktionerna som ges i de ovannämnda beskrivningarna och bl.a. visa att konstruktionerna har intressanta prosodiska egenskaper och en mer omfattande funktionell potential än vad tidigare forskning ger vid handen.

5. *Vars*-konstruktioner i primärmaterialet

5.1 Övergripande beskrivning

Det finns som sagt arton samtal i korpusen, varav tolv innehåller *vars*-konstruktioner (se materialförteckningen). Sammanlagt har jag funnit 56 belägg. Undantagslöst produceras konstruktionerna av sagespersoner och inte av intervjuare.¹⁶ En orsak till detta är att konstruktionerna i första hand förekommer i svar på ja/nej-frågor, och de flesta frågorna ställs naturligtvis av intervjuarna. Möjligen är det faktum att sagespersonerna talar mer dialektalt än intervjuarna också relevant.¹⁷

När det gäller konstruktionernas strukturella sida kan först konstateras att samtliga innehåller en variant, i ett eller två fall en blandform, av *ja, jo* eller *nej*, dvs. en responsiv. Som en

¹⁶ Ett annat anmärkningsvärt förhållande är att elva av de tolv intervjuer i primärmaterialet som innehåller en eller flera *vars*-konstruktioner är gjorda mellan 1949 och 1953. Fem av de sex intervjuer som saknar konstruktionstypen är däremot gjorda mellan 1969 och 1972. Om vi i stället fokuserar sagespersonernas födelseår kan vi notera att nio av *vars*-producenterna är födda mellan 1860 och 1878. Av sammanlagt tio sagespersoner som i sitt inspelade samtal inte använder konstruktionstypen (i vissa intervjuer figurerar två sagespersoner) är sju födda mellan 1881 och 1910. Huruvida detta avspeglar en generell tendens att konstruktionstypen blir vanligare i dialektområdet om man går längre tillbaka i tiden avstår jag från att spekulera om.

¹⁷ Efter att materialinsamlingen sedan länge var avslutad och denna text i stort sett färdigskriven har jag dock stött på en handfull sekvenser där det i stället är intervjuaren som producerar en *vars*-konstruktion. Företrädesvis används dessa konstruktioner i en uppbackande, informationskwitterande, möjligen medhållande funktion. Jag hoppas kunna återvända till dessa sekvenser, och andra sent funna exempel, i något annat sammanhang.

följd av detta empiriska faktum kommer förleden till *vars* att i föreliggande avsnitt om primärmaterialen benämnas just responsiv och inte diskurspartikel (som är ett överordnat begrepp).

Närmare bestämt finns det i korpusen 26 *ja* (varav ett (*n*)*ja* och ett (*j*)*a*), 24 *jo* (varav tre *j* är osäkra), 5 *nej*/*(n)**ä* och 1 *njo*. Med andra ord är jakande responsiver betydligt vanligare än nekande. Huruvida siffrorna avspeglar den allmänna distributionen av de olika responsiverna i materialet vet jag inte. Det är i vilket fall som helst värt att sätta resultatet i relation till att flera av ordböckerna som refereras i föregående avsnitt inte nämner att även *nej* kan föregå *vars*. Min undersökning av primärmaterialen ger ytterligare grund för antagandet att *vars* företrädesvis följer till positiva förled. Antagandet stöds även av mitt skriftspråksmaterial (se vidare avsnitt 7).

Härutöver har jag lyckats urskilja fem i vid mening strukturella kännetecken för *vars*-konstruktionerna, nämligen följande:

- 1) *Vars*-konstruktionen är normalt initialt placerad i turen. Till denna regel finns endast två uppenbara undantag samt två gränsfall.
- 2) I 37 fall¹⁸ fortsätter talaren turen efter ordet (morfemet) *vars*. 33 av dessa fortsättningar består eller inleds av en efterkomponent.
- 3) Om responsiven är tvåstavig, vilket den är i 36 fall, är den första vokalen genomgående mer betonad än den andra.
- 4) Det föreligger inte någon tydlig prosodisk gräns mellan responsiven och *vars*. Till denna regel finns endast ett undantag.
- 5) Om talaren fortsätter turen efter *vars*, finns det normalt en tydlig prosodisk gräns mellan *vars* och denna fortsättning (normalt en efterkomponent; jfr punkt 2). Till denna regel finns fyra undantag.

Samtalsutdrag 1 återger en konstruktion som är strukturellt prototypisk. Den utvidgade *vars*-konstruktionen är skuggad; den minimala är dessutom fetstilad. Övriga transkriptionskonventioner som jag har använt mig av finns återgivna i slutet av artikeln.

(1) Ringarum 1949. In(tervjuren) och Sa(gespersonen) diskuterar övernaturliga fenomen av olika slag. Sa har uppgett sig ha hört talas om många av de företeelser som In har fört på tal, men har flera gånger påpekat att han aldrig har sett något övernaturligt. Han har även föreslagit naturliga förklaringar till flera av fenomenen.

01 In: nå men har di inte talat åm, åm skogsrå (r)å?
 02 (0, 5)
 03 Sa: åh?

¹⁸ Denna siffra ska tas med försiktighet. Över huvud taget gäller för flera exempel i mitt material att det kan vara svårt att avgöra om en *vars*-konstruktion eller dess kontext besitter en viss egenskap eller ej. Vissa av exemplen beskrivs bäst som gränsfall. Svårigheterna att kvantifiera materialet beror såväl på bristande ljudkvalitet i vissa inspelningar som på att det dynamiska samtalspråket överlag ogärna låter sig klassificeras; inget replikskifte är det andra helt likt (se vidare Schegloff 1993). När jag presenterar mina resultat väljer jag i de flesta fall att inte lyfta fram denna gränsdragningsproblematik, utan jag har då jag kvantifierat i stället valt att klassificera varje sekvens utifrån min subjektiva bedömning av vilket prototypiskt mönster som den har mest gemensamt med. Mina kvantitativa uppgifter används dock företrädesvis för att peka på mycket tydliga mönster, och de exakta siffrorna torde därför inte spela någon avgörande roll för min argumentation.

```

04      (.)
05  In:  skogsrå:ɔ ((eftertryckligt))
06      (0.8)
07  Sa:  *jo:ɔ vars, men ja ha aldri sett någon, inte ha ja
08      (jurt) nån ann heller* ((*=knarrigt)) vurte
09      fast för någonɔ

```

Vi ser här för det första att *joo vars* (r. 7) inleder sagespersonens svar på intervjuarens ja/nej-fråga (som avslutas med en upprepande reparation på r. 5). För det andra är *vars*-konstruktionen utvidgad, vilket alltså innebär att *vars* följs av en efterkomponent (r. 7–9). För det tredje är responsivens första vokal något mer betonad än den andra. För det fjärde finns det ingen tydlig prosodisk gräns mellan responsiven och *vars*. För det femte föreligger det däremot en prosodisk gräns mellan *vars* och efterkomponenten. Gränsen består i detta fall av en tydlig höjning av grundtonen mellan *vars* och *men*; i transkriptionen är gränsen markerad med ett kommatecken (som samtidigt markerar en relativt jämn ton i slutfasen av den minimala *vars*-konstruktionen).

Den turinitiala placeringen av *vars*-konstruktionen är förstås inte på något vis anmärkningsvärd, eftersom det handlar om en konstruktion som inleds med ett responsivt element. Överlag i samtalspråk gäller att en turs mest responsiva delar, de som har allra starkast anknytning till tidigare turer, normalt placeras först (Sacks, Schegloff & Jefferson 1974:721, J. Lindström 2002, 2006, 2008).¹⁹

Punkt 2 i listan ovan innebär alltså att producenten i de flesta fall fortsätter turen efter *vars*, samt att det som då närmast följer normalt utgörs av en efterkomponent. Kombinerade fungerar dessa fakta som ett starkt argument för att se den minimala *vars*-konstruktionen och efterkomponenten som delar av samma helhet, samma TKE och grammatiska konstruktion (se även Lindström & Linells 2007 analys av den likaledes komplexa *x-och-x*-konstruktionen, samt Ivars 2006:31 f. syntaktiska analys av ett initialt placerat *bevara oss*). Uttryckt med J. Lindströms (2008) termer bildar den minimala *vars*-konstruktionen en initial kontextualiseringsfas medan efterkomponenten bildar kontributionen hos en TKE. Det förra elementet banar väg för och kontextualiserar det senare (se t.ex. s. 202 f.).

Efterkomponenterna består i samtliga fall utom ett av en eller flera satser. Det avvikande fallet utgörs av en ”elliptisk”, tvåledad konstruktion bestående av NP+PP (objekt+adverbial) där subjektet och finitet så att säga hämtas från frågan.

I de fyra fall där en sagesperson producerar en fortsättning av turen som funktionellt förhåller sig mer självständigt till den minimala *vars*-konstruktionen än en efterkomponent gör, börjar denne genomgående berätta kring ett ämne som har aktualiserats av en fråga från intervjuaren (se utdrag 24).

¹⁹ Det ena avvikande fallet där en *vars*-konstruktion *inte* är initialt placerad i en tur återges i utdrag 2 nedan. Vi kan där notera att sagespersonen genom *vars*-konstruktionen reparerar sitt eget påbörjade men dittills syntaktiskt ofullbordade svar. Det som till att börja med är ett bekräftande svar på intervjuarens fråga på r. 1, omvandlas närmast till sin motsats; ett initialt *aa* ”byts ut” mot ett *nejj* (*vars*). Och det är denna reparation som förklarar *vars*-konstruktionens icke-initiala placering i turen. Vi bör också fästa uppmärksamhet på den prosodiska gränsen mellan *va* och *nejj* på r. 4. Gränsen hjälper till att signalera att talaren verkställer en ny-start. *Nejj vars* är vidare initialt placerat i detta nya, ”korrekta” samt syntaktiskt och prosodiskt självständiga, svar på frågan. Det andra avvikande fallet återfinns i utdrag 21. I detta fall föregås *vars*-konstruktionen dock endast av två (andra) responsiver samt en skrattpartikel.

Vad gäller det tredje strukturella kännetecknet som omnämns i listan är inte mycket att tilläga. Att ha högre tryckstyrka på den första vokalen än på den andra är generellt det klart vanligaste sättet att uttala *jaa*, *joo* och *nää*,²⁰ och kanske gör den nära prosodiska och pragmatiska kopplingen till det efterföljande elementet *vars* en betoning av den andra vokalen ännu mer osannolik.

Det fjärde kännetecknet är mer anmärkningsvärt i kraft av att det inte torde vara ett lika förutsägbart mönster. Endast i ett fall i korpusen tar alltså en talare prosodin till hjälp för att markera en tydlig gräns mellan responsiven och *vars*; i de resterande fallen är beståndsdelarna sammanhållna i en prosodisk fras.²¹ Det finns bl.a. därför kanske anledning att se en minimal *vars*-konstruktion som ett parallellt uttryck till andra komplexa, prosodiskt sammanhållna responsiver såsom *jajamen*.

Minimala *vars*-konstruktioner i primärmaterialet är alltså nära på undantagslöst prosodiskt sammanhållna. Såsom den femte punkten ovan anger använder talarna däremot i de flesta fall prosodiska resurser för att markera en gräns mot den fortsättning av repliken som ofta också produceras, normalt i form av en efterkomponent. Samtidigt rör det sig oftast om en relativt svag gränsmarkör i den meningen att talaren inte pauserar eller endast pauserar minimalt. Endast i sex fall återfinns en paus som omfattar minst tre tiodelar av en sekund. Den normala gränsen skapas i stället genom att talaren efter *vars* genomför en s.k. tonal återställare (”reset”) i form av ett tonhöjdshopp uppåt i registret, där talaren når eller närmar sig vad som kan beskrivas som dennes normala tonhöjd initialt i en prosodiskt sammanhållen enhet. Tonhöjdsåterställningen kan vidare kombineras med andra gränsmarkerande resurser, såsom just en paus eller en tempo- eller intensitetsförändring. Härigenom skapas två prosodiskt avgränsade enheter (prosodiska fraser, intonationsenheter) som även kan antas fungera som någon sorts enheter i pragmatiskt avseende (jfr Couper-Kuhlen 1996:397 f. passim, Hansson 2003:142 f. passim).²²

Sammanfattningsvis visar den prosodiska analysen att den typiska utvidgade *vars*-konstruktionen består av två tydligt urskiljbara delar. Att de prosodiska gränserna samtidigt sällan är av det kraftigare slaget ger stöd åt hypotesen att trots allt se de båda delarna som komponenter i en och samma (utvidgade) grammatiska konstruktion. Prosodiskt accentueras att de är att betrakta som två delar av samma handling snarare än som två självständiga handlingar.

Jag övergår härmed till att beskriva primärmaterialets *vars*-konstruktioner ur i första hand ett funktionellt perspektiv. Jag tar ett helhetsgrepp på sekvenserna och relaterar *vars*-konstruktionerna till de sociala mikrosammanhang i vilka de är situerade. I och med detta fokuserar analyserna inte enbart konstruktionerna som sådana utan också, och ibland i första hand, de större kontextuella sammanhangen. Att ta hänsyn till den mer globala verksamheten – genre-

²⁰ Till skillnad från *jaba*, *jobo* och *nähä*, där en betoning av den senare vokalen förefaller mig vara betydligt frekventare än för formerna utan *b*. Formerna *jahavars* och *johovars* har jag förresten funnit ett par exempel på i bloggar (där jag dock gissar att en betoning på första stavelsen skulle vara den normala i tal).

²¹ Det avvikande fallet återfinns i utdrag 8 nedan. Det är knappast möjligt att ge en definitiv förklaring till den prosodiska gräns mellan *hjo* och *vars* som förekommer där, men det kan i alla fall vara värt att lägga märke till att hela repliken uttalas på ett långsamt och tvekanande sätt, vilket i sin tur möjligen går att koppla till att sagespersonen gör visst motstånd mot intervjuarens kommunikativa projekt.

²² De fyra avvikande fallen där den minimala *vars*-konstruktionen och (inledningen av) efterkomponenten hålls ihop i en prosodisk enhet (se utdrag 2 för ett exempel på detta), har så vitt jag har kunnat avgöra ingen gemensam nämnare i övrigt, vare sig strukturellt eller funktionellt. Dock producerar en och samma talare två av exemplen, vilket ger en fingervisning om att individuell talarstil kan ha ett förklaringsvärde.

specifika normer, syften och förväntningar – och det mer lokala kommunikativa projektet kan vara av avgörande betydelse för att kunna bestämma en konstruktions semantisk-pragmatiska funktion.

Den funktionella analysen visar att det finns en huvudsaklig användning av *vars*-konstruktionen, nämligen som en respons på en ja/nej-fråga. Detta gäller i 36 fall, vilka avhandlas i nästföljande avsnitt. Härutöver återfinns fyra sekvenser där *vars*-konstruktionen responderar på en tidigare replik som inte är en ja/nej-fråga (avsnitt 5.3). I tretton fall används en *vars*-konstruktion som en sorts ”pausfyllnad”, en resurs som sagespersonen använder för att försöka hålla liv i en interaktion som går på tomgång då ett samtalsämne håller på att ebba ut (avsnitt 5.4.1).²³ Funktionellt närstående dessa är de resterande tre fallen, där sagespersonen använder en konstruktion för att definitivt avbryta en tomgångsfas i samtalet och i stället återuppta topiken som förelåg före denna fas (avsnitt 5.4.2).

5.2 Konstruktioner som responderar på ja/nej-frågor

De flesta *vars*-konstruktioner fungerar alltså som en respons på en ja/nej-fråga levererad av samtalspartnern. Om vi här tillåter oss att se det *njo* som produceras som en variant av *jo* (vilket nog kan vara motiverat av funktionella skäl; se utdrag 19) utgörs de 36 responsiver som bildar de minimala *vars*-konstruktionernas förled av 18 *ja*, 14 *jo* och 4 *nej*. I princip används responsiverna på det förväntade sättet: *ja* används för att bekräfta propositioner med positiv polaritet, *jo* för att avvisa negerade propositioner och *nej* för att dels avvisa positiva, dels bekräfta negativa propositioner. Konsekvensen i detta mönster är slående. Endast i två sekvenser frångås den: i ett fall produceras (*j*)o då *ja* är förväntat enligt normalmönstret och i ett fall *ja* då *nej* är förväntat.

Nedan beskrivs två huvudkategorier av responsiva *vars*-konstruktioner ur ett funktionellt och strukturellt perspektiv. Det handlar om problematiserande (garderade) respektive eftertryckliga svar. Härutöver föreligger en mindre restkategori med sekvenser som är svårare att etikettera.

5.2.1 Responser som problematiserar frågorna

De flesta responsiva *vars*-konstruktioner används för att ge ett svar som på något vis och mer eller mindre starkt är garderat. Talaren använder en konstruktion som demonstrerar eller bidrar till att demonstrera att samtalspartnerns (intervjuarens) fråga är i någon mening svår, problematisk eller olämplig för honom²⁴ att besvara.

Man kan urskilja tre underkategorier av problematiserande *vars*-konstruktioner, nämligen innehållsliga garderingar, motstånd mot projekt samt en restgrupp med mer diffusa, svår-etiketterade nedtonade responser. Men några klara gränser mellan typerna finns alls inte; indelningen ska snarast förstås som ett pedagogiskt sätt att presentera materialet och lyfta fram

²³ Noteras kan att *pausfyllnad* är en term som används på ett lite annorlunda sätt av vissa forskare, nämligen som beteckning för samtalsstursinterna, närmast innehållstomma, oftast tveksamhetsmarkerande element i allmänhet (*du vet, ja menar*) och tvekljud i synnerhet (*eh, öh*); se t.ex. Svensson 2005:348 respektive Hofvendahl 2006.

²⁴ Eftersom samtliga intervjuare och de allra flesta sagespersoner är män (se materialförteckningen) väljer jag i denna text att använda *han* som generiskt syftande pronomen.

några centrala funktionella egenskaper. Jag hävdar inte att de tre subtyperna finns ”i verkligheten” (i de aktuella språkgemenskaperna) som distinkta kategorier.

Den mest frekventa problematiserande sekvenstypen är i alla fall den förstnämnda. Dessa fall kännetecknas av att en talare med hjälp av efterkomponenten i en utvidgad *vars*-konstruktion innehållsligt garderar den bekräftelse eller det avvisande av ja/nej-frågans proposition som den initiala responsiven signalerar.²⁵ Talaren kan med andra ord sägas markera propositionen som ”halvt rätt/fel”, dvs. delvis överensstämmande med verkligheten, medan hans handling kan beskrivas som ett mittemellansvar, med en term hämtad från Ridell 2008 (se även Thøgersen & Beck Nielsens beskrivning av mittemellansvar på ja/nej-frågor i danska sociolingvistiska intervjuer). Sammanlagt 20 responser har jag placerat i denna underkategori. *Vars*-konstruktionen i utdrag 2 hör till dessa.

(2) Ringarum 1949. Sa har berättat att man förr trodde att döden kunde förutses, och berättat om en man som såg människors död i syner kort tid innan de dog.

01 In: [() va vissa tecken såm då tydde på att, dåm skulle döç
 02 Sa: [()
 03 (0,5)
 04 Sa: .h aa dä vaç **ne:ej vars** dä va: opartisk mä.
 05 (0,3)
 06 In: jasså?
 07 (.)
 08 Sa: .hh (0,5) °°()°° (0,5) ((Sa berättar om hur
 09 mannen förutsåg att en kvinna som var kry och
 10 rasker skulle dö inom den nära framtiden, vilket
 11 sedan även skedde))

Sedd i isolering avvisar den (reparerande) minimala *vars*-konstruktion som Sa producerar (mitt på r. 4) samtalspartners proposition (r. 1).²⁶ Dock följs *vars* omedelbart, t.o.m. utan prosodisk gräns, av en gardering efterkomponent som halvt tar tillbaka avvisandet. Även om det enskilda ordet *opartisk* är svårtolkat, måste efterkomponentens avsedda betydelse rimligtvis vara att mannen i fråga kunde förutsäga döden både hos människor som uppvisade fysiska tecken på att den var nära förestående och hos sådana som inte gjorde det – där den senare, övernaturliga, förmågan är den väsentliga, den som är värd att berätta om, i sammanhanget. Ur formell synvinkel kan den gardering som efterkomponenten verkställer beskrivas i termer av att frågans proposition nyanseras: yttre tecken på en förestående död kunde men behövde inte förekomma i samband med mannens syner. Sociopragmatiskt fungerar *vars*-konstruktionen som ett ganska tydligt avståndstagande till det antagande som In ger uttryck för i sin fråga. In ifrågasätter ju på r. 1 själva grundbulten – poängen – i Sa:s berättelse: att mannen hade en till synes oförklarlig, övernaturlig själsförmåga. Genom *vars*-konstruktionen markerar Sa att det inte finns fog för detta ifrågasättande.

I utdrag 3 är det en svagare form av innehållslig gardering som utförs av *vars*-producenten. Inte heller som social handling betraktad är *vars*-konstruktionen lika oppositionell som i det föregående utdraget.

²⁵ Såsom jag beskriver närmare nedan finns det dock mycket som talar för att också den minimala *vars*-konstruktionen i sig, i kraft av sin prosodiska struktur, har en garderingseffekt.

²⁶ För en närmare diskussion kring det faktum att den minimala *vars*-konstruktionen inte är turinitialt placerad, se not 19 ovan.

(3) Gamleby 1950. In:s fråga på r. 1 introducerar ett nytt samtalsämne.

01 In: säj hade dåm mycke trägårdar förr i Boda (unn-)
 02 där där, (0,2) runt eh: bonngårdarna.
 03 Sa: **ja:a vars, °då va no::g (.) [()°**
 04 In: [(var var) växtre i dåm?

Garderingen är av modal art. Genom sitt prosodiskt utdragna *nog* (r. 3) markerar Sa viss tveksamhet inför den proposition som formuleras i frågan; han avvisar den ingalunda men avstår från att ta fullt ansvar för den. Denna tvekande respons kan för övrigt tänkas vara relaterad till att In:s *mycke* (r. 1) är ett subjektivt begrepp.

Också utdrag 4 återger en innehållslig gardering.

(4) Ukna 1953. Sa har berättat om skillnader i hur nötkreaturen brukade beta förr i tiden jämfört med vid inspelningstillfällets samtid. Särskilt har han betonat att djuren fick gå mycket mer i skogen förr. Så vitt jag kan förstå betyder *di* på r. 1 ungefär 'folk i trakten förr', och om det är *där* som produceras på samma rad, så betyder det 'i skogen'.

01 In: di hade mycke jur (där) va?
 02 Sa: .hhh (0,2) **ja:a vars, di hade h °mycke jur mä(ä)(h),**
 03 (.) **men mycke dålige jur had'di på den tin.**
 04 In: hu många var di?

Sa producerar en minimal *vars*-konstruktion som i sig signalerar medhåll (r. 2). Responsiven föregås dock av en lång inandning och en (kort) paus, vilket indikerar att bekräftelsen kan vara i någon mening svag eller problematisk. Efter *vars* levereras ytterligare en bekräftelse av In:s proposition (fortsättningen av samma rad), som till formen är en nästan exakt upprepning av frågan. En del av denna sats uttalas dock med svag volym, vilket gör att också den pragmatiska styrkan nedtonas (jfr Couper-Kuhlen & Selting 1996:28). Det finns med andra ord vid denna tidpunkt flera tecken på att frågans proposition kan vara problematisk för Sa. Den projicerade problematiken explicitgörs sedan genom den *men*-inledda sats som produceras på r. 3., vilken i viss mån retroaktivt garderar, men inte alls avvisar, den egna bekräftelsen. Man kan hävda att Sa modifierar den relativt ljusa, oproblematiska bild av situationen förr som In har målat upp, med många betande djur i skogen. Sa påtalar en negativ sida av skogsbetandet, nämligen att många djur var *dålige*. Detta bör vi kunna förstå som att detta betande var en krass nödvändighet och att djuren fick leva under knappa förhållanden som inte gjorde dem speciellt feta och friska. Ur ett mer formellt perspektiv specificerar garderingen på r. 3 frågans proposition: "djur" begränsas till "dåliga djur".

Såsom diskuteras i avsnitt 2 är det som "på ytan" är en ja/nej-fråga oftast en implicit begäran om en ytterligare informationsförmedling från samtalspartnern. En *vars*-konstruktion kan utnyttjas för att både svara på en explicit fråga och förmedla ytterligare, i sammanhanget relevantgjord information. Som följande utdrag visar kan också den här sortens *vars*-konstruktion ha en garderande funktion.

(5) S:t Anna 1949. På en direkt fråga från In har Sa just sagt att platsen där hönorna lägger ägg heter *börrel* på hennes dialekt.

01 In: har di'nte haft nån annan benämning?
 02 (0,6)
 03 Sa: **(j)oo vars, ((tvekande))** [()]
 04 In: [böç
 05 Sa: **nu** (ä rä mere) **baleç** nu för **tidenç**
 06 In: jasså ä dä [nu senare dä?
 07 Sa: [ja:

In:s ja/nej-fråga på r. 1 skulle förstås kunna ges ett svar (t.ex. *nej*) som bekräftar frågans negativt formulerade proposition, och i så fall projiceras inte någon fortsättning av svaret. Vad som i stället sker i sekvensen är att frågan ges ett *jo*-inlett svar, vilket skapar en stark förväntning om en fortsättning av svaret. Det som närmare bestämt projiceras är en efterkomponent som avslöjar vad ett hönsrede kan/kunde kallas mer än *börrel* i Sa:s dialekt. Så sker också på r. 5. Sa producerar således en utvidgad *vars*-konstruktion där *(j)oo vars* besvarar den explicita frågan, medan efterkomponenten tillfredsställer den förväntan som frågan och den minimala *vars*-konstruktionen tillsammans väcker. Vidare fungerar efterkomponenten garderande gentemot frågans proposition. Uttrycken *nu* och *nu för tiden* markerar att ordet *bale* snarare är ett samtidsfenomen än traditionell dialekt på orten. Och om det är *mere* som Sa producerar, kan också detta tolkas som en form av gardering.

Ur ett mer sociopragmatiskt orienterat perspektiv kan replikskiftet något spekulativt beskrivas i termer av att In på r. 1 ifrågasätter att Sa har använt den mest dialektala – dvs. den i hans ögon i sammanhanget bästa – språkformen, varefter Sa på r. 5 försvarar sitt ordval, låt vara att hon samtidigt producerar det förmenta dialektord (*bale*) som In fiskar efter. Slutligen demonstrerar In på r. 6 en viss förvåning inför Sa:s verklighetsbeskrivning samt begär att hon ska bekräfta att det verkligen förhåller sig på detta sätt.

Mitt sista exempel på en tydlig innehållslig gardering är hämtat från samma inspelning som det föregående utdraget.

(6) S:t Anna 1949. Sa har just berättat hur långt hon redan som tioårig flicka fick gå för att hämta posten.

01 In: dä va långa vägar dä?=
 02 Sa: =**jaa vars::,** (0,3) **för i::,** (0,6) **en barnunge teminnstene,**
 03 In: **jaa?**
 04 (1,2)
 05 Sa: **så räckte dä no(g) ti(11)ç**

Garderingen kan här på ett formellt plan betecknas som en specificering och kanske också en subjektivering av frågans proposition. Sa ställer sig inte helhjärtat bakom utsagan att den i tidigare turer beskrivna vägen ”som sådan”, rent objektivt sett, är att betrakta som lång. Men hon accepterar däremot utsagan om den begränsas till att gälla ur ett barns perspektiv, även om efterkomponenten innehåller ett *no(g)* (r. 5) som svagt garderar denna specificering; detta ords garderande effekt kan dock kanske vägas upp av *teminnstene* ’åtminstone’ (r. 2), ett ord som signalerar att sträckan skulle kunna upplevas som lång också av äldre personer som tvingas gå den. Den osäkerhet inför propositionens sanningsvärde som Sa på flera sätt manifesterar kan vi kanske förstå som att hon avstår från att göra anspråk på att vara mer lämpad än andra att fastslå vägens längd på den diffusa skalan lång–kort.

Utdrag 6 är särskilt intressant eftersom det representerar en undergrupp inom kategorin innehållsliga garderingar som kännetecknas av att frågans proposition är starkt knuten till Sa som person. Det handlar närmare bestämt om frågor som direkt eller indirekt berömmar Sa, beskriver honom eller henne som en person som har utfört en stark bedrift, har en föredömlig egenskap etc. Vad Sa gör i utdrag 6, och i en handfull likartade sekvenser, är därför inte bara, eller kanske ens i första hand, att gardera/modifiera en beskrivning av sakförhållanden i omvärlden; Sa nedtonar samtidigt sin egen förmåga eller sina egna handlingar.

I en klassisk studie av amerikanska samtal beskriver Pomerantz (1978) hur komplimanger bemöts av den som komplimenteras. Hon visar där att renodlat medhållande responser är sällsynta; många responser befinner sig i stället mittemellan bekräftelse och avvisande. Medelvägsstrategin kan relateras till att det finns två olika preferensstrukturer som i dessa fall kolliderar med varandra: för det första preferensen för enighet, för det andra preferensen för att inte ge självberöm. Att leverera ett mittemellansvar är en metod att ta hänsyn till båda dessa konkurrerande normer samtidigt. Att Pomerantz resultat är relevanta också för nordiska samtal visar Ridell (2008:kap. 8) och Thøgersen & Beck Nielsen (2009:347), där den förra studien behandlar samtal mellan svenska vårdbiträden och danska pensionärer och den senare danska sociolingvistiska intervjuer.

I mitt primärmaterial finns tydliga exempel på att en sagesperson agerar på samma sätt då han får en komplimang (också i sekvenser där ingen *vars*-konstruktion produceras) som deltagarna gör i Pomerantz, Ridells och Thøgersen & Beck Nielsens material. I utdrag 6 implicerar In:s fråga att Sa utförde en beundransvärd fysisk prestation då hon som tioårig flicka regelbundet hämtade posten. I sin responsiva *vars*-konstruktion nedtonar Sa sin prestation genom att nyansera karakteristiken av vägen hon fick gå. Det finns ytterligare två exempel i mitt material där en sagesperson väljer att använda en efterkomponent för att gardera en proposition som framställer honom själv i positiva dager. Dessutom finns ett fall (utdrag 9) där nedtoningen inte äger rum i en efterkomponent utan i det egna samtalsbidrag som följer närmast efter *vars*-konstruktionen.

En liten grupp sekvenser som har gemensamma drag med de innehållsliga garderingarna men ändå urskiljer sig som en egen funktionell subkategori av problematiserande responser kännetecknas av att den svarande inte garderar propositionens sanningshalt men väl ifrågasätter hela det kommunikativa projekt som frågan utgör en del av (allmänt om kommunikativa projekt, se Linell 1998:218 ff., Norén 2007). Utdrag 7 innehåller ett exempel på vad som avses.

(7 – tidigare återgivet som utdrag 1) Ringarum 1949. In och Sa diskuterar övernaturliga fenomen av olika slag. Sa har uppgett sig ha hört talas om många av de företeelser som In har fört på tal, men har flera gånger påpekat att han aldrig har sett något övernaturligt. Han har även föreslagit naturliga förklaringar till flera av fenomenen.

01 In: nå men har di inte talat åm, åm skogsrå (r)å?
 02 (0,5)
 03 Sa: åh?
 04 (.)
 05 In: skogsrå:¿ ((eftertryckligt))
 06 (0,8)
 07 Sa: *jo:o vars, men ja ha aldri sett någon, inte ha ja
 08 (jurt) nån ann heller* ((*=knarrigt)) vurte
 09 fast för någon¿

Som framgår av (a) min introduktion till utdraget, (b) Sa:s replik på r. 7–9 och (c) det ej återgivna som sker efter utdraget, gör Sa envist motstånd mot In:s projekt – Sa berättar endast kortfattat, undanlidande och till synes motsträvigt om övernaturliga företeelser som han själv eller personer i hans närhet trodde på eller talade om förr i tiden. Ja/nej-frågans (r. 1) proposition som sådan garderas däremot inte av Sa då han producerar sitt svar (r. 7–9). Den avvisas i stället rakt av (vilket i detta fall inte är disprefererat) – folk i Sa:s bekantskapskrets talade förvisso om skogsråt. Den *men*-inledda efterkomponenten utnyttjar Sa för att påpeka att både han själv och personer som han har varit bekant med däremot saknar konkret efarenhet av skogsråt. Med andra ord tar han ansvar för utsagan att skogsråt tillhörde den lokala folkloren, men tydliggör samtidigt att han inte känner till något belägg för att detta väsen verkligen skulle ha existerat i sinnevärlden.²⁷ Eftersom Sa vid åtskilliga tillfällen föreslår naturliga förklaringar till förment övernaturliga fenomen kan vi anta att vad han primärt gör motstånd mot är att bli kategoriserad som en vidskeplig person. Att tala utförligt om övernaturligheter skulle tyda på ett intresse för dessa ting som kan tolkas som att man också tror eller har trott på sådana saker. Att allt som sägs förevigas på ett fonogram torde vidare göra det ännu mer avskräckande att dela med sig av sina kunskaper på detta område.

Ett mycket intressant förhållande är att de tre sekvenser där *vars*-konstruktionen ger uttryck för motstånd mot samtalsparnens kommunikativa projekt genomgående är hämtade från samtal kring just övertro.²⁸ Utdrag 8 nedan utgör ett annat exempel på detta. Härutöver finns ett ytterligare, snarlikt fall (det tidigare nämnda utdrag 9) där topiken också är relaterad till övertro, men där motståndet mot projektet inte primärt kan sägas höra till *vars*-konstruktionen som sådan utan till den egna replik som följer närmast efter i tiden.

(8) Locknevi 1953. In försöker få Sa att berätta om övernaturliga fenomen, men lyckas minst sagt inget vidare (se även Bockgård 2010c:104 f.). In har just frågat om det fanns spöken eller gastar i skogen utan att få något egentligt svar. Med tanke på detta borde *jur* (r. 3) i denna kontext närmast betyda ’övernaturligt väsen’.

```

01   In:  a i tjärret då?
02         (1,1)
03         >bodde de inge< jur dari (0,2) elle?
04         (2,4)
05   Sa:  ja::e, (0,6) °eh::° (1,3) °e° (0,4)
06         en grode förstasi
07         (0,2)
08   In:  ja ja.
09         (0,3)
10         °ja::°
11         (3,7)
12         °ja.°
13         (1,8)

```

²⁷ Det tål dock att upprepas att gränsen mellan underkategorierna motstånd mot projekt och innehålllig gardering inte är skarp. Sekvensen kunde möjligen analyseras så att den explicita propositionen, tal om skogsråt, implicerar att man anser sig ha varit i någon sorts kontakt med detta väsen, och att det är denna implicita proposition som Sa avvisar i efterkomponenten. Gränsen mellan kategorierna är heller inte alltid så meningsfull att ens försöka upprätthålla i och med att innehållliga avståndstaganden ofta är disprefererade och därigenom har en social udd (Sacks 1987, Schegloff 2007).

²⁸ Här kan man jämföra med Gustavsson (1982:14 ff.) som beskriver och diskuterar ett utbrett motstånd att berätta om övernaturligheter i samband med etnologiska intervjuer genomförda i kustbygder i Västsverige (se även Bockgård 2010c:103 ff.).

- 14 In: dåm gamle >di be-< di gamle di berättade väll
 15 lite äckså åm sånna där saker.
 16 (2,3)
 17 Sa: °ja:a?°
 18 (2,2)
 19 In: de minns inte, (0.6) °fröken Pettersån.
 20 (0,8)
 21 Sa: **hjo, h vars, mormor ho eh:** (0,2) **mormor °ho eh:**
 22 (0,4) **kunde no tala åm sånt där ho:**
 23 (0,2)
 24 In: va sa h_o då:
 25 (2,0)
 26 Sa: °(blä ja)° h
 27 (3,2)
 28 °minns inte redit (hur),°
 29 ((Sa berättar inget mer om sin mormor, men hon
 30 redogör i stället, efter ytterligare tvekan,
 31 kort för en märklig händelse som hennes
 32 svägerska en gång råkade ut för))

Som framgår av introduktionen till utdraget har Sa gjort motstånd mot In:s kommunikativa projekt, och hon fortsätter att göra det i den episod som själva utdraget återger. In:s fråga på r. 1 får inget omedelbart svar, varför han bygger ut den med ett förtydligande turtillägg på r. 3 (allmänt om turtillägg, se Eriksson 2002). Responsen på denna reparerade fråga dröjer anmärkningsvärt länge och när den väl levereras är den extremt utdragen och tvekande (r. 5–6). Därefter går samtalet på tomgång ända tills In på r. 14–15 ställer en ny fråga inom samma ämnessfär. Också denna fråga följs av en mycket lång paus, varefter Sa producerar ett volymsvagt, utdraget och också på andra vis tvekande *ja* (r. 17). Denna responsiv signalerar någonting helt annat än förmåga, villighet och entusiasm inför att tala om det ämne som In har aktualiserat. Detta hindrar inte In från att förnya erbjudandet till Sa att börja tala om forna tiders övertro, men samtidigt omformulerar han sig på ett sådant vis att en negativ respons på erbjudandet blir prefererad (r. 19). Efter en kortare paus medger dock Sa med hjälp av en *vars*-konstruktion att hon har hört sådana här berättelser (r. 21–22), men levererar fortfarande inga konkreta upplysningar kring detta (se även den resterande delen av utdraget). Med andra ord uppvisar hon fortfarande en tydligt avvaktande, motsträvig inställning till In:s kommunikativa projekt.

Här går det knappast att bevisa att *vars*-konstruktionen betraktad som en enskild replik uttrycker motstånd mot In:s kommunikativa projekt. Analysen baseras i stället på att konstruktionen ingår i en längre episod där Sa alltså gång på gång signalerar ovilja och oförmåga inför att tala om de olika aspekter av övertro som samtalspartnern introducerar. *Vars*-konstruktionen smälter väl in i detta motståndprojekt genom det mycket utdragna och tvekande sätt som den utsägs på.

I mitt material finns fem *vars*-konstruktioner som saknar en efterkomponent som antingen är innehållsligt garderande eller där Sa gör märkbart motstånd mot In:s kommunikativa projekt, men där responsen på frågan ändå får sägas vara något garderad genom att vara nedtonad, dvs. något oengagerad och varken helhjärtat bekräftande eller avvisande. I ett, ovan omnämnt, fall baseras denna analys i hög grad på det som händer efter den egentliga *vars*-konstruktionen:

(9) Västra Ed 1950. In och Sa (Lundkvist) diskuterar övertro förr i tiden. Sa gör visst motstånd mot projektet och har just sagt att han själv aldrig har trott på något övernaturligt.

01 In: men pastor Ekberj ha vä(11) skrivit åpp mycke?
 02 (1,2)
 03 efter Lundkvist va?
 04 (0,6)
 05 Sa: >jaa< vars.
 06 (0,5)
 07 In: >va ä dä då< för nått?
 08 (2,0)
 09 Sa: °ja: dä bli inte annat än dä: ja tala åm
 10 den dä(r) skröna fö arn:°

Den fråga som In formulerar på r. 1 och 3 får en bekräftande minimal *vars*-konstruktion, men ingenting mer, till svar (r. 5). En fortsättning av Sa:s tur – i form av någon sorts kommentar till eller redogörelse för det ämne som frågan aktualiserar – är dock förväntad eller åtminstone högst relevant. Frånvaron av fortsättning kan därför indikera problem av något slag. Intervjuaren ställer sedan en följdfråga som markerar att han även önskar få ta del av vad Sa har berättat för pastorn (r. 7). Sa:s svar på detta (r. 9–10), som följer efter en lång paus (r. 8), ingår inte i *vars*-konstruktionen såsom jag har valt att definiera begreppet. Men det är först här som Sa verkligen visar det som hans tidigare beteende bara har antytt: att han inte helhjärtat kan bekräfta ursprungsfrågans proposition. Närmare bestämt ger han en explicit innehållslig gardering av propositionen samt manifesterar (eller trappar upp) motstånd(et) mot samtalspartnerns projekt. Innehållsligt sker en kraftig nedgradering av den egna berättarinsatsens omfattning, från att *mycke* har nedtecknats (r. 1) till att han endast har berättat *den dä(r) skröna* (r. 10) för pastorn i fråga. Nämnas kan också att själva ordet *skröna* ger en viss nedtonande effekt i den aktuella kontexten, t.ex. i jämförelse med ett hypotetiskt *berättelse* eller *historia* i samma sekventiella position. En skröna är per definition inte sann och oftast också fantasifull (SAOB S 5214).²⁹ Härigenom väljer Sa att framställa sin egen insats som något oseriös och kanske därigenom indirekt som mindre betungade. Han kunde alternativt ha valt att framställa sig själv som en trovärdig förmedlare av forna tiders övertrosföreställningar. Även den svaga talstyrkan som Sa använder på r. 9–10 kan kanske hävdas signalera oengagemang inför att tala om det ämne som In har erbjudit honom.

Den sista sekvensen som jag väljer att analysera i föreliggande avsnitt återges i utdrag 10, där Sa:s svar är (svagt) disprefererat, och därigenom socialt problematiskt, i den meningen att det bryter mot den förväntning som In:s ja/nej-fråga har skapat. Exemplet representerar den mer diffusa och svårbeskrivna underkategorin av nedtonade responser som omnämndes ovan.

(10) Hannäs 1953. In:s fråga på rad 1 introducerar ett helt nytt samtalsämne. (Det närmast föregående ämnet är skogsbruk.)

01 In: härifrån ä- ä dä ganska långt ti tjrkan va?
 02 Sa: .hh (.) (d)i har halvann mil.

²⁹ Vilken ”skröna” som Sa avser omtalas för övrigt aldrig. (Man kan märka att In tack vare sina förkunskaper ändå torde förstå vad Sa syftar på.) I stället vidtar där utdraget slutar en metaspråklig diskussion kring ordet *skröna*. In är uppenbarligen förvånad över detta ordval och också något missnöjd över att Sa inte använder en e-målsform (*skröne*). Efter metadiskussionen övergår In till att fråga om *historier om baronera och grevarna* som bodde i trakten. Han kan här sägas definitivt kapitulera inför Sa:s ovilja att tala om övertro.

03 (1,2)
 04 In: °du° dä va inte åfta ni kām ut då va;
 05 (1,2)
 06 Sa: **joo vars,** (0,3) på den tin jick en/e/te tjörka.
 07 (0,4)
 08 In: jasså?
 09 Sa: °jaa.
 10 (1,9)
 11 ((Sa berättar om en gubbe med träben
 12 som gick till kyrkan varje söndag))

Att visa medhåll med sin samtalspartner är i de flesta situationer prefererat (Sacks 1987, Schegloff 2007). Även om denna preferensstruktur torde vara rejält uppluckrad i en så speciell interaktionsform som en dialektintervju – där bl.a. asymmetrin mellan deltagarna beträffande i sammanhanget relevanta sakkunskaper ofta är påfallande³⁰ – är det kanske ändå fallet att det inte är helt socialt oproblematiskt för Sa att demonstrera att det antagande som In har offentliggjort (r. 4) inte är korrekt. (I detta fall verkar propositionens negativa polaritet överensstämma med In:s eget antagande i sakfrågan.) Svaret (r. 6) har i alla fall en disprefererad form i och med att det är fördröjt (se pausen på r. 5) och att talaren pauserar mellan *vars* och efterkomponenten. Den senare formen av paus är ju relativt ovanlig i materialet (se avsnitt 5.1). Såsom jag diskuterar vidare nedan är det rimligt att tänka sig att en minimal *vars*-konstruktion med en förlängd responsiv i sig äger karaktär av ett mittemellansvar, som i den sekvens som diskuteras här skulle nedtona den disprefererade handlingen; i den kontext som är för handen markerar i så fall *joo vars* ett något svagare, socialt mindre hotande avståndstagande från samtalspartnerns utsaga än ett hypotetiskt ensamt *jo(ø)*.

En av den interaktionella lingvistikens huvuduppgifter är att kartlägga sambanden mellan språkliga strukturer och sociopragmatiska funktioner. Nedan redogör jag kortfattat för de problematiserande *vars*-konstruktionernas strukturella kännetecken, som i hög utsträckning är av prosodisk art. Att i detta sammanhang se samtliga problematiserande responser som en enhetlig kategori är motiverat av att de funktionella likheterna mellan instanserna trots allt är påtagliga.

Att märka är först att 23 av de sammanlagt 27 *vars*-konstruktioner som jag har bedömt vara problematiserande är utvidgade, en andel som kan jämföras med att 4 av de 9 icke-garderade responserna på ja/nej-frågor, vilka avhandlas i de båda närmast följande avsnitten, har samma egenskap. I tre av fallen där en problematiserande respons saknar efterkomponent fortsätter Sa sin tur på ett annat vis, nämligen genom att berätta kring ett ämne som frågan aktualiserar.

Om vi övergår till prosodiska strukturer är det mest anmärkningsvärda att samtliga 27 minimala *vars*-konstruktioner har en responsiv som kan beskrivas som förlängd i kraft av att den har två vokaler och/eller en uttalsmässigt utdragen (första) vokal. Och inte nog med detta: i 12 av fallen är responsiven både tvåstavig och har en utdragen vokal. Detta kan jämföras med responser på ja/nej-frågor som tillhör andra funktionskategorier, där endast 1 av sammanlagt 9 instanser har samma dubbla förlängning av responsiven. Studerar man tvåstavigheten som

³⁰ Man kan dock notera att Thøgersen & Beck Nielsen (2009:346 f.) framhåller att preferensen för samstämmighet tvärtom kan vara starkare i sociolingvistiska intervjuer (som i mångt och mycket liknar traditionella dialektintervjuer) än i många andra typer av samtal – åtminstone i ena riktningen: intervjuaren förväntas demonstrera enighet med intervjuoffret.

sådan, finner man också ett mönster: 23 (av 27) fall inom kategorin problematiserande responser har en tvåstavig responsiv, vilket som jämförelse även i detta fall gäller för endast 1 av de övriga (9) responserna. När det rör sig om förlängning av vokalen är det däremot ingen större skillnad mellan kategorierna.

Sammantagna indikerar dessa resultat starkt att tvåstavighet signalerar eller projicerar en i någon mening garderad respons som antyder eller lyfter fram att någonting är problematiskt med frågan. Responsivens prosodi bereder mark för, dvs. förbereder mottagaren på, en explicit garderering, även om en sådan inte riktigt alltid följer. Ett ytterligare starkt indicium på att en sådan projektion verkligen föreligger är att det endast finns ett exempel bland de fall som jag har klassificerat som problematiserande (utdrag 5) på att också In producerar ett bidrag i nära anslutning till *vars*, dvs. inte väntar in någon fortsättning av turen innan han själv tar till orda.³¹

I detta sammanhang kan det också förtjäna att nämnas att artikeln ”vars” i Nusvensk ordbok (Östergren 1968:757) är utformad på ett sådant vis att man får intrycket av att en tvåstavig responsiv representerar ”normaltuttat” av konstruktionen. Vidare uppges i Ordbok över Njurundamålet att den obligatoriska förleden till *vars* utgörs av ett *ja(a)* eller *jo(o)* (Hellbom 1980:370) (och framför *bevars* endast *jo*; s. 36). Också OSDs innehåller en mängd belägg som ger en fingervisning om att ett tvåstavigt uttal kan vara frekvent i ett betydligt större geografiskt område än det som jag har närstuderat.³² Ett ytterligare tecken på detta är att formerna *jaa/joo/nää vars* är ganska vanliga på Internet, där även ännu fler identiska vokaltecken i följd förekommer (se vidare avsnitt 7).

Något som inte framgår av dessa tidigare beskrivningar, men som min undersökning tydligt visar, är att tvåstavighet är typiskt för problematiserande konstruktioner, men inte för eftertryckliga (se nästföljande avsnitt). Avseende tomgångsrelaterade instanser, pausfyllnader och pausavslutare, förefaller tvåstavigheten ha en mer optionell status (se avsnitt 5.4).

Sambandet mellan form och funktion som jag har ådagalagt kan med fördel jämföras med vad Anna Lindström har kommit fram till i sin doktorsavhandling (1999). Där visar hon att en specifik sorts förlängd responsiv – ett initialt s.k. krusigt *ja*, dvs. ett *ja* som är förlängt och har en kraftigt stigande grundton – projicerar en efterföljande ”icke-prefererad respons [...] såsom en tvekan [...], ett förebud om avvisande [...] eller ett faktiskt avvisande” (s. 183; se även kap. 5). Man kan också jämföra med *x-och-x*-konstruktionen, som i likhet med en garderande *vars*-konstruktion verkställer en responsiv och ofta disprefererad handling. Lindström & Linell (2007:32) skriver: ”En respons innehållande *x-och-x* kan också inledas med olika varianter av *ja*, dock vanligen med utdraget eller tvekande uttal, som om jakandet inte var

³¹ Det avvikande fallet där In är ”het på gröten” är svårtolkat. En tänkbar beskrivning av vad som sker i utdrag 5 är i alla fall att In på r. 4 avser att reparera sin egen fråga (r. 1). Reparation har i forskningen beskrivits som en socialt prioriterad verksamhet som bör iscensättas så tidigt som möjligt, varför den har potential att rucka på de normer som annars gäller i samtal, t.ex. att man ska försöka undvika samtidigt tal (se t.ex. Schegloff, Jefferson & Sacks 1977). Om r. 4 utgör början på en reparation är följdfrågan varför In väljer att (så snabbt) avbryta densamma. Ett tänkbart svar är att han omedelbart efter att reparationen har satts igång hör/anar att Sa samtidigt påbörjar leveransen av vad In kan anta vara ett i sammanhanget lämpligt svar och att en reparation därför inte längre är motiverad. Oberoende av om min spekulativa tolkning av händelseförloppet är riktig eller ej, representerar utdraget inte något starkt motargument mot tesen att en minimal *vars*-konstruktion med en tvåstavig responsiv projicerar en (garderande) fortsättning av turen, i och med att In:s minimala bidrag på r. 4 knappast kan sägas utgöra en handling som ”konkurrerar” med Sa:s fullföljande av svaret på frågan.

³² Närmare bestämt handlar det om belägg från så geografiskt skilda landskap som Halland, Småland, Östergötland, Dalarna, Härjedalen, Medelpad, Jämtland och Lappland.

helhjärtat”. Även Steensigs (2005) analys av danska responsiva *ja* är relevant i sammanhanget. I denna uppsats visar han bl.a. att ”tøvende *ja* projicerer dispräfereret respons” (s. 5); *ja* ”projicerar en forklaring/udredning (‘account’) eller anden form for modifiering” (s. 19).

Sammanfattningsvis kan vi anta att en minimal *vars*-konstruktion med tvåstavig responsiv som responderar på en ja/nej-fråga signalerar att frågan eller samtalspartnerns beteende kan vara problematisk(t) på något vis samt projicerar en sannolik efterkomponent som tydliggör problemets art. I de flesta fall handlar det om att förse frågans proposition med en innehållslig gardering, men det kan också vara så att det är partnerns handling som sådan (ställandet av en specifik sorts fråga) som är svårhanterlig för den svarande. Den minimala *vars*-konstruktionen som inleder responsen bidrar till eller aviserar åtminstone denna demonstrerade avvaktande hållning.

5.2.2 Eftertryckliga responser

Den funktionella kategori som behandlas nedan skiljer ut sig markant från de problematiserande responser som hittills har beskrivits. Ett *vars* kan nämligen också användas för att ge eftertryck åt den inställning till frågans proposition som den föregående responsiven signalerar. Att ge ett eftertryckligt svar kan ju närmast beskrivas som motsatsen till att gardera sin respons och signalera tvekan. Utdrag 11 återger ett av exemplen i mitt material på en eftertrycklig *vars*-konstruktion.

(11) Västra Ed 1950. Deltagarna diskuterar fiske och fiskebåtar.

01 In: fanns dä inge andra reskap ti fiske än än(h),
 02 (0,7) än spö å?
 03 Sa: för all dēl. ((eftertryckligt))
 04 (.)
 05 In: jaç
 06 (0,2)
 07 Sa: **jo: vars.** ((eftertryckligt))
 08 In: >va va dä då?<
 09 Sa: di hadde kättser, dåm jorde di uta trä.

För en läsare av utdraget föreställer jag mig att min analys kan verka något långsökt. Sa:s svar på In:s fråga (som inleder utdraget) består av två responsiva konstruktioner (r. 3 och 7) som kan förmodas ha likartade funktioner, med tanke på avsaknaden av tecken på att *jo vars* skulle utgöra någon sorts reparation. Vidare har *för all del* då det används som respons på en fråga ofta en tydligt nedgraderande och inte uppgraderande funktion; uttrycket fungerar som en sorts återhållsamt svar (se SAG 2:679, 754). En utifrån detta förhållande fullt rimlig tolkning vore därför att också *vars*-konstruktionen på r. 7 fungerar som ett nedtonat avvisande av frågans proposition, likartat den användning av konstruktionen som beskrivs i föregående avsnitt. Prosodiska förhållanden medför dock att den rakt motsatta tolkningen är den enda rimliga; det eftertryckliga vis som de båda bidragen på r. 3 och 7 utsägs på gör att de tillsammans fungerar som ett starkt svar – ett entydigt avvisande av propositionen – och inte som en gardering, tvekan respons (se även Steensig 2005, som diskuterar skillnader mellan tvekan och eftertryckliga responsiva *ja* i danska): Sa markerar att det sannerligen fanns andra fiskeredskap än de som dittills har avhandlats. Ett ytterligare stöd för min tolkning av *vars*-konstruktionen är

att In uppenbarligen förstår den på samma sätt, vilket framgår av att han på r. 8 går vidare med att begära information om dessa redskap (något som Sa sedan börjar ge på r. 9).

Även utdrag 12–14 innehåller varsitt eftertryckligt svar. Också utdrag 15 bör nog räknas till denna kategori, men kräver en särskild kommentar. Alla fyra sekvenserna återges dock i en följd nedan.

(12) Gryt 1949. In:s fråga på r. 1 medför topikbyte, men anknyter till det deltagarna talade om ett par minuter tidigare, då Sa (Hård) berättade om olika fiskemetoder som han har praktiserat, dock ej om notfiske.

```
01 In: (eller)uhm:: Hård har inte fiskat mä not alltså.=
02 Sa: =jo: vars: . ((eftertryckligt))
03 In: >jasså då har han åckså?<
04 Sa: ja: då >(dä ha ja va),< ((börjar berätta om detta))
```

(13) Hannäs 1953. Sa (Johansson) har just berättat att det var betydligt mer is förr än i samtiden på den stora sjö som han bor intill och att man därför kunde köra på sjön hela vintern.

```
01 In: va då ingen såm tjörde ner se?
02 (0,3)
03 Sa: jo vars: . ((eftertryckligt))
04 In: hu- (0,5) minns Joanssån åmm:/nänn: sånt.
05 (0,8)
06 Sa: ja: här nere åkt di ner mä ett par häste di,
07 ((Sa fortsätter berätta))
```

(14) Hannäs 1953. Sa har sagt att det var många loppor förr och att flickorna därför sprang omkring i bara sina linnen hela somrarna. Vidare har han bekräftat In:s påstående att flickorna var *välskapta på den tin* ('tiden') *mä*.

```
01 In: nå flicker å påjker di lå väll ihop iblann?
02 (0,3)
03 Sa: ja vars, ((eftertryckligt)) °dä jorde di?°
04 (0,5)
05 In: på skulle här?
06 (0,2)
07 Sa: >↑jaa då?<
08 ((en diskussion kring detta vidtar, även om Sa
09 markerar visst motstånd mot projektet))
```

(15) Västra Ed 1950. Deltagarna har under en längre tid diskuterat fiske.

```
01 (1,6)
02 In: ska vi sluta nu kansje?
03 Sa: ja vars, ((eftertryckligt))
04 (0,5)
05 In: ja, (0,5) ja då få vi tacka så mycke
06 ((inspelningen slutar tvärt))
```

Också i dessa fyra fall är det i första hand den eftertryckliga prosodin som ger konstruktionerna en eftertrycklig, understrykande funktion. Bidragande till detta eftertryck är att *vars* är starkare betonat än responsiven. (Notera dock att detta betoningmönster inte föreligger i den likaledes eftertryckliga responsen i utdrag 11 ovan.) Mycket notervärt är att det i mitt material inte

finns något ytterligare exempel utöver dessa fyra på ett tydligt betonat *vars*. Eftersom obetonade ord sällan är förlängda är det inte att undra på att responsiven inte är förlängd i tre av de fyra fallen närmast ovan (utdrag 13–15) och inte heller i utdrag 11. Också detta skiljer ut föreliggande kategori från de problematiserande svaren, där förlängning (främst i form av tvåstavighet) är en regel utan undantag i mitt material. Sammantaget visar detta ett starkt samband mellan prosodisk form och funktionell potential hos de responsiva *vars*-konstruktionerna; en tvåstavig och (förhållandevis starkt) betonad responsiv markerar typiskt att In:s fråga är problematisk i något avseende eller åtminstone svår att ge ett rakt svar på, medan en kort och obetonad (svagt betonad) responsiv följd av ett betonat *vars* ger eftertryck åt den bekräftande eller avvisande responsen.

Ett annat strukturellt mönster är att utdrag 11–13 och 15 saknar efterkomponent. För de tre förstnämnda exemplen gäller att den utläggning kring ämnet som likväl följer från Sa begärs av samtalspartnern, genom att denne ställer en följdfråga i omedelbar anslutning till *vars*.³³ Detta indikerar att en eftertrycklig minimal *vars*-konstruktion inte projicerar en fortsättning av turen, åtminstone inte i alls lika hög grad som de konstruktioner som analyseras i det föregående avsnittet.

Intervjuarnas responssökande repliker kan förstås som en konsekvens av att de anser att de minimala *vars*-konstruktionerna – i de lokala och globala kontexter som är för handen – inte utgör fullgoda svar på de ställda frågorna. Såsom diskuterades i avsnitt 2 ska det som till formen är en ja/nej-fråga i de flesta fall snarare förstås som en begäran att sagespersonen ska – eller åtminstone som ett försök att få honom att – lägga ut texten kring det ämne som frågan initierar.

Utdrag 14 kontrasterar mot de övriga exemplen genom att Sa där producerar en icke-begärd fortsättning av turen i omedelbar anslutning till *vars*. Denna efterkomponent består dock endast av en maximalt komprimerad parafras av frågans proposition,³⁴ uttalad med svag volym. Efterkomponentens funktion är att ytterligare understryka bekräftelsen av propositionen. Jag dristar mig alltså till att påstå att Sa ger trefaldig bekräftelse: 1) en bekräftande responsiv, 2) ett betonat *vars* (med eftertryckligt tonfall även i övrigt), och 3) en parafras av propositionen.

Som nämndes ovan förtjänar utdrag 15 en särskild kommentar: När fiskediskussionen som föregår utdraget håller på att ebba ut tar In här chansen att producera ett yttrande som på ytan är en ja/nej-fråga (r. 2). Sa utnyttjar en minimal *vars*-konstruktion med eftertrycklig prosodi för att respondera på detta (r. 3). I det som följer finns inga tecken på en förväntan om att Sa borde fortsätta sin tur: Sa levererar inte någon fortsättning, och en sådan efterfrågas inte heller av intervjuaren. För att förstå skeendet bör vi till att börja med beakta att In:s replik på r. 2 i detta fall inte är en indirekt uppmaning till samtalspartnern att börja berätta om eller redogöra för något; den korta och koncisa typ av respons som Sa de facto producerar förefaller tvärtom att vara en adekvat handling i den sekventiella kontext som är för handen. Framhållas kan även att In:s replik inte heller är att förstå som en egentlig (informationssökande) fråga, där *ja* och *nej* representerar någorlunda likvärdiga svarsalternativ; den är snarast att förstå som en

³³ I utdrag 12 betecknas In:s replik på r. 3 möjligen lämpligare som en kommentar än som en fråga. I vilket fall som helst är den dock funktionellt mycket lik följdfrågorna i de båda övriga utdragen i kraft av att den är responsökande (och de facto responsframkallande).

³⁴ Om man nu inte betraktar ett ensamt *ja* som en parafras av frågans proposition (se t.ex. Wessén 1956:94, SAG 2:238, anm. 3).

upplysning till Sa om att han (In) har bestämt att inspelningen ska avslutas.³⁵ Förvisso kan man påstå att Sa genom sin eftertryckliga *vars*-konstruktion markerar att han är med på noterna, att han utan minsta tvekan ställer sig bakom In:s initierade avslutningsprojekt – men detta är samtidigt att förstå närmast som ett pro forma-klartecken; ett nekande svar är som sagt i denna kontext näppeligen ett reellt alternativ för Sa (se även Bockgård 2010b:49 f.).

5.2.3 Övriga responser

De flesta responser som hittills har avhandlats i avsnitt 5.2 har varit tvekande, garderade eller i något annat avseende signalerat att den föregående frågan är i högre eller lägre grad problematisk. Härutöver har vi sett exempel på starka, eftertryckliga svar. Vi har med andra ord att göra med två funktionella motpoler. Det finns emellertid också på ja/nej-frågor responderande *vars*-konstruktioner som befinner sig någonstans mittemellan och som alltså är svåra att föra till någon av polerna. Ett sådant svar är varken tydligt svagt eller starkt, utan mitt intryck är att de *ja vars* och *jo vars* som produceras är i princip funktionellt ekvivalenta med hypotetiska *ja* respektive *jo*. För att läsaren ska ha möjlighet att bilda sig en uppfattning återger jag här de fyra fallen i en följd, men presenterar därtill endast en minimal och spekulativ analys.

(16) S:t Anna 1949. Sa (Emma) har just pratat om sin mor och far och omnämnt deras död, men har inte sagt något som antyder att hon vare sig har eller inte har andra anhöriga i livet.

01 In: har Emma inga anhöriga då?
 02 (0, 4)
 03 Sa: **jo:o vars,** (ja [har] en syster här,
 04 In: [(å)ja]¿
 05 Sa: **en syster** sitter hå(h)r(h). ((glatt))

(17) S:t Anna 1949. Sa har just berättat om postgången förr, bl.a. att det var långt att gå för att hämta posten (jfr utdrag 6) och att den bara kom två gånger i veckan.

01 (2, 0)
 02 In: ja: påstgången va lite långsammar[e °förr i tiden.°]
 03 Sa: [(n) **ja:a**]
 04 **vars:eh,** han jick int så fört °då inte,°
 05 (.)
 06 In: °ne:..°
 07 (1, 3)

(18) Hannäs 1953. In håller på att fråga ut Sa om laga skiftet av den by som Sa bor i.

01 In: va're inte mycke bråk här mellan granna- grannarna då.
 02 (0, 2)
 03 Sa: **(j)o: vars.** ((**ganska eftertryckligt**)) (0, 7)
 04 **mycke slagsmål** på den tin.
 05 (0, 5)
 06 In: få ja höra lite åm dä va?
 07 (1, 9)
 08 ((Sa börjar berätta om detta))

³⁵ Avgörande för att In:s replik ändå har klassificerats som en ja/nej-fråga har varit att repliken är syntaktiskt och prosodiskt utformad som en prototypisk sådan fråga samt bemöts med en jakande respons av samtalspartnern. Att det som sker ”under ytan” kan beskrivas i andra termer har jag valt att bortse från vid just kategoriseringen.

(19) Hannäs 1953. Samtalsämnet är skötfiske. Sa har just på begäran berättat om samarbetet i de båda båtar som var inblandade.

01 (4,0)
 02 In: dä va väll inte så lätt å få in den där i, i öka?
 03 (1,2)
 04 Sa: **njo: varse,** .h (0,2) dä när di(h), (0,5) .h (.)
 05 när di kām ut, (0,2) mä dām bå öka då.
 06 ((fortsätter att berätta om hur det gick till))

Av prosodiska och innehållsliga skäl tror jag att utdragen 16–17 lutar över åt den tvekande polen och 18 åt den eftertryckliga. I utdrag 19 verkar innehållet tala för den senare tolkningen och prosodin för den förra. Också den för primärmaterialets vidkommande unika responsivformen *njo* är svårtolkad. Jag betraktar den som en variant av *jo*. Möjligen bidrar dock hybridformen, med dess initiala negationsprojicerande komponent, till att något mildra den svagt disprefererade handling som Sa utför, alltså att markera att samtalspartnern har dragit en felaktig slutsats. Sammantaget utgör i alla fall *vars*-konstruktionen i utdrag 19 ett av de säregnaste exemplen i mitt primärmaterial.

5.3 Responser på andra bidrag än ja/nej-frågor

I fyra sekvenser i mitt primärmaterial använder en sagesperson en *vars*-konstruktion för att svara på en handling från intervjuaren som utgörs av någonting annat än en ja/nej-fråga. Sekvenserna är sinsemellan olikartade, men av utrymmesskäl väljer jag att endast återge och analysera två av fallen.

I det första exemplet föregås *vars*-konstruktionen av en replik som nog snarare får betraktas som en kommentar än som en fråga.³⁶

(20) Gårdserum 1953. Sa berättar hur man slog vass förr.

01 Sa: så en sto i eka?
 02 (0,5)
 03 In: °jass[:å?°
 04 Sa: [°a° å::, (0,2) [(vass)-
 05 In: [va sto- va sto en i?
 06 (0,3)
 07 Sa: i' eke? ((eftertryckligt))
 08 (1,1)
 09 (e) båt ([]) eh[:
 10 In: [°jaha.° [va- va sa: far å
 11 farfar åm dä oret.
 12 (0,3)
 13 sa di eke elle va sa di.
 14 Sa: ja::, di sa ju e eka eller öka kalla
 15 di't[t(heh) °() (heh).°
 16 In: [ja vicket sa di:]
 17 Sa: ö::ka ((skakigt)) kalla (di []):]
 18 In: [ök(a), >(ja ja)<
 19 ja tänkte väl dä.=
 20 Sa: =.h (.) °jo:[:(då).°
 21 In: [°(j)a:° öka sa di nog.

³⁶ Sekvensen analyseras även av Bockgård & Norén (2011:97 ff.), där en annan replik (Sa:s bidrag på r. 14–15) i stället står i fokus.

22 ((skratt eller annat läte))
 23 Sa: [jo:o vars, dä[:,
 24 In: [°ja:..°
 25 (0,5)
 26 Sa: va ju de gamle?
 27 (0,3)
 28 In: hur såg dåm (dä) ökera ut;

För att kortfattat kommentera detta långa utdrag, lever inte Sa upp till In:s förväntningar/förhoppningar då han säger *eka* och *eke* (r. 1 och 7) i stället för att använda den mer dialektala formen *öka*.³⁷ In reagerar på detta och ger Sa en ny chans att leverera det dialektala uttrycket (r. 10–11 och 13). Sa producerar då i samma TKE både det standardspråkliga och det dialektala uttrycket (r. 14–15), vilket föranleder In att be honom att välja ett av dem (r. 16). I detta läge producerar Sa *öka* (r. 17), vilket får In att på r. 18–19 och 21 kraftfullt markera att det är denna form som är den dialektala och indirekt att det är denna form som Sa borde använda konsekvent i intervjun. Som respons på detta producerar Sa en utvidgad *vars*-konstruktion (r. 23 och 26). Dess primära funktion förefaller vara att bekräfta In:s antagande på r. 21 (som i sin tur alltså är starkt responsivt till Sa:s egen replik på r. 17).

Möjligen är det också en relevant faktor att ta hänsyn till att *vars*-konstruktionen fällt i en social mikrokontext som inte är fri från friktion. In har ifrågasatt både Sa:s påstående att *eka* och *öka* användes som två variantformer förr i tiden³⁸ och indirekt även hans alltför standardspråkliga språkbruk. I ljuset av detta skulle *vars*-konstruktionen kunna tänkas fungera som en nedtonad, problematiserande – om än i grunden – bekräftande respons på In:s antagande på r. 21, kanske en markering av att valet av term för den aktuella båttypen inte förtjänar den betydelse som In tilldelar det. Överlag verkar Sa göra visst motstånd mot In:s kommunikativa projekt, alltså den metaspråkliga diskussionen kring ett enskilt språkligt uttryck; något tillspetsat formulerat verkar han i stället prioritera innehållet i den berättelse som han har påbörjat (se Bockgård 2010b, 2010c för analyser av likartade sekvenser i andra dialektintervjuer).

Min tolkning att *vars*-konstruktionen signalerar något slags tvekan och/eller ett avståndstagande till samtalspartnerns projekt stöds av att efterkomponenten är utdragen i tiden. Ytterligare ett empiriskt stöd är att en betonad och tvåstavig responsiv i en *vars*-konstruktion som sagt har sin mest typiska hemvist i en respons som signalerar ett i något avseende problematiserande förhållningssätt till samtalspartnerns handling(ar).

Det andra återgivna exemplet på en *vars*-respons på en annan typ av replik än en ja/nej-fråga skiljer sig i hög grad från det första:

(21) Gamleby 1950. Deltagarna diskuterar det faktum att man förr ofta talade illa om folket i grannsocknarna. In säger att han har hört speciella ramsor som man använde i detta syfte, och ger sedan ett exempel:

01 In: (Flisery) män, (1,4)
 02 °sjiter i byxera å knäpper [ijen.°
 03 Sa: [ja JA(h):: ((glatt))
 04 ((både In och Sa skrattar kraftigt i 2,5 s.))
 05 Sa: ja::↑a↑ ja: heh joo vars. ((glatt))

³⁷ Öke vore för övrigt en ännu mer dialektal variant.

³⁸ Om man lyssnar på repliken på r. 14–15 förefaller inte *eller öka* vara en självreparation som korrigerar *eka* (se även Bockgård & Norén 2011:98 f.).

06 (0,2)
 07 Sa: [(huh) ((glatt))
 08 In: [ja?
 09 (0,3)
 10 Sa: .hh (0,4) ((Sa ger ett eget exempel i samma genre))

Repliken på r. 1–2 är ”grov”, och därför socialt delikat, även om In delvis har avsagt sig ansvaret för sin handling då han (före utdraget) har framhållit att det är ett citat (notera även den tur-interna pausen och den svaga volymen på den därefter följande del av repliken som innehåller de ”grova” elementen). I denna situation är det relevant för Sa att uttrycka solidaritet med sin samtalspartner, som har begått ett potentiellt klavertramp, och det är precis vad som sker då han på r. 3–7 mycket kraftigt markerar att han uppfattar ramsan som rolig (snarare än t.ex. olämplig och onödigt snuskig). *Vars*-konstruktionen (r. 5) är en del av denna stödjande handling, en del av en i hög grad skrattande och även i övrigt glatt hållen respons. Solidariteten stärks sedan ytterligare då Sa ger ett eget, lika ”grovt” exempel på den här sortens ramsa (se r. 10).

Min tolkning av *vars*-konstruktionens huvudfunktion är alltså att den utgör en sen respons på In:s ramsa. Men den skulle också kunna förstås som en sorts ”utfyllnad” då intervjun ”går på tomgång”, i och med att den förekommer i en kontext där deltagarna har skrattat och därför inte producerat substantiella verbala bidrag. Eller måhända är den responsiva och den utfyllande funktionen för handen samtidigt. I vilket fall som helst fungerar utdrag 21 som en idealisk brygga över till de mer renodlade fall av tomgångsrelaterade *vars*-konstruktioner som är föremål för analys i det avsnitt som närmast följer.

5.4 Tomgångsrelaterade konstruktioner

Vars-konstruktioner föranleds i första hand av ja/nej-frågor. Den andra typen av sekventiell miljö där dessa språkliga resurser frekvent tas i anspråk är i sammanhang där interaktionen går på tomgång, dvs. där det föreligger en längre paus eller något annat tecken på att ett samtalsämne håller på att ebba ut. I denna miljö förekommer det närmare bestämt två sorters konstruktioner som är delvis likartade, delvis skiljer sig från varandra, avseende både form och funktion. I brist på termer som helt fångar de båda konstruktionernas funktioner väljer jag att benämna dem pausfyllnader respektive pausavslutare (se även not 23). Det som särskiljer pausfyllnaden från pausavslutaren är antingen att det uppstår en substantiell (”ofylld” eller ”fylld”) paus också efter konstruktionen (se utdrag 22) eller att intervjuaren tar till orda i nära anslutning till densamma (utdrag 23). En pausavslutare kännetecknas tvärtom per definition av att talaren fortsätter sin tur efter *vars*-konstruktionen (utdrag 24).

5.4.1 Pausfyllnader

Utdrag 22 och 23 innehåller varsin pausfyllande *vars*-konstruktion.

(22) S:t Anna 1972a. Sa1, som är huvudsaklig meddelare i inspelningen, håller på att berätta om en lärarinna han hade som barn som var mycket sträng, men som trots eller tack vare detta beskrivs i relativt ljusa ordalag. Sa2 är Sa1:s maka (och har hittills i inspelningen nästan inte hörts av alls).

```

01 Sa1: nu får di ju inte ta dām i håret,
02     men de jorde ju ho ām ho behövde. .hh[h
03 Sa2:                                     [huh huh
04 Sa1: hh(he[h] heh heh
05 In:   [å så <fick ni låv å kunne
06     läxer°na or[dentlit?°
07 Sa1:   [a:, fick kunne °läxera si.°
08     (0,4)
09 In:   °a:..°
10     (0,4)
11 Sa1: ja°.
12     (2,4)
13     °°joo vars.°°
14     (1,9)
15     °jahåz°
16     (0,8)
17 In:   har ni inte nåra rolia minnen ifrån skoltiden?

```

(23) Hannäs 1953. Sa berättar om tjäderjakt och har just sagt att fåglarna *underlit nog* inte var lika rädda förr som i senare tid.

```

01 In:   han visste väll att dä va mynningsladderez
02     (0,2)
03 Sa:   ja(heh) visst vä dä:z ((glatt, oartikulerat))
04     (0,2)
05 In:   °a:..°
06     (3,3)
07 Sa:   °jaa vars:..°
08 In:   >å så sjöt ni väll< lite större jur åckså.

```

På r. 5–6 i utdrag 22 faller In ett yttrande som demonstrerar att han hänger med i Sa1:s berättelse om sin lärarinna från barndomen. Eftersom In:s replik är en utsaga om ett sakförhållande som han, till skillnad från Sa1, inte har någon direkt kunskap om fungerar den samtidigt som en ja/nej-fråga (se Labov & Fanshel 1977). Sa1 ger sedan en bekräftande, i hög grad uppreparande respons på denna fråga (r. 7). Men efter detta stannar samtalet upp: inget nytt sägs om lärarinnan och ingen ny fråga ställs förrän flera sekunder senare (på r. 17). I det interaktionella vakuum som uppstår producerar både In och Sa1, och särskilt den senare, en rad minimala, till formen responsiva bidrag, varav *vars*-konstruktionen (r. 13) är ett. Utöver den responsiva formen är den svaga volym som de flesta av dessa bidrag har påfallande, vilket i synnerhet gäller för just *joo vars*. En nedtonad volym är ett generellt vanligt fenomen då en topik har ebbat ut (J. Lindström 2005:21). I utdrag 22 bidrar den svaga volym som båda deltagarna nyttjar till att hela r. 8–16 kan förstås som en (”fylld”) paus eller ett oviktigt mellanspel i den ”egentliga”, för deltagarna väsentliga, (intervju)verksamhet som pågår.

I utdrag 23 bidrar In på r. 1 med en skämtsam förklaring till tjädrarnas ”underliga” beteende förr i tiden. På r. 3 ställer sig Sa, också på skämt, bakom densamma. Efter en minimal

uppbackning/kvittering från In (r. 5) sägs sedan inget mer om tjäderjakt. I stället uppstår en anmärkningsvärt lång paus (r. 6), som avbryts av att Sa producerar en *vars*-konstruktion på r. 7, varefter In på r. 8 ställer en fråga som introducerar en ny aspekt av den övergripande topiken, jakt. Också i detta utdrag kan vi notera den svaga volym som både In och Sa använder då de producerar varsitt bidrag som inte för intervjun ”framåt” (r. 5 och 7).

Utdrag 22 och 23 exemplifierar alltså att en *vars*-konstruktion är en resurs som en deltagare kan utnyttja då progressionen i ett samtal har avstannat. Vidare uppfattar jag denna användning av konstruktionen som funktionellt ekvivalent med andra pausfyllande resurser, inte minst andra responsiva uttryck av den typ som levereras på r. 11 och 15 i det förra utdraget. Följdfrågan är vilken mer specifik funktion en pausfyllnad har i sin kontext; varför fyller sagespersoner (och talare generellt) som inte har något substantiellt att säga ibland ut tomgångsfaser med ett semantiskt lättviktigt bidrag i stället för att passivt invänta ett initiativ från samtalspartnern? Min förmodan är att pausfyllnaden fungerar som en signal om att producenten är en aktiv och kompetent samtalsdeltagare, och mer specifikt sagesperson, som är medveten om att långa tomgångsfaser bör undvikas samt drar sitt strå till stacken för att uppnå detta mål. Man kan kanske beskriva denna del av talarens sociala budskap i termer av att ”jag vill prata, men just nu kommer jag inte på något att säga, men aktualiserar du ett samtalsämne så ska jag göra mitt bästa för att haka på”. I utdrag 23 tar samtalspartnern (In) omedelbart ett sådant initiativ (r. 8), medan det i utdrag 22 dröjer ytterligare flera sekunder (se r. 14–17).

Härutöver fungerar en pausfyllnad också som en reaktualisering och ett understrykande av det närmast föregående *egna* substantiella (semantiskt tunga) bidraget, som i de båda utdragen i sin tur bekräftar en proposition producerad av samtalspartnern. Tolkningen att pausfyllnader understryker ens *egna* tidigare utsagor gör jag främst på basis av att *vars*-konstruktionerna, liksom många pausfyllnader generellt, har en responsiv form, dvs. en form som relaterar bidraget till en tidigare replik, och det kan rimligtvis inte röra sig om någon annan replik än det *egna* tidigare yttrandet. Det bör också sägas att den understrykande respektive den ”renodlat pausfyllande” funktionskomponenten hos *vars*-konstruktionen förefaller vara olika starka i olika sekvenser.

Vad gäller den ovan beskrivna användningen av *vars*-konstruktioner kan det vara relevant att jämföra med Telemans (1996) analys av konstruktioner i småländska och halländska av typen *så är det – så det är*, där den senare satsen kan användas som en sorts pausfyllnad.³⁹ Följande beskrivning som Teleman ger (s. 375) torde ganska bra fånga också en väsentlig del av de pausfyllande *vars*-konstruktionernas funktionella potential: ”[Dessa upprepande satser kan] användas efter rätt långa pauser eller som utfyllare av tystnad och som en påminnelse om att det tidigare gjorda påståendet ännu är aktuellt och väntar på en kommentar eller uppföljning” (se även Einarsson & Klintborg 2005:90 f., som diskuterar Telemans konstruktion och också citerar samma mening som jag).

Att döma av mitt primärmaterial är den prototypiska pausfyllande *vars*-konstruktionen minimal, dvs. inte utvidgad. Detta gäller för tolv av tretton pausfyllande konstruktioner,⁴⁰ inklusive instanserna i utdragen 22 och 23. Vi kan också lägga märke till att de *vars*-lösa samtals-

³⁹ Uttrycksättet finns för övrigt också i Västergötland, något som framgick av radioprogrammet *Språket* (9/6 2009).

⁴⁰ I det avvikande fallet som inbegriper en efterkomponent består denna endast av ett volymsvagt *dä ä dä*. Tillsammans med den likaledes volymsvaga minimala *vars*-konstruktionen bidrar denna efterkomponent till att bekräfta/understryka den *egna* utsaga som närmast föregår tomgången.

bidragen med pausfyllande funktion i utdrag 22 också är ytterst korta: *jao* (r. 11) och *jabå* (r. 15). Generellt i mitt material är fästaviga responsiver mycket frekventa som pausfyllnader. Ytterligare exempel på detta, denna gång levererade av In, återfinns i utdrag 24 nedan (r. 5, 8, 10 och 14).

Avseende de pausfyllande *vars*-konstruktionernas struktur i övrigt kan man notera att tio (av de tretton) fallen (77 %) har en förlängd realisering av responsiven – den är tvåstavig och/eller har en prosodiskt utdragen förstavokal – vilket kan jämföras med de tydligt responsiva konstruktionerna, bland vilka 100 % av de problematiserande och 40 % av de eftertryckliga instanserna har en förlängd responsiv (jfr avsnitt 5.2.1–5.2.2). Vidare är två responsiver i pausfyllande konstruktioner (15 %) både tvåstaviga och prosodiskt utdragna, jämfört med 44 % av de problematiserande och 0 % av de eftertryckliga fallen. Sammantaget innebär detta att de pausfyllande instanserna som kategori betraktad, och av min begränsade korpus att döma, prosodiskt intar en sorts mellanposition mellan de båda andra här aktuella kategorierna. Vi torde kunna förstå detta i termer av att den pausfyllande responsivens längd är i stort sett oväsentlig; den saknar social betydelse och projicerar ingenting (se även avsnitt 8). Vad gäller de pausfyllande (minimala) *vars*-konstruktionernas huvudbetoning så ligger den i tolv av de tretton fallen på responsiven och inte på *vars*.

Det egentliga prosodiska kännetecknet för pausfyllnaderna handlar dock om talstyrkan. Tio av de tretton pausfyllnaderna uttalas nämligen med en volym som ligger *tydligt* under den aktuella talarens genomsnittliga (i intervjun). Bland de resterande 43 minimala *vars*-konstruktionerna i primärmaterialen finns däremot faktiskt inte ett enda sådant tydligt fall. Generellt i samtalsspråk används hög respektive låg talstyrka som resurser för att framhäva respektive nedtona den sociala handling som repliken verkställer (se t.ex. Couper-Kuhlen & Selting 1996). Mitt resultat visar således att producenten av en pausfyllnad i normalfallet markerar prosodiskt att bidraget är mindre viktigt i sammanhanget, den pågående intervjuverksamheten, på ett sätt som han inte alls gör då han producerar en starkt responsiv eller en pausavslutande minimal *vars*-konstruktion.

För en tydligt responsiv *vars*-konstruktion kan valet av responsiv sägas vara närmast styrt av polariteten hos det yttrande som konstruktionen responderar på; *ja*, *jo* och *nej* används nästan utan undantag på det sätt som man kan förvänta sig (se avsnitt 5.2). Eftersom pausfyllnader är responsiva endast i en svagare mening – till avbrottet i samtalsprogressionen som sådant och till något talaren själv tidigare sagt – är det intressant att se om valet av responsiv följer något mönster också i dessa fall. En sådan granskning visar att om den närmast föregående egna repliken har positiv polaritet används *ja* i sex fall och *jo* i lika många; i det enda fallet med negativ polaritet använder Sa *ä ’nej’*.

De pausfyllande sagespersonernas bruk av responsiver ger en stark indikation om att det finns en tydlig pragmatisk anknytning mellan *vars*-konstruktionen och den egna replik som närmast föregår; den senares polaritet tycks spela den avgörande rollen i Sa:s val mellan en jakande och en nekande responsiv – men den styr däremot inte variationen mellan *ja* och *jo*; om valet av responsiv vore helt styrt av den föregående replikens form skulle vi tvärtom ha väntat oss genomgående *ja* för de tolv fall som berörs. Att så inte är fallet tolkar jag som ett uttryck för att valet delvis är ”fritt”, varmed jag avser att de olika responsiverna, eller åtminstone *ja* och *jo*, är kommunikativt likvärdiga i den typ av sekventiell kontext som det handlar om här. Med utgångspunkt i formen *jo vars* dominans gentemot andra former i nutida skriftspråk, särskilt på Internet (se avsnitt 7), skulle en möjlig, men spekulativ, förklaring till de

många instanserna av *jo vars* som pausfylld vara att denna form är en i ännu högre grad grammatikaliserad och lexikaliserad fras än *ja vars*, inte bara i nutida (ledigt) skriftspråk utan även i primärmaterialet; *jo vars* skulle i så fall (och särskilt i vissa kontexter) innehålla mindre av betydelsekomponenten 'jo' än *ja vars* gör av 'ja' (se även avsnitt 8).⁴¹

5.4.2 Pausavslutare

I likhet med pausfyllnader produceras också pausavslutare då ett samtal går på tomgång, men kännetecknas härutöver av att talaren fortsätter att prata direkt efter eller i nära anslutning till *vars*-konstruktionen. Han använder en konstruktionen som en resurs för att återuppta ett tidigare projekt. *Vars*-konstruktioner i denna användning påminner funktionellt om de konkluderande *de e bra* som Försskåhl utförligt har beskrivit (2009:145 ff.). Strängen *de e bra* tas ofta i anspråk av talare för att kommentera och därigenom förnya en topik som är potentiellt avslutad. Då satsen används på detta sätt bygger talaren alltid ut repliken bortom *bra*, genom att specificera vad som är just "bra".

En skillnad mellan den pausavslutande *vars*-konstruktionen och *de e bra*-konstruktionen är att den senare typiskt används för att kommentera ett replikskifte mellan flera deltagare medan den förra ger en sorts pro forma-respons på en egen tidigare redogörelse/berättelse i allmänhet och dess senaste replik i synnerhet (se vidare nedan). En annan skillnad är att *de e bra* förnyar en slumrande topik och förbereder en konklusion och avslutning av densamma, medan *vars*-konstruktionerna i mitt material återuppväcker en topik mer "på allvar".

Man kan spekulera kring om en *vars*-konstruktion kan användas mer generellt för att (åter)starta ett projekt, oberoende av om detta har en stark, en svag eller närmast ingen ämnesmässig anknytning till det som skedde före tomgångsfasen (allmänt om s.k. återgångsmarkörer, se Ottesjö 2006). Men i mitt material har jag i alla fall endast exempel på att talaren ämnesmässigt återvänder till det som avhandlades då samtalet började gå på tomgång, låt vara att det handlar om endast tre belägg. Att sagespersonerna inte inleder en ny topik är dock inte förvånande med tanke på att det i dialektintervjuer i första hand är intervjuarna som förväntas initiera nya samtalsämnen.

Primärmaterialets tre pausavslutare är situerade i mycket likartade sekvenser, och jag väljer därför att endast återge en av dem:

(24) Gärdserum 1953. In har ställt en fråga till den ena sagespersonen, Sa2, om sopkvastar, som hon dock missförstår. Den andra sagespersonen, Sa1, tillika Sa2:s äkta man, tar då på eget initiativ över detta svarsprojekt. Han har just sagt att kvastarna inte var köpta utan hemmagjorda.

```

01 Sa1: [(ja) di jorde själ[ve,
02 Sa2: [ja:ɔ [°( [      )°
03 In: [ja:ʔ
04      (0, 2)
05 In: °a:ɔ°
06      (.)
07 Sa1: ((harkling))
08 In: °ahaɔ°

```

⁴¹ För övrigt kan kanske *nej vars* vara ännu mindre grammatikaliserat i primärmaterialet med tanke på dels att detta uttryckt är så infrekvent, dels att uttrycket alltid verkar ha 'nej' som en tydlig betydelsekomponent. Mitt skriftliga material ger dock grund för en delvis annorlunda analys (se avsnitt 7 och 8).

09	(0, 8)
10	°(j)ah <u>a</u> z°
11	(0, 5)
12	Sa1: hh
13	(1, 2)
14	In: °äh <u>a</u> ?°
15	(1, 3)
16	Sa1: jo: vars, de va:, (.) °ju lite,° (1,2) ° <u>a</u> ja di:,°
17	(0,4) (f)unne på liteh:: (0,4) bät <u>t</u> reöh: (1,0)
18	å:, (0,5) <u>u</u> na för <u>u</u> na,

När Sa1 (för tillfället) har avslutat sin beskrivning av kvastarna uppstår en långvarig tomgång i samtalsmaskineriet; mellan r. 1 och 16, där inget semantiskt tungviktigt sägs, förflyter cirka nio sekunder. Vi kan förstå denna anmärkningsvärt långa, delvis ”fyllda” paus i intervjun i termer av att sagespersonerna väntar på att In – som förväntas styra interaktionen – ska ta ett initiativ som ”sätter igång samtalet” igen, t.ex. genom att ställa en följdfråga om kvastar eller en fråga som initierar en helt ny topik. Men till sist nås den punkt då Sa1 får ta ett eget initiativ (r. 16). Som jag tolkar skeendet återanknyter han där till sin topik och sitt projekt på r. 1; han värderar det förhållandet att man förr tillverkade (tvingades tillverka) sina sopkvastar själv medan man i modernare tid normalt har köpt dem. Denna revitalisering av ett samtalsämne inleds/föregås av en minimal *vars*-konstruktion, som fungerar som någon sorts övergångsmarkör mellan tomgångsfasen och det substantiella samtalsbidraget.

Pausfyllande och pausavslutande *vars*-konstruktioner påminner mycket om varandra. Per definition används alltså båda resurserna då intervjun går på tomgång. Båda kan också ses som en sorts reaktion på själva tomgången. I båda fallen finns, åtminstone i mitt material, också en anknytning till det som sker ännu tidigare i samtalet, till det sagespersonen själv sade just innan interaktionen stannade upp. Funktionen hos *vars*-konstruktionen kan i både utdrag 22 och 23 tolkas som att sagespersonen ånyo bekräftar intervjuarens (i det senare fallet skämtsamma) påstående på r. 5–6 respektive 1 (i brist på andra, bättre handlingsalternativ som skulle bidra till intervjuprogressionen, skulle man kanske kunna säga). I utdrag 24 kan skeendet beskrivas i termer av att sagespersonen återuppväcker det samtalsämne som hade nått en potentiell slutpunkt på r. 1. Den funktionella skillnaden mellan de båda konstruktionstyperna är dock att en talare med en pausfylldnad signalerar budskapet att ”jag har tyvärr ingenting att säga just nu.”, medan en pausavslutare får antas signalera närmast det rakt motsatta: ”nu ska jag börja prata igen”.

Härmed lämnar jag mitt primära talspråksmaterial och övergår till de kompletterande talspråkskällorna. Framställningen är kortfattad, vilket är en konsekvens av att de belägg som jag har funnit i stort sett genomgående bekräftar de mönster som jag har beskrivit ovan.

6. *Vars*-konstruktioner i andra talspråksmaterial

Vars-konstruktioner verkar ha använts i många, kanske de flesta, traditionella svenska dialekter. Denna uppfattning är baserad på en genomgång av ordlapparna under uppslagsorden ”bevars” och ”vars” i OSDs och DAG:s sockensamlingar samt av ett stort antal dialektordböcker. Närmare bestämt har jag hittat belägg på *vars*-konstruktioner från samtliga svenska landskap utom Skåne, Gotland, Dalsland, Gästrikland, Hälsingland, Härjedalen och Ångermanland. Frånvaron

kan dock i de flesta fall tänkas säga mer om OSDs geografiskt sneda sammansättning (se t.ex. Hagren 2008:22 f.) än om konstruktionernas eventuella förekomst i landskapens traditionella dialekter. Dessutom bör nämnas att jag har funnit belägg på den mindre grammatikaliserade konstruktionen *ja bevars* i Skåne och Härjedalen och på *bevars* (utan responsiv) i Ångermanland.⁴²

När det gäller moderna, utjämnade dialekter och mer standardspråkliga varieteter är min uppfattning att *vars*-konstruktioner används relativt flitigt också i dessa. Vidare tror jag att *vars*-konstruktioner inte är typiska för mer formella stilarter utan för det lediga, vardagsnära språket. Ett indirekt belägg för båda dessa påståenden är den frekventa förekomsten av *vars* på Internet, inte minst i det relativt informella och talspråksinspirerade språket i många bloggar, diskussionsforum och liknande genrer (se vidare nästföljande avsnitt). Uttryck med *vars* verkar alltså vara spridda bland många nutida språkbrukare, även sådana som inte talar en traditionell dialekt.

Beträffande *vars*-konstruktionernas funktion i mina kompletterande talspråksmaterial finns egentligen inte mycket att tillägga till det som har sagts ovan angående primärmaterialet. I OSDs och DAG:s sockensamlingar är konstruktionen i många fall helt dekontextualiserad eller återgiven i en ytterst knapphändig kontext,⁴³ vilket gör en interaktionell analys minst sagt besvärlig. I de fall där tillräckligt mycket kontext finns för att säga någonting över huvud taget, används i alla fall genomgående konstruktionen som svar på en ja/nej-fråga. I vissa fall kan man vidare utläsa/ana en garderande funktion hos svaret och i några färre fall en eftertrycklig. Att uppenbara fall av tomgångsrelaterade konstruktioner saknas kan helt enkelt förklaras med att denna funktion är svårare att fånga i en uppteckning. I egenskap av handlingar som inte baseras på något egentligt semantiskt innehåll anses de kanske också vara mindre väsentliga att dokumentera, och de är möjligen även svårare att lägga både märke till och på minnet.

Jag övergår härmed till Göteborg Spoken Language Corpus (GSLC), som är av särskilt intresse eftersom den består av relativt nutida samtal (de allra flesta är inspelade mellan 1978 och 2000) med talare som normalt är yngre än den typiske informanten i mina övriga talspråksmaterial. Vidare representerar GSLC en stor mängd olika kommunikativa verksamhetstyper.⁴⁴ Anmärkningsvärt är att jag bara har funnit två *vars*-konstruktioner i hela korpusen, som då min sökning ägde rum bestod av 371 inspelningar och drygt 1,4 miljoner ord. En bidragande orsak

⁴² När det gäller svenskan i Finland så uppger sig varken Ann-Marie Ivars, Jan Lindström eller Caroline Sandström vara bekant med *vars*-konstruktioner (e-post-kommunikation), vilket antyder att uttrycken skulle kunna vara sällsynta i Finland. Ordbok över Finlands svenska folkmål (FO) har ju ännu inte kommit till bokstaven v. Men såsom nämns i not 3 ovan finner man under uppslagsordet ”ja” (band 3, s. 162) i alla fall ett belägg på *ja vär* från Sastmola socken, som uppges vara en form av *ja vars*. Vidare förekommer de mindre reducerade varianterna *jobevars* och *nejbevars* i några äländska och åboländska dialekter (se band 1, s. 172). Jag har också googlat Finlandsbaserade sidor på svenska. Med utgångspunkt i den stora skillnaden i den totala mängden finlandssvenska respektive sverigesvenska webbsidor ger dessa sökningar intrycket av att *vars*-konstruktioner inte är särdeles sällsynta i det finlandssvenska lediga skriftspråket. Jag fick 107 träffar på ”jovars”, 2 på ”javars” (varav en återger ett Per Gessle-citat) och 1 på ”nejvars”. På de särskrivna motsvarigheterna finns däremot endast ströbelägg. Vid beaktande av de uppgifter som jag här har anfört väljer jag att lämna frågan om konstruktionerna används frekventare i Sverige än i Svenskfinland öppen tills vidare. Men möjligen tillhör *vars* snarare det nutida och standardnära (av sverigesvenskan influerade?) språkbruket än de traditionella landsbygdsdialekterna (förr och nu).

⁴³ I vissa fall är belägget excerperat ur en transkriberad inspelning. Här skulle det ha varit möjligt, men mödosamt, att hitta *vars*-konstruktionen i själva inspelningen. Detta har jag valt att inte göra.

⁴⁴ Se <http://www.ling.gu.se/projekt/tal/index.cgi?PAGE=3> för en beskrivning av korpusen.

till den ringa mängden torde vara att korpusen till den klart övervägande delen består av samtalstyper som radikalt skiljer sig från den formella intervjun. Samtidigt återfinns dock så pass många som 35 intervjuer i GSLC, vilka utgör nästan 20 % av hela materialet om man ser till både inspelningstid och antalet ord. Dessutom finns flera andra intervjuliknande samtalstyper representerade, som också i hög grad baseras på frågor och svar (ett KU-förhör och sex rättegångar, för att nämna två exempel).

Ytterligare en faktor som rimligtvis är relevant är att det finns många institutionella och andra av ett relativt formellt språkbruk präglade samtalstyper i korpusen. Som jag tidigare har varit inne på är *vars*-konstruktionens naturliga hemvist enligt min mening det informella, vardagliga ”lägspråket” och inte det formella, offentliga ”högspråket”. Det är naturligtvis svårt att kategorisera samtal på ett tillfredsställande sätt, men min uppskattning är att ca 7 % av korpusen (både tids- och ordmässigt) kan klassificeras som helt informella samtal i en vardaglig miljö. Sedan finns förstås en stor mängd mellanlägen företrädda på skalan från det mest informella till det mest formella.

Tidsfaktorn ska heller inte fullständigt uteslutas som bidragande orsak till de få *vars*-konstruktionerna. Det kan tänkas, men är långt ifrån säkert, att många av motsvarande samtal 50 år tidigare (i den mån någorlunda motsvarigheter fanns) skulle ha innehållit fler *vars*-konstruktioner. Slutligen är inte heller en geografisk förklaring utesluten. De flesta inspelningarna i GSLC är nämligen gjorda i Göteborgstrakten. Och det skulle ju kunna vara så att *vars*-konstruktioner är sällsynta i denna del av Sverige.⁴⁵

De två *vars*-konstruktioner som ändå finns i GSLC fungerar båda responsivt. De utgörs av typiska mitemellansvar och verkar inte ha något att tillföra till det som redan har sagts, varför jag avstår från att återge dem här.

Sammanfattningsvis bekräftar de kompletterande talspråksmaterialen den bild som primärmaterialet har givit. I högsta grad anmärkningsvärt är dock att korpusen GSLC innehåller så få *vars*-konstruktioner.

7. *Vars*-konstruktioner i skrift

I kraft av att *vars*-konstruktionen verkar ha ett ganska lågt stilvärde och företrädesvis används responsivt, får den antas förekomma i betydligt större utsträckning i talspråket än i skriftspråket. Detta gör det förstås inte ointressant att studera de belägg på *vars* som ändå förekommer i skrift. Tvärtom kan det vara givande på flera sätt att studera hur en typisk talspråklig resurs utnyttjas i skriftspråkliga syften.

De språkprov som detta avsnitt bygger på har jag hittat med hjälp av dels Språkbanken, dels den webbaserade sökmotorn från Google. I Språkbanken har jag funnit 37 *vars*-konstruktioner. Jag har dock inte alls genomskökt samtliga databaser för samtliga möjliga diskurspartiklar som kan bilda konstruktionens förled. Via Google har jag funnit ca 45.000

⁴⁵ OSDs ger inte tillräckligt underlag för att avgöra detta. Vad man däremot kan konstatera är att det finns en ansevärd mängd upptecknade belägg på *vars* från Västergötland och några få belägg även från andra västsvenska landskap.

fall.⁴⁶ Av dessa har jag valt att analysera ett par hundra, i grunden slumpmässigt utvalda. De flesta av de analyserade beläggen har dock varit placerade relativt högt upp i träfflistan, och jag har även prioriterat fall vars form är avvikande på något vis.

Antalet belägg på *vars*-konstruktioner kan förefalla vara överväldigande stort, men de språkprov som jag har granskat visar sig emellertid höra hemma i några få olika textgenrer. När det gäller tidningstext är nöjessidor i allmänhet och recensioner av populärkultur i synnerhet den vanligaste kontexten. För skönlitteraturens del dominerar återgiven dialog oerhört starkt. Och vad gäller originaltexter på Internet – alltså sådana texter som är skrivna direkt i/för detta medium och som normalt inte är återgivna någon annanstans – förekommer *vars* främst i bloggar, diskussionsforum, nätmötesplatser och liknande sammanhang. Genomgående handlar det alltså om texttyper som antingen är avsedda att vara direkt talspråksåtergivande eller som präglas av att många skribenter använder en talspråksinspirerad, vardaglig, informell stil. *Vars*-konstruktioner bidrar också i sig till att ge texten en tal- och vardagsspråklig prägel, vilket många gånger säkert är ett fullt medvetet stilgrepp från skribentens sida.

Ett annat kännetecken för de kontexter där *vars* förekommer är att de allt som oftast har en påtagligt dialogisk karaktär. Det kan t.ex. röra sig om en text som har skapats gemensamt av flera olika skribenter (på ett diskussionsforum e.d.). Vidare förekommer många belägg i återgiven – fiktiv eller förment autentisk – dialog.

Vad gäller återgivningen av exempel i detta avsnitt syftar beteckningarna ”S” och ”G” på att belägget har hittats via Språkbanken respektive Google. Symbolen tre punkter inom hakparentes markerar antingen på sedvanligt vis utelämnad text inuti ett citerat exempel, eller att citatet föregås eller efterföljs av text som är ämnesmässigt mycket starkt knuten till citatet. Understrykning används för att markera rubriker av olika slag och i några fall (annan typ av text som är fetstild i originalet. I de fall skribenten eller någon som omtalas är en icke-offentlig person har personnamnen ändrats för att försvåra en identifiering (jfr Collins 2006:14 f. forskningsetiska diskussion kring Internettexter). I övrigt har jag inte redigerat beläggen, vilket inte minst innebär att stavfel etc. som finns i originalen har behållits i utdragen.

Närmast nedan återges två bloggbelägg där *vars*-konstruktionen har den prototypiska funktionen att svara på en ja/nej-fråga. Närmare bestämt är exemplen hämtade från sammanhang där de aktuella skribenterna svarar på en typ av fasta uppsättningar frågor som cirkulerar bland bloggare och vars syfte är att karakterisera de svarande.

(25) Trivs du med ditt yrkesval/att du inte valde alls! Varför/varför inte?

Jovars, det duger tills vidare ☺

(G – från en blogg)

(26) Har du gråtit offentligt? A vars

(G – från en blogg)

⁴⁶ Denna siffra ska tas med en stor nypa salt. Den som är bekant med Google-sökningar vet att man alltid får många ”dubbelträffar”, varmed jag avser att ett och samma belägg registreras som två (ibland ännu fler) träffar. Mina sökningar ger också en del ”felträffar”. Till exempel används *Jovars* som pseudonym på Internet. Vidare händer det förstås att ett norrländskt *vars* ’var, vart’ (som inte är helt ovanligt i informella texter) står direkt efter en diskurspartikel.

I 25 levereras ett typiskt mittemellansvar (på den första av frågorna). Svaret i 26 är mer svår-analyserat, men en tolkning i termer av gardering är fullt möjlig också i detta fall. En spekulativ parafras är följande: ”jodå, men det var inget anmärkningsvärt med det”.

Vi ser också att den minimala *vars*-konstruktionen i 25 ingår i ett utbyggt svar där efterkomponenten (inklusive smileyn) används för att utveckla/explicitgöra den grundläggande inställning till ja/nej-frågans proposition som *jovars* signalerar/antyder. Kommatecknet kan sägas motsvara den prosodiska gräns som är typisk för denna syntaktiska position i talspråket.

Härnäst följer några exempel på fråga-svar-sekvenser innehållande *vars*-konstruktioner från återgiven fiktiv, förment autentisk samt hypotetisk dialog:

- (27) Pappa ser frågande ut. Den sneda, magra kroppen tycks krympa då fabrikören frågar:
 – Hur har du det med di där sömntabletterna?
 Pappa harklar sig.
 – **Jovars, det...**
 – Det är ett rackans otyg det där, avbryter fabrikören med förtret i rösten. Vi sa ju te dej på sanatoriet att du inte skulle bry dej om di där tabletterna.
 (S – B. rom. 1, Alverfors, *Hjärteblodet*, 1976)
- (28) En jul klandrade hon mig för att jag drack (i själva verket drack jag inte mer än en halvflaska vin emellanåt). Jag blev ilsken. När vi packade upp klapparna rev eller snarare slet jag bort det fina omslagspappret. Det var en slips.
 – Tycker du om den? frågade Lena.
 – **Å jo vars**, det är bara det att jag har femti slipsar i byrålådan.
 Jag såg tårar i hennes ögon.
 Det är så dags att ångra nu.
 (G – Lars Ulvenstam skriver i SvD 20/11 2008 om sin hustrus död)
- (29) [...] – Hallå Fadde, läget? Kan du säga så är du en bit på väg [att bli en kändis]. Ända fram har du kommit om han, Fadde [Darwich], replikerar med ett – **Jovars**, och själv då? och sedan låter dig komma in [på en viss nattklubb]. [...]
 (S – GP01, GP2:0913, från tv-sidorna)

I 27 fungerar *vars*-konstruktionen som ett undanlidande svar på fabrikörens fråga, vilket implicerar att pappan tvärtemot frågeställarens förhoppning inte har slutat med tabletterna. Detta är i alla fall den tolkning som frågeställaren (eller i grunden förstås författaren) gör av svaret och som pappan sedan inte har något att invända mot (vilket inte framgår tydligt av utdraget). Pappan kan sägas vara fångad i ett kommunikativt dilemma där valet står mellan att tala sanning och att ge det svar som fabrikören kan antas föredra (om begreppet kommunikativt dilemma, se Linell 1998:226). Han väljer ett undanlidande mittemellansvar, som dock avbryts och ”genomskådas” av fabrikören.

I 28 svarar *vars*-producenten i grunden jakande på samtalspartnerns fråga, men den utnyttjade minimala *vars*-konstruktionen, och inte minst dess responsiv *å jo*, verkar projicera en garderad inställning till denna bekräftelse, en gardering som sedan explicitgörs i den efterkomponent som fullbordar responsen. Garderingen visar sig vara så stark att yttrandet får stora sociala konsekvenser, så stora att hela episoden, där *vars*-konstruktionen står i centrum, anses

vara värd att återberätta i det mycket speciella sammanhang som citatet är hämtat från. Den handling som *vars*-konstruktionen används för att verkställa ångrar uppenbarligen skribenten flera år efter att den ägde rum.

Om vi betraktar 29 isolerat är det knappast möjligt att uttala sig om *vars*-konstruktionens sociopragmatiska funktion (för de båda inblandade hypotetiska samtalsdeltagarna). En komplicerande faktor i sammanhanget är att *läget?* nog måste förstås som en kortform av frågeordskonstruktionen *hur är läget?*, vilken inte tycks göra ett ja/nej-svar relevant. Dock visar mitt skriftspråksmaterial att en sekventiell miljö där *vars*-konstruktioner är förhållandevis frekventa är just som svar på en fråga om hur man mår. Indirekt är detta ett tecken på att konstruktionen (vanligen just i form av *jovars*) har en mittemellansvarskaraktär även i denna kontext, och även om den saknar en explicit garderande efterkomponent. Det verkar vara ganska vanligt (i många kulturer, däribland den svenska) att man svarar återhållsamt på frågan hur man mår; man varken beklagar eller förhäver sig. På grund av sin vanlighet och på grund av hur uttrycket fungerar i många andra kontexter kan en minimal *vars*-konstruktion förmodas vara just en sådan återhållsam svarsresurs, funktionellt likartad *det knallar och går* etc.

Slutligen kan vi för samtliga tre utdrag ovan konstatera att det också här finns ett komma mellan *vars* och det som följer närmast efter. Över huvud taget följs lejonparten av de skriftliga garderande eller garderingsprojicerande minimala *vars*-konstruktioner som jag har studerat av ett kommatecken. Ett annat skiljetecken som används någorlunda frekvent i samma typ av kontext är tre punkter.

Samtliga hittills givna exempel har på något vis involverat två personer. En tydlig dialog kan emellertid också skapas i en text genom att författaren ställer och besvarar en fråga till sig själv. Ganska många *vars*-konstruktioner förekommer i sådana sammanhang. Här ges två exempel:

- (30) Sidohistorien med Willem Dafoe och Tom Berenger som representanter för godheten respektive ondskan känns påklistrad och lite fänig. Patriotfaktor: **Jovars**. Realism: Skyhög.
(S – GP01, GP4:0706, från en kortrecension av filmen *Plutonen*)
- (31) Mia är Radiotjänsts enda kvinnliga fastanställda avgiftskontrollant. Skärpt? **Jovars**. Att ensam knacka dörr på kvällstid för att driva in pengar från licensskolkare, kräver ett speciellt slags skarp-sinne.
(S – GP04, TD9:1204, från ett reportage i en helgbilaga)

I båda fallen utgörs den minimala *vars*-konstruktionen av *jovars*, trots att *ja vars* så att säga vore mer logiskt. Detta speglar i hög grad hur skriftmaterialet i stort ser ut, med mycket stark dominans för *jo* som förledspartikel. Av detta kan vi dra slutsatsen att *jo vars* verkar vara den mest lexikaliserade och grammatikaliserade formen av *vars*-konstruktion, som i många sammanhang används oberoende av om *jo* ”egentligen” utgör ett adekvat svar på den fråga som har ställts.

Vidare kan noteras att vi i båda exemplen verkar ha att göra med eftertryckliga svar, där den minimala *vars*-konstruktionen avslutas med en punkt. En punkt avslutar i själva verket de allra flesta eftertryckliga minimala *vars*-konstruktioner som jag har granskat. I ljuset av detta kan det kanske vara så att en avslutande punkt i sig ska förstås som signal av att det är en eftertrycklig läsning av den minimala *vars*-konstruktionen som bör göras. Punkten ger konstruktionen en mer prominent och självständig status, vilket möjligen skulle kunna utgöra en

parallell till den starka betoning (av *vars*) som är typisk för eftertryckliga konstruktioner i samtalsspråket (se avsnitt 5.2.2). Också utropstecken används i positionen efter *vars* för att tydligt signalera till läsaren att det rör sig om en eftertrycklig konstruktion.

Vi har hittills sett ett exempel (27) på att en *vars*-konstruktion kan följa efter en annan typ av fråga än en sådan som (tydligt) relevantgör ett ja/nej-svar. Emellertid kan konstruktionen även utnyttjas för att ge respons på ett påstående, som skribenten vidare själv kan ta huvudansvaret för eller tillskriva en annan person eller ett helt kollektiv. Det kan också röra sig om en fiktiv respons på ett fiktivt påstående. Här följer ett par exempel på ett påstående som följs av en *vars*-konstruktion:

- (32) Livet blir inte bättre än så här, tycks Pekar resonera när han uppvaktas på sin pensionsdag, omgiven av dem som trots allt stött honom. Gammal jazz och bluesmusik på skivspelaren, en fru och en dotter och nu en film om hans liv. **Jovars.** [Texten slutar här.]
(S – GP04, GP52:0116, från en recension av en dramadokumentär)
- (33) – Du känner alla brandmän då?
– Dom äldre i alla fall.
– Va kul...!
– **Jovars.** Det är ju många justa människor... Hon var tyst och ritade upp samtalets förlopp i huvudet. Konditorier – ishockey – brandstationen. Men just när han talade om stationen knöt hon sig. Hon förstod att han bara ville ha henne som språngbräda till Ulf Nilssons [en brandman och ishockeyspelare] autograf. [...]
(S – B. rom. 1, Holmer, *Allmänheten*, 1976)

Vad gäller 32 är den mest näraliggande tolkningen att skribenten genom *vars*-konstruktionen eftertryckligt ställer sig bakom att det scenario från en film som han just har återgivit inte utgör en så dum livssituation. Denna tolkning rimmar i alla fall väl med att en efterkomponent saknas; avsaknad av efterkomponent är, både i skrift- och samtalsmaterialen, vanligare vid eftertryckliga svar än vid mittemellansvar. Också punkten som avslutar konstruktionen talar för en eftertrycklig funktion. Om skribenten i stället hade använt tre punkter hade en tolkning i termer av en mer ambivalent inställning till livssituationen legat närmare till hands.

I 33 återfinns en fiktiv dialog där en kvinna ger en undanglidande, *vars*-konstruktionsutformad respons på det värderande yttrandet *va kul* som en man producerar i den replik som närmast föregår. Eftersom värderingen kan tolkas (av den fiktiva kvinnan och av läsaren) som att den sker å kvinnans vägnar kan just en bekräftande eller avvisande respons antas vara relevant i denna kontext. Den främsta anledningen till att jag valde att ta med detta utdrag är dock att jag ville illustrera att funktionen att göra motstånd mot någon annans kommunikativa projekt verkar förekomma även i skrift. Det är nämligen i första hand inte den ovannämnda värderingen som kvinnan garderar utan mannens (av kvinnan) förmodade övergripande projekt att få träffa Ulf Nilsson via henne. Den utvidgade *vars*-konstruktionen förefaller mig utgöra en del av detta motstånd; den fungerar som en sorts nedtoning av betydelsen av det faktum att hon känner brandmännen, däribland Ulf Nilsson.

En specialvariant av kommentar till ett eget tidigare påstående är då detta påstående markeras som ett skämt med hjälp av en *vars*-konstruktion. Andra språkliga resurser som torde

kunna användas på ett likartat sätt är *nej då*⁴⁷ och *skämt åsido*. Skämtmarkerande *vars*-konstruktioner är relativt frekventa på bloggar och andra Internetsidor med en ledig stilnivå. Genomgående är det *nej vars* som används, där då i synnerhet responsiven markerar avståndstagandet till påståendet (på samma vis som i *nej då*). Här följer ett exempel på detta:

- (34) A: [...] Men vart ska du hitta en stor SSD [en mycket dyr enhet för lagring av stora mängder information i en dator] som du har råd med? Håller med om att det skulle vara trevligt då de är snabbare.
 B: råna en bank kanske..hehe...**nävars**
 Nej just nu är dom ju lite väl dyra, men jag skulle gärna ha ner värme och fläktljud lite. [...]
 (G – från ett diskussionsforum)

Nej vars fungerar som en gränsmarkör mellan skämtet och den seriösa fortsättningen. I både detta och de flesta andra fall sker gränsmarkerandet i samverkan med andra resurser. Här används en skrattmarkör (*hehe*), två och tre punkter, samt (initialt på följande rad) responsiven *nej* för att signalera att det som föregår *vars*-konstruktionen inte ska tas på fullt allvar.

Närstående funktionen att markera att det som föregår en *vars*-konstruktion ska förstås som ett skämt är att markera att det som följer efter en minimal *vars*-konstruktion utgör en nedgradering av det som står före. En *vars*-konstruktion kan även användas för att i andra bemärkelser halvt (men inte helt) ta tillbaka något som man själv just har skrivit. Den ovan diskuterade formen *nej vars* används också som markör av en efterföljande halvt genomförd reträtt, men vanligtvis är det i stället *nå vars* som används på detta sätt. Det senare uttrycket får här sägas vara i princip funktionellt ekvivalent med *nåja* eller *nåväl*.⁴⁸ Ett exempel på denna användning följer här:

- (35) About me
 Jag är en medelålders, (**nävars** fortfarande ung!) kvinna med vuxna barn.
 (G – från en blogg)

Genom sin utvidgade *vars*-konstruktion förefaller skribenten markera att det egna valet av ordet *medelålders* inte helt slår huvudet på spiken, kanske på grund av att det finns en diskrepans mellan kronologisk och upplevd ålder. Skribenten tar härigenom halvt tillbaka det hon just har påstått. Den minimala *vars*-konstruktionen (*nåvars*) får antas projicera denna reträtt, vilken sedan explicit görs i efterkomponenten (*fortfarande ung!*).

Uttrycket *nå vars* är extra intressant eftersom jag inte har mött det i tal samtidigt som det förekommer rätt frekvent på Internet. Vanligare än som markör av ett halvt tillbakatagande av det som föregår är dock att uttrycket står initialt i en del av texten som ämnesmässigt (ofta markant) skiljer sig från det som står före; konstruktionen fungerar i denna position ungefär

⁴⁷ Här följer ett exempel, från en blogg, på detta rätt vanliga bruk av *nej då*. Ett inlägg där skribenten har berättat om sin tankspriddhet avslutas på följande sätt: *Dement eller vimmsig, jag nej då bara lite smått förvirrad då och då..*

⁴⁸ Här är ett exempel från ett diskussionsforum där *nåja* används på detta sätt: *På allmän begäran, nåja Stinas begäran då:* [varefter följer en introduktion till ett videoklipp och därefter en länk till klippet]. Ett exempel på *nåväl* hämtar jag från en tv-kronika i SvD: *TV 4:s enda unika (nåväl) bidrag till allsångskulturen är att det makas plats för ett Bingolottoparti där publiken får agera mänskliga bingobrickor.*

ekvivalent med *nåväl*.⁴⁹ Som exemplen nedan visar kan också *jo vars* och *nej vars* användas på samma sätt (*ja vars* har jag ej belagt), men mindre frekvent vad det verkar.

- (36) [...] Åhh va jag vart sugen nul! Fan, i detta läge hade jag nog valt maten före .. hmm ja ni vet.. ☺
Nå vars.. Nu har jag iaf rastat smeagol [skribentens hund] å små rakat mig så det är väl bara hoppa in i duschen.... [...]
 (G – från en blogg)
- (37) [...] sen ska jag och vera [en väninna] ut, vad jag förstog så skulle adam tensta ”spela” någonstans, antagligen på solo så vi hamnar väl där.
nejvars, nu ska de sovas. [Texten slutar här]⁵⁰
 (G – från en blogg)
- (38) [...] antingen så flyger vi och det blir massa äckligt luftgropar som kittlar sådär äckligt i magen, eller så blir flyget försenat.. hoppas verkliiiiigen att jag itne behöver sitta på flygplatsen i flera timmar extra..
joooovars.. Ipoden krånglar som fasen också.. så sur på de... [...]
 (G – från en blogg)

Vi ser hur en minimal *vars*-konstruktion kan fungera som en textbindare genom att markera gränsen mellan två delar av texten som endast har en förhållandevis lös anknytning till varandra. Konstruktionen samverkar med andra resurser för att uppnå denna effekt. Genomgående i exemplen finns en radbrytning före *vars*-konstruktionen, och i 37 och 38 finns också en blankrad. Även de två punkter som står både före och efter *vars*-konstruktionen i såväl 36 som 38 torde fylla en funktion i sammanhanget.

Vi kan vad gäller specifikt det sista exemplet också lägga märke till att fyra *o* följer på varandra i diskurspartikeln, vilket kan antas förstärka den ämnesshopsmarkerande effekten. Flera vokaltecken i följd i en *vars*-konstruktions partikel är ett relativt frekvent fenomen på Internet.⁵¹ Detta bruk kan antas ha ett samband med den i talspråket mycket vanligt förekommande tvåstavigheten och/eller prosodiskt utdragna (första) vokalen. Med en beskrivning som starkare betonar skribentens aktivt kontextskapande roll kan sambandet i stället uttryckas i termer av att teckenupprepning används som en resurs för att ge texten en ledig, talspråklig prägel. En sådan stil förefaller vara mycket vanlig – och därför rimligtvis eftersträvansvärd – i

⁴⁹ Här följer ett exempel på *nåväl* som ämnesbytesmarkör. Ett inlägg i en s.k. mobilblogg, illustrerat av ett foto på en färgglad kostaty, inleds på följande vis: *Muuu. Eller bur nu tysk ko låter. Nåväl. Frukost bar vi ätit. 26 mil till Rostock.* Även ett ensamt *nå* kan användas för att markera en ämnesmässig övergång. För en närmare beskrivning av detta bruk i helsingforssvenskt samtalspråk, se Lehti-Eklund 1992:179 ff.

⁵⁰ Just denna skribent använder vid flera tillfällen en *nejvars*-konstruktion för att avrunda ett inlägg i sin blogg, t.ex.: *nejvars, nu ska jag till lägenheten och kirra träningskläderna* och *nejvars, nu blir de lite pyssel sen in i dimman.*

⁵¹ Exempelvis ger formerna *joovars* och *joovars* 221 respektive 49 träffar vid en Google-sökning. Fyra, fem, sex och sju vokaltecken i följd förekommer också, dock med betydligt lägre frekvenser. En form som *näääävavs* ger t.ex. 5 träffar och *joooooovavs* 3.

”privata vardagsbloggar”⁵², på diskussionsforum etc.; säkerligen gäller detta i synnerhet för texter som skrivs och läses av unga människor.⁵³

I bloggar är *vars*-konstruktioner även vanliga i inläggens rubriker.⁵⁴ I det här sammanhanget är det formen *jo vars* som dominerar kraftigt (med *ja/å vars* som andrahandsalternativ). I vissa fall bildar rubriken en egen fråga–svar-sekvens. (Understrykningarna i de nedanstående utdragen markerar att det handlar om rubriker.)

- (39) Regnig sommar? Jovars...
Henrik hade i alla fall roligt i alla vattenpölar. [...]
(G – från en blogg)

En rubrik kan också binda samman två olika inlägg, som i detta exempel:

- (40) [Skribenten har i sitt föregående inlägg berättat att hon har halkat och slagit i ryggen.]
Jovars.....
Man är väl som en 90-åring ungefär.... Ryggen känns rejält, fast det finns inga blåmärken eller så – men som sagt, det känns!
(G – från en blogg)

Rubriken *Jovars.....* svarar, tillsammans med den återgivna inledningen av den efterföljande brödtexten, på den outtalade frågan ”Hur gick det?”/”Hur känner du dig nu?”, som i sin tur är föranledd av det tidigare inlägg som föregår närmast i tiden.⁵⁵ Över huvud taget är det vanligt att blogginlägg, och särskilt rubriken och det som följer närmast efter, utnyttjas för att redogöra för skribentens ”dagsform”. Det vanligaste är att denna information, såsom i utdrag 40, är direkt föranledd av det föregående inlägget i bloggen, men så behöver inte vara fallet. Nedan följer två exempel som inte är uppenbart föranledda av något tidigare inlägg i respektive blogg.

- (41) jo vars...
tja idag är jag inte direkt på strålande humör. Varför är nog pga en sak jag är lite besviken på....
[...]
(G – från en blogg)

⁵² Jag syftar här på den mycket vanliga typ av blogg som i hög grad kretsar kring skribentens vardagliga liv. Det finns ju också mindre självutlämnande bloggar av skilda slag, som t.ex. kan ha som huvudsyfte att diskutera politik, kultur eller kändisar. Överlag verkar *vars*-konstruktioner vara frekventare i vardagsbloggar, som ofta har en ledigare och mer talspråksinfluerad stil.

⁵³ I 36–38 finns ett flertal brott mot olika skriftspråksnormer. Det är i de flesta enskilda fall knappast möjligt att avgöra om normbrottet utgör ett medvetet stilver av skribenten eller beror på något annat, t.ex. att han inte har brytt sig om att redigera texten.

⁵⁴ En brasklapp kan här dock vara på sin plats: att det är så enkelt att finna *vars*-konstruktioner i just blogg-rubriker hänger möjligtvis samman med att belägg från rubriker (av olika slag) hamnar högre i Googles sökresultatlista.

⁵⁵ Det är dock möjligt att det även finns kommentarer till detta inlägg från andra personer som uttryckligen ställer (ungefär) denna fråga till bloggaren. När jag i efterhand skulle kontrollera om det förhåller sig på detta sätt fungerade inte den aktuella webbsidan längre.

(42) **Å vars**

Trött var jag så det räckte ändå. Men inte bakfull och det är ju ett plus ;-) [...]

(G – från en blogg)

Då en *vars*-konstruktion används på detta sätt ger skribenten antingen ett mittemellansvar på den ovannämnda uttalade frågan om dagsformen – han vill varken beklaga eller förhäva sig – eller ett svar som lutar över något åt den negativa sidan; i det som jag betraktar som de båda exemplens efterkomponenter uppger sig bloggaren vara rätt nedstämd (41) respektive i mindre gott fysiskt skick (42). Det är också rimligt att förmoda att en *vars*-konstruktion i en rubrik i sig bidrar till att besvara dagsformsfrågan, eller åtminstone ge en antydning om att formen är mittemellanbra; skribenten mår så där, men vill inte beklaga sig (se även analysen av 29 ovan).

Att strängen diskurspartikel+*vars* i sig, utan efterkomponent, kan fungera som ett mittemellansvar stöds av följande exempel: I en universitetskursvärderingsblankett som ligger ute på Internet finns *Ja vars* som ett av fem förutbestämda svarsalternativ till sju olika ja/nej-frågor, t.ex. denna: *Anser du att du hade tillräckliga förkunskaper för att följa kursen? (Förtydliga gärna svaret)*. De fem svarsalternativen är, från vänster till höger: *Nej; Tveksamt; Ja vars; Ja och Ja, absolut*. Exemplet visar med all önskvärd tydlighet att för kursvärderingsblankettens upphovsman/-män befinner sig ett responsivt *ja vars* semantisk-pragmatiskt mittemellan *nej* och *ja, absolut*, dvs. mellan en tydlig bekräftelse respektive ett dito avvisande av frågans proposition (något som i sin tur indikerar omedvetenhet om eller förbiseende av det eftertryckliga *ja vars* som snarast är pragmatiskt ekvivalent med den senare formen).

En viktig sak som kursvärderingsexemplet visar är att en minimal *vars*-konstruktion kan uppbära mer betydelse än den som kommer från diskurspartikeln. Med andra ord är (åtminstone för vissa personer) den minimala *vars*-konstruktionen betydelsarikare än ett hypotetiskt ensamt *ja* i motsvarande kontext. Bruket att lämna något ”uttalat” i samband med en *vars*-konstruktion kan vi ur ett historiskt perspektiv anta ha uppstått genom att uttryck av typen *jo vars, det duger* har blivit så rutiniserade att den senare leden har kunnat falla utan att funktionen har blivit så oklar att det ställer till problem.⁵⁶

7.1 Sammanfattande diskussion

Sammanfattningsvis gäller för skriftliga *vars*-konstruktioner att de normalt är responsiva och förekommer i sammanhang som präglas av stor dialogicitet, där flera olika ”röster” framträder i högre utsträckning än i de flesta andra skriftspråkskontexter. *Vars* förekommer t.ex. ofta i renodlad, egentlig dialog med flera (i vissa fall hävdade) upphovsmän, en dialog som är autentisk, förment autentisk, skönlitterär eller hypotetisk. Vidare kan en skribent ställa en fråga till sig själv som omedelbart därefter besvaras, vilket kan beskrivas som en ”inre dialog” (se även Lindström & Linell 2007). En inre dialog kan även tillgå på så vis att skribenten först påstår – snarare än frågar (sig själv) – någonting för att därefter respondera på det egna påståendet, t.ex. genom att markera detta som ett skämt eller som en (skämtsamt) överdrift, varigenom han i högre eller lägre grad tar avstånd från påståendet. Också här finns alltså två tydligt urskiljbara ”röster”, en skämtsamt och en mer seriös.

⁵⁶ Som bekant finns en mängd i denna mening parallella exempel på förutsägbara fortsättningar som i kraft av just sin förutsägbarhet inte alltid realiserar: *det knallar (och går), den som gräver en grop åt andra, man ska inte ropa hej, när man talar om trollen* etc.

Avseende de skriftliga *vars*-konstruktionernas funktioner har vi sett flera exempel på mittemellansvar, som på samma sätt som i primärmaterialet förefaller vara den typ av språkhandling som är mest frekvent förekommande. Härutöver har jag även exemplifierat konstruktioner som tvärtom utnyttjas för att verkställa en eftertrycklig respons, en funktion som även den finns representerad i primärmaterialet. Vidare har vi de redan omtalade skämt- eller överdriftsmarkerande funktionerna. Dessa funktioner har jag inte belagt i primärmaterialet, vilket kanske har den enkla förklaringen att detta material innehåller ganska få skämt, till skillnad från bloggar o.d., där humor ofta spelar en viktig roll. Slutligen kan en skriftlig *vars*-konstruktion ha en gränsmarkerande funktion i samband med ett tvärt fokusbyte i texten. En exakt motsvarighet till den gränsmarkerande *vars*-konstruktionen står inte att finna i mitt primärmaterial. De pausavslutande konstruktionerna är dock likartade. De fungerar ju som startskott för nya substantiella bidrag till interaktionerna (intervjuerna). En väsentlig skillnad är dock att talarna (åtminstone i mitt material) inte påbörjar något helt nytt utan i stället spinner vidare på det som sades omedelbart före tomgångsfasen i interaktionen.

I fråga om skriftkonstruktionernas strukturella egenskaper är den starka dominansen för *jo* som diskurspartikel notervärd, i synnerhet den flitiga användningen av denna partikel när *ja* så att säga vore mer logiskt. Detta indikerar att *jo vars* är en variant som har rutiniserats till en konstruktion i en traditionell konstruktionsgrammatisk mening, vilket bl.a. innebär att helheten uppbär mer och delvis annan betydelse och funktion än summan av dess enskilda beståndsdelars funktionella potentialer. När det gäller uttrycken med andra partiklar är det inte lika uppenbart att helheten är mer och annorlunda än summan av delarna. Att *jo vars* dessutom sammanskrivs i betydligt högre utsträckning än de flesta andra varianterna av minimal *vars*-konstruktion kan vara ytterligare ett tecken på detta uttrycks särställning (se även nästföljande avsnitt).

Vidare finns det i skrift nästan alltid ett skiljetecken mellan *vars* och det som följer efter, företrädesvis komma eller tre punkter om konstruktionen har en garderande funktion, respektive punkt eller utropstecken om den har en eftertrycklig. (För övriga funktioner är bruket mer varierande.) Skiljetecknet utgör en parallell till den prosodiska gräns som oftast finns på motsvarande position i samtalspråket. Också det faktum att partikeln relativt ofta har flera identiska vokaltecken i följd har en samtalspråklig motsvarighet, nämligen att responsiven är utdragen i tiden.

8. Slutdiskussion

Strängen diskurspartikel+*vars*, som jag har valt att benämna minimal *vars*-konstruktion, används i de allra flesta fall responsivt, både i samtal och i skrift. Mycket ofta är det en ja/nej-fråga som besvaras. Med tanke på bl.a. detta är det inte förvånande att den initialt placerade diskurspartikeln undantagslöst i mina talspråkliga källor utgörs av en responsiv, nästan alltid *ja*, *jo* eller *nej*; i mitt primärmaterial bestående av dialektintervjuer är det t.o.m. så att det endast är dessa tre responsiver som talarna, genomgående sagespersoner, utnyttjar. De tre responsiverna har en stark ställning också i mitt skriftliga material, men där är variationen trots allt betydligt större. Den lexikala variationen kan förmodas korrespondera med att också den funktionella variationen är större i det skriftliga materialet. De formella och funktionella skillnader som finns mellan mitt primärt historiska talspråkliga material och mitt primärt nutida skriftspråkliga

skulle kunna vara relaterat till grammatiska förändringar av språkbruket över tiden, vilket dock återstår att bevisa.

Ett karakteristikum för den minimala *vars*-konstruktionen är att den i samtalspråk antingen ensam bildar en tur (en egen handling) eller står initialt i en större, komplex tur. Också i vissa, dialogiskt uppbyggda, typer av skriftspråk är det rimligt att tala om turer, och i sådana sammanhang finns ett mycket likartat bruk av konstruktionen, låt vara att en icke-initial placering ändå är påtagligt vanligare i skrift.

Normalt då konstruktionen är spetsställd signalerar producenten genom i första hand partikeln och i andra hand *vars* en initial – man kunde kanske säga preliminär – inställning till en eller flera tur(er) som han responderar på, en inställning som sedan ofta understryks, utvecklas eller garderas i det som följer efter. Härvidlag påminner konstruktionstypen om *x-och-x*-konstruktionen, även om ett framförställt (turinitialt) element, i form av en diskursmarkör, förefaller vara betydligt vanligare i det senare fallet (se Lindström & Linell 2007).

I fråga om den minimala *vars*-konstruktionens interna prosodi kan man framhålla att det nästan aldrig föreligger någon tydlig prosodisk gräns mellan dess båda beståndsdelar. I skrift kan detta sägas ha en sorts motsvarighet i att sammanskrivning av konstruktionen är betydligt vanligare än särskrivning. Vidare är skiljetecken (eller andra tydliga gränsmarkörer utöver ordmellanrum) extremt sällsynta i positionen mellan diskurspartikeln och *vars*.

Normalmönstret är det motsatta vad gäller förhållandet mellan den minimala *vars*-konstruktionen och det som eventuellt följer efter, det senare benämnt efterkomponent under förutsättning att det utgör en del av samma (normalt responsiva) handling som den minimala *vars*-konstruktionen; tillsammans bildar de två delarna i så fall det jag har valt att kalla en utvidgad *vars*-konstruktion. Mellan *vars* och fortsättningen föreligger i stort sett alltid en prosodisk gräns (t.ex. en paus och/eller en grundtonsåterställning) i samtal respektive ett skiljetecken (oftast ett komma) och/eller en radbrytning i skrift.

När det gäller övriga uttalsmässiga aspekter finns det i primärmaterialet tre relativt distinkta grundmönster. Vi kan provisoriskt kalla dem struktur A, B och C. Framhållas bör att det också finns fall som är svåra eller omöjliga att (entydigt) föra till något av dessa grundmönster (se även nedan).

Struktur A har i regel⁵⁷ en partikel som är uttalsmässigt förlängd (icke-minimal) genom att vara tvåstavig (*jaa, joo, nää*); ofta är också det första vokalljudet utdraget, men det särskiljer inte A från de andra strukturerna. I skrift motsvaras den uttalsmässigt förlängda partikeln av en relativt frekvent användning av flera identiska vokaltecken i följd. (Som flest har jag funnit åtta.) Betoningsmässigt brukar både partikeln(s) första vokal och *vars* uppbära visst tryck, men inte speciellt mycket. Vidare brukar det förra elementet ha något mer betoning än det senare, även om skillnaden ofta är hårfin. Till detta betoningsmönster finns ingen direkt motsvarighet i skrift. Ett kännetecken för den skriftliga variant som finns av struktur A är däremot att den avslutas/efterföljs av ett kommatecken eller mer sällsynt tre punkter.

⁵⁷ Jag tillåter en viss variation inom varje upprättad strukturell kategori, vilket jag menar bäst återspeglar det mångskiftande faktiska språkbruket. Varje kategori kännetecknas av flera prototypiska egenskaper, men även en replik som inte har alla dessa kan, med fog, anses tillhöra en bestämd kategori (se även Linell 2005, Forsskåhl 2009:kap. 8–9). Också mindre interaktionellt orienterade konstruktionsgrammatiker än Linell och Forsskåhl är inne på samma spår. Fried & Östman (2004:39 f.) uttrycker sig i termer av att språkbrukare ofta tänjer på konstruktionsgränserna genom att producera oortodoxa konstrukter, samt att detta inte vållar några egentliga problem för kommunikationen.

Som kontrast har struktur B normalt en obetonad eller mycket svagt betonad, icke-förlängd, enstavig partikel, som följs av ett, ofta kraftigt, betonat *vars*. I skrift är struktur B många gånger svårare att urskilja. Det utropstecken som vissa gånger följer efter *vars* kan dock antas avspegla den ”eftertryckliga” prosodi som är typisk för samtalsspråket. En efterföljande punkt är också en symbol som pekar i samma riktning, även om den är en svagare, mer diffus eftertrycksmarkör.

Struktur C är samtalspecifik och kännetecknas i första hand av svag ljudvolym. I övrigt delar den struktur A:s egenskap att den primära betoningen ligger på partikeln. I fråga om partikelns utdragning i tiden är mönstret något mer heterogent än för A och B, men en klar majoritet av instanserna är förlängda, genom att vara tvåstaviga och/eller ha en förlängd (första) vokal. Variationen härvidlag visar att detta dock kanske inte är en avgörande, betydelsebärande, gentemot andra strukturer avskiljande egenskap.

De strukturella skillnader som finns mellan A, B och C korresponderar tydligt med funktionella skillnader. Struktur A används i de flesta fall för att ge ett garderat och/eller tvekan- svar på en ja/nej-fråga. Vari invändningen mot frågans proposition, eller samtalspartners beteende i någon annan mening, består explicit görs normalt i en efterkomponent. Hela denna komplexa struktur förefaller vara ett rutiniserat mönster, varför en minimal *vars*-konstruktion av typ A i sig kan antas signalera att det finns något innehållsligt eller socialt problematiskt hos samtalspartners replik. Emellertid finns i materialet också ett fåtal exempel på att struktur A används för att ge vad jag bedömer vara ett ”rakt”, varken problematiserande eller eftertryckligt (se nedan), svar. Av främst kvantitativa skäl får dock detta bruk betraktas som perifert.

Struktur B används normalt för att ge den motsatta typen av svar på en ja/nej-fråga, alltså ett eftertryckligt sådant. I dessa fall följer oftast ingen efterkomponent, av vilket vi kan dra slutsatsen att struktur B verkar fungera som ett så att säga fullbordat svar i sig som inte projicerar någon fortsättning av turen över huvud taget.

Struktur C används i mitt primärmaterial konsekvent som en fatisk resurs. Den föregås av en längre paus i samtalet eller något annat uttryck för att intervjun har gått i stå. Talaren (sagespersonen) utnyttjar strukturen för att försöka hålla liv i/återuppväcka intervjun och för att signalera att han är en aktiv samtalsdeltagare som skulle ha sagt något mer substantiellt om detta hade varit möjligt. Detta är en handling som utförs i det sociala rummets bakgrund, vilket markeras av eller avspeglas i den svaga ljudvolymen.

Till C finns vidare ett antal fall i primärmaterialet som är funktionellt närstående – också dessa instanser produceras i samband med att interaktionen går på tomgång – men ändå distinkt avvikande avseende såväl funktion som form. Dessa fall har inte omnämnts tidigare i detta avsnitt eftersom det inte finns något enhetligt prosodiskt eller annat strukturellt mönster som tydligt urskiljer dem från samtliga övriga kategorier. Men på grundval av att fallen bildar en egen, enhetlig grupp sedda i relation till C, väljer jag att upprätta ännu en kategori, D. Den funktionella skillnaden mot C är att talaren inte låter stiltjen fortgå, inte passar över bollen till samtalspartnern, utan i stället använder *vars*-konstruktionen för att revitalisera samtalet; omedelbart efter *vars* återvänder han till något han talade om just innan intervjun gick i stå. Det rör sig alltså om en sorts pausavslutare och inte om en fatisk pausfyllnad. Prosodiskt skiljer sig D från C (men inte från A och B) genom att den genomgående uttalas med en normalstark volym, vilket inte är att förvånas över med tanke på att ett återupptagande av ett samtalsämne utgör en social handling lämpad att placera i samtalsrummets förgrund.

Om man tillämpar ett konstruktionsgrammatiskt betraktelsesätt ska en konstruktion ha *en* form som korresponderar med *en* betydelse/funktion (se t.ex. Forsskåhl 2009:102 och där anförd litteratur). Ur detta perspektiv råder det inget tvivel om att A, B och C utgör tre olika, men besläktade, konstruktioner som byggs upp av i stort sett samma lexikala element. Att det sedan finns både mellanformer av och viss prosodisk variation inom de enskilda grundkonstruktionerna ändrar enligt min mening inte på detta faktum. En rimligare slutsats är att en konstruktionsgrammatik anpassad för samtalspråk inte bör förutsätta att alla kategorier är helt diskreta. Som forskare kan man i stället sträva mot en prototypbaserad beskrivning som harmonierar med den samtalspråkliga uttrycksresursernas anpassning till den sekventiella kontexten och deras flexibilitet även i övrigt (se även not 57).

För att kunna bedöma om struktur D bäst beskrivs som en egen konstruktion är de kontextuella sammanhangen av avgörande betydelse. Att märka är att C och D utmärker sig genom att föregås av en tomgångsfas i samtalet, medan A och B föregås av en replik (normalt en ja/nej-fråga) från samtalspartnern. I ljuset av detta är volymdistinktionen mellan C och D mer relevant och betydelsebärande (för deltagarna) än frånvaron av en systematisk prosodisk skillnad på kategorinivå mellan D och A-B. I den lokala kontext som är för handen (tomgången) utgör endast C och D möjliga (eller sannolika) *vars*-konstruktionsalternativ, varför volymen får antas vara särskilt betydelsefull i just denna kontext. Med tanke på detta kan C och D betraktas som två egna konstruktioner, som i kraft av att de används i samma typ av kontext får sägas stå i en systerrelation till varandra. På motsvarande sätt är A och B systrar, prosodiskt åtskilda alternativ som vanligtvis används i likartade sekventiella kontexter.

Det ovan sagda kan sammanfattas enligt tablå 1, som för enkelhetens skull enbart baseras på primärmaterialet. Jag vill understryka att det handlar om en generaliserande översikt som beskriver konstruktionernas prototypiska egenskaper. Vidare bör betonas att det ”släkttred” som framträder inte är avsett att säga något om de språkhistoriska sambanden mellan konstruktionstyperna; det är i stället att förstå som att försök att fånga *vars*-konstruktionernas grammatik i de språkgemenskaper som primärmaterialets dialektalare representerar.

		kusiner:			
		syskonpar 1:		syskonpar 2:	
primär kontext:		ja/nej-fråga		tomgång	
beteckning:		A	B	C	D
funktion:		garderat svar	eftertryckligt svar	fatisk	revitalisera topik
struktur:	tvåstavig partikel	+	-	+/-	+/-
	partikelns vokal förlängd	+/-	-	+/-	+/-
	partikeln mer betonad än <i>vars</i>	+	-	+	+
	svag volym	-	-	+	-
	efterkomponent	+	-	-	-

Tablå 1. Schematisk beskrivning av de mest frekventa *vars*-konstruktionstyperna i primärmaterialet.

En fråga som dock återstår att besvara är hur variationen mellan olika partiklar som initialt element hos konstruktionerna kan beskrivas ur ett konstruktionsgrammatiskt perspektiv. Mitt tentativa svar är att det i de flesta fall saknas skäl att se de olika varianterna som helt skilda konstruktioner. Många gånger, och detta gäller i synnerhet för de frekventa responsiva användningarna, är valet av partikel (responsiv) i hög utsträckning betingat av polariteten hos en annan, tidigare replik. Det är förvisso så att varje partikel kan tillföra ett unikt betydelseelement till *vars*-konstruktionen; i *ja vars* är oftast betydelsen 'ja' tydligt framträdande o.s.v. Men samtidigt "ärver" i stort sett samtliga uttryck betydelse/funktionell potential från den mer abstrakta konstruktionen diskurspartikel+*vars* (om sådant ärvande, se Fried & Östman 2004:71 passim) – eller mer exakt uttryckt från en av konstruktionerna A, B, C, D och vilka fler som nu kan finnas. Med utgångspunkt i detta torde konstellationerna med olika diskurspartiklar kunna ses som en sorts subkonstruktioner till de mer generella och abstrakta konstruktionerna (A–D).

En smärre reservation mot det just sagda måste dock göras avseende skriftspråksbruket av *vars*-konstruktioner, där ett par funktioner i hög grad korrelerar med en specifik partikel (mer om detta nedan). Också den stora dominansen för *jo* som partikel i mitt skriftliga material är en komplicerande faktor. Dominansen tyder på att *jo vars* har en vidare funktionell potential än de andra formerna av *vars*-konstruktioner (se vidare nedan samt avsnitt 7.1).

Det skriftliga bruket av *vars*-konstruktioner påminner annars i relativt hög grad om det samtalspråkliga, både strukturellt och funktionellt sett. Bland mina skriftliga belägg finns som sagt mittemellansvar av olika slag (alltså konstruktion A), men också eftertryckliga responser (B). Härutöver har jag funnit några användningar av *vars*-konstruktionsfamiljen vilkas direkta motsvarigheter jag inte har lyckats belägga i talspråk – kanske beroende på att jag har studerat betydligt fler skriftliga än muntliga *vars*, kanske beroende på att det finns betydligt fler diskurser (hela texter eller kortare sekvenser) med en skämtsam prägel i mitt skriftliga material, kanske beroende på att det skriftliga materialet primärt är nutida och det talspråkliga primärt historiskt.

En skriftspråksspecifik användning av en *vars*-konstruktion är hur som helst att markera visst avstånd till något man själv just har påstått; det sagda markeras som ett skämt eller som en överdrift. I det förra fallet används genomgående (den i samtalsmaterialet mycket ovanliga) formen *nej vars*, där responsiven tydligt markerar avståndstagande (jfr det till både formen och funktionen starkt besläktade uttrycket *nej då*). I det senare används nästan alltid partikeln *nå* (jfr *nåja*, *nåväl*), och i några få fall *nej*. Emellertid används *nå vars* också för att markera ett kraftigt ämnesbrott i en text och fungerar då som ett slags textbindare, ekvivalent med uttryck såsom *nåväl* och *från det ena till det andra*. Också *jo vars* och *nej vars* används på detta sätt, men det förefaller inte vara lika vanligt förekommande.⁵⁸

Något som jag har snuddat vid ovan i detta avsnitt är att *jo vars* verkar vara ett mer grammatikaliserat uttryck än motsvarigheterna med *nej* och *ja*, och förmodligen också med

⁵⁸ Som jag ser saken krävs det mer forskning för att bestämma om de användningar av *vars*-konstruktioner som beskrivs i detta stycke är att betrakta som egna grammatiska konstruktioner. Tydliga samband mellan form (främst val av partikel) och funktion existerar förvisso. Men man skulle å andra sidan kunna hävda att användningarna förmodligen inte är tillräckligt rutinerade och spridda bland svensktalande personer för att tilldela form–funktion–konstellationerna konstruktionsstatus. Jag antar till och med att man kan argumentera för att vi har att göra med sammanblandningar av uttrycksresurser (grammatiska konstruktioner) – att dessa *nej vars* och (i synnerhet) *nå vars* utgör en sorts "urspråde" variantformer till *nej då* respektive *nåja/nåväl* – som vissa språkbrukare kanske betraktar som ogrammatiska, och att det därför är mycket osäkert om uttryckssätten någon gång kommer att bli lika etablerade i svenskt språkbruk som andra medlemmar av *vars*-konstruktionsfamiljen, i synnerhet konstruktionstyp A, är.

andra partiklar, som förled. Mitt material, och i synnerhet den skriftspråkliga delen, ger många indikationer på detta. En sådan är att *jo* som nämnts är mycket vanligare som förled än någon annan partikel. Särskilt intressant i sammanhanget är emellertid att *jo* ofta används i flera i övrigt olikartade kontexter där *vars*-konstruktionen bekräftar eller understryker en proposition med positiv polaritet, och där *ja* därför är den på förhand förväntade partikeln betraktat ur ett strikt sanningsvärdesperspektiv. Vidare är *jo* betydligt mer frekvent förekommande i fall som inte är tydligt responsiva till tidigare repliker. Allt detta indikerar att *jo vars* på ett generellt (kontextöverskridande) plan innehåller mindre av betydelsekomponenten ’jo’ än de andra uttrycken gör av sina motsvarande komponenter.

En annan aspekt av *jo vars* grammatikalisering är att uttryckets båda komponenter har smält samman i högre grad än vad som gäller för de flesta konstruktioner med en annan partikel; det är *betydligt* vanligare att sammanskriva denna form än t.ex. *ja vars* och *nej vars*; särskrivningar är närmast att betrakta som undantag från en regel. Detta kan vi tolka som att *jo vars* har kommit längre i lexikaliseringsprocessen i att bli *ett* ord. Ett annat uttryck som nästan alltid sammanskrivs är dock *nå vars*. Att märka är att även *nåja* och *nåväl*, som utgör två konstruktioner som *nå vars* verkar ha ”ärvt” egenskaper av (eller ”blandats ihop med”; jfr not 58), normalt sammanskrivs i modern svenska.

Ett sätt att vinna ytterligare kunskap om de minimala *vars*-konstruktionernas funktionella potential vore att jämföra med bruket av likartade språkliga resurser, och då inte bara *nej då*, *nåväl* och *nåja*. Av utrymmesskäl har jag valt att göra detta endast i ytterst begränsad omfattning i föreliggande text. Sådana jämförelser skulle emellertid kunna avslöja om det t.ex. finns någon väsentlig funktionell skillnad mellan ett utdraget och även i övrigt tvekan *ja* eller *jonå* (se A. Lindström 1999 resp. 2008) och ett prototypiskt *ja/jo vars* tillhörande konstruktionstyp A.

Grammatikaliseringen av böneformeln *gud bevar oss* utgör en historisk process som påbörjades långt tillbaka i tiden. Den språkhistoriska nyttan med min undersökning är dock begränsad. Mitt material speglar i och för sig språkbruksmönster under en längre tidsperiod. Där figurerar ju t.ex. personer födda på 1860-talet som på grundval av att de har valts ut som sagespersoner kan antas ha ett språk som är konservativt sett i relation till språkbruket vid inspelningstillfället, kanske även i relation till jämnåriga. Men jag har valt att inte fokusera materialets diakrona dimensioner. Vad som betraktat ur språkhistorisk synvinkel kanske framför allt saknas i texten är emellertid systematiska jämförelser med mindre reducerade former än *vars*-konstruktionerna, alltså uttryck som *gubevars*, *bevar oss (väl)* och *bevars*. Utifrån de beskrivningar som jag redogör för i avsnitt 4, ”Tidigare forskning”, ska här dock ändå vissa slutsatser och hypoteser kortfattat presenteras.

Till att börja med kan man konstatera att användningen av *gubevars*, *bevar oss* och *bevars* som markörer av starka negativa känslor, såsom motvilja, förskräckelse och ringaktning (se särskilt SAOB, Ivars 2006, Stroh Wollin 2008) verkar ha försvunnit under den fortsatta grammatikaliseringsprocessen. En funktionell potential hos de mindre reducerade uttrycken som däremot har överlevt grammatikaliseringen är att förstärka en framförstående responsiv (jfr SAOB, Nilsson 1900, Ivars 2006). Även *vars*-konstruktionsfamiljens huvudfunktion – att döma av både tidigare forskning och min egen undersökning – dvs. att ge ett garderat eller motsträvt svar på en *ja/nej*-fråga, förekommer även bland de mindre grammatikaliserade fraserna (se SAOB).

Sammanfattningsvis kan därför sägas att *vars* är en ”urvattnad”, semantiskt lättviktig språkresurs i jämförelse med det ursprungliga uttrycket *gud bevar oss*. Den semantiska tyngd

som vidlåder böneformeln har ersatts av en interaktionell tyngd. Ofta använder en talare en minimal *vars*-konstruktion för att signalera eller projicera en inställning till en viss utsaga, många gånger i en mikrosituation som är socialt känslig; uttrycket kan t.ex. förebåda en efterkomponent som problematiserar en fråga ställd av samtalspartnern eller så problematiserar hela dennes pågående kommunikativa projekt. Att den diakrona utvecklingen har förlupit på detta vis är inget att förvånas över – en grammatikaliseringsprocess innebär normalt bl.a. just att ett språkligt uttryck reduceras, desemantikaliseras och pragmatikaliseras.

Transkriptionskonventioner

När det gäller språkljudsåtergivning följer jag i stort sett de principer som gäller för s.k. grov (ljud)-beteckning (beskrivna i Västerlund 1983, och i en mycket likartad version i Benson 1982). Detta innebär en konsekvent återgivning av å-, j-, sje- och tje-ljuden med *å, j, sj* respektive *tj*. Vidare innebär det att jag beträffande dubbelteckning av konsonant i första hand följer skriftspråkets normer, men dubbeltecknar härutöver i vissa andra fall om det bidrar till större tydlighet avseende uttalet. Till skillnad från gängse grov beteckning använder jag inga som helst specialtecken från landsmålsalfabetet. Jag har heller inte försökt skilja mellan kort e- och ä-ljud, utan använder i stället i möjligaste mån samma bokstav som i normalt skriftspråk.

I både samtals- och skriftutdragen markeras hela *vars*-konstruktionen genom skuggning, medan (den del som bildar) den minimala *vars*-konstruktionen även är fetstilad. (Ibland sammanfaller således skuggningen helt och hållet med fetstilen.)

Av etiska skäl och eftersom informanternas identiteter är fullständigt oväsentliga för denna undersökning, är samtliga personnamn utbytta mot fiktiva motsvarigheter.

Slutligen följer här en lista med specialsymboler, företrädesvis hämtade från CA-traditionen, som används i samtalstranskriptionerna:

?	Markerar kraftigt stigande grundton i slutet av en prososodisk fras
¿	Markerar svagt stigande grundton i slutet av en prososodisk fras
.	Markerar tydligt sjunkande grundton i slutet av en prososodisk fras
,	Markerar relativt jämn grundton i slutet av en prososodisk fras
[Markerar var överlappande tal börjar
]	Markerar var överlappande tal slutar (används sparsamt)
(nu då)	Enkla parenteser markerar att tolkningen är osäker
()	Tom parentes markerar att något sägs som inte kan uppfattas eller tolkas
((hostar))	Återger transkriptörens kommentar till eller beskrivning av något i samtalet
åmm/nänn	Snedstreck markerar att det finns alternativa tolkningar av vad som sägs
<u>bonde</u>	Understrykning markerar att stavelsen är starkt betonad; i minimala <i>vars</i> -konstruktioner markeras dock alltid den mest betonade vokalen, också då den inte är särskilt starkt betonad
(0,8)	Markerar pauslängd
(.)	Markerar en s.k. mikropaus, högst 0,2 s. lång
°	Markerar svag volym
FLOTT	Versaler markerar stark volym (versal används också initialt i egennamn)
:	Markerar tydlig förlängning av ett ljud (markerar däremot ej vanlig lång vokal eller konsonant)
heh	Markerar en ”skrattpartikel”
.h	Markerar en hörbar inandning
h	Markerar en hörbar utandning
> <	Markerar snabbt tal mellan tecknen

<	Markerar en kortvarig tempoökning
↑	Markerar ett högt tonläge

Materialförteckning

Dialektintervjuer (”primärmaterialet”)

Samtliga inspelningar är digitaliserade av och finns tillgängliga på CD vid Institutet för språk och folkminnen i Uppsala. I vissa fall är dock inspelningen utförd av förutvarande Landsmålsarkivet i Lund.

Inspelningar med vars-konstruktioner

- Gamleby 1950*. CD 2684. Sagesperson: man f. 1872. 3 *vars*-konstruktioner.
Gryt 1949. CD 2251, 2257. Sagesperson: man f. 1868. 4 *vars*-konstruktioner.
Gärdserum 1953. CD 412. Sagespersoner: två äkta makar f. 1863 (mannen) och 1869 (kvinnan), där den förre talar mest och producerar samtliga 3 *vars*-konstruktioner.
Hannäs 1953. CD 413. Sagesperson: man f. 1878. 11 *vars*-konstruktioner.
Locknevi 1953. CD 1205, 1208. Sagesperson: kvinna f. 1907. 1 *vars*-konstruktion.
Lofa 1950. CD 1202, 1205. Sagesperson: kvinna f. 1866. 1 *vars*-konstruktion.
Ringarum 1949. CD 2257, 2260. Sagesperson: man f. 1860. 4 *vars*-konstruktioner.
S:t Anna 1949. CD 2242. Sagespersoner: två väninnor f. 1886 och 1870, där den förre talar klart mest och producerar samtliga 6 *vars*-konstruktioner.
S:t Anna 1972a. CD 2879, 2882. Sagespersoner: två äkta makar f. 1906 (mannen) och 1910 (kvinnan), där den förre talar klart mest och producerar samtliga 6 *vars*-konstruktioner.
Ukena 1953. CD 1442. Sagesperson: man f. 1876. 4 *vars*-konstruktioner.
Västra Ed 1950. CD 1510, 1513. Sagesperson: man f. 1868. 9 *vars*-konstruktioner.
Västrum 1953. CD 1534. Sagesperson: man f. 1878. 4 *vars*-konstruktioner.

Inspelningar utan vars-konstruktioner

- Tryserum 1953*. CD 10247, 10248. Sagesperson: man f. 1872.
Ukena 1969. CD 10247. Sagespersoner: två bröder f. 1888 och 1892.
S:t Anna 1972b. CD 2879. Sagesperson: man f. 1893.
Västra Ed 1969. CD 10246, 10247. Sagesperson: man f. 1898.
Västra Ed 1970. CD 2030, 2031. Sagesperson: kvinna f. 1881.
Östra Ed 1969. CD 10245. Sagesperson: man f. 1895.

Övriga material

Utöver en stor mängd webbsidor funna genom sökmotorn Google har jag framför allt använt följande källor:

- GSLC = the Göteborg spoken language corpus; finns vid Institutionen för filosofi, lingvistik och vetenskapsteori, Göteborgs universitet; se vidare <http://www.ling.gu.se/projekt/tal/index.cgi?PAGE=3>.
 OSDs = samlingar till Ordbok över Sveriges dialekter, Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
 Sockensamlingarna vid Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg (DAG).
 Språkbanken vid Göteborgs universitet, <http://spraakbanken.gu.se>.

Muntliga källor

Telefonintervju med Göran Hallberg 2008-08-14.
Radioprogrammet *Språket* 2009-06-09.

Litteratur

- Benson, Sven, 1982: Utskrift på olika nivåer. I: Thelander, M. (red.), *Talspråksforskning i Norden. Mål – material – metoder*. Lund. S. 152–163.
- Bergfors, Erik Olof, 1982: *Dialektinsamling*. I: Thelander, M. (red.), *Talspråksforskning i Norden. Mål – material – metoder*. Lund. S. 80–91.
- Bockgård, Gustav, 2010a: ”Det är den vanliga spöksupén, vi kallar.” Analys av en objektslös bisatstyp med *kalla* i dialekter och skriftspråk. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 133. S. 7–48.
- Bockgård, Gustav, 2010b: Ursprått samtal. Analys av en märklig dialektinspelning. I: *Folkmålsstudier* 48. S. 37–76.
- Bockgård, Gustav, 2010c: Omaka par. Om bristfälliga samarbeten i dialektintervjuer. I: Reinhammar, M., Fridell, S., Thelander, M. & Williams, H. (red.), *Studier i svenska språkets historia* 11. Förhandlingar vid Elfte sammankomsten för svenska språkets historia i Uppsala 23–24 april 2010. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphici 116.) Uppsala. S. 93–101.
- Bockgård, Gustav & Norén, Niklas, 2011: Pivåkonstruktioner i svenska dialektintervjuer. I: Bockgård, G. & Nilsson, J. (red.), *Interaktionell dialektologi*. Uppsala. S. 75–130.
- Collin, Lotta, 2006: Diskussionsforum på webben som objekt för textanalys. I: *Folkmålsstudier* 45. S. 11–22.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth, 1996: Intonation and clause combining in discourse. The case of *because*. I: Ford, C. E. & Johannes W. (red.), *Interaction-Based Studies of Language*. (= *Pragmatics* 6 (3)). Antwerpen. S. 389–426.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Selting, Margret, 1996: Towards an interactional perspective on prosody and a prosodic perspective on interaction. I: Couper-Kuhlen, E. & Selting, M. (red.), *Prosody in Conversation*. Interactional Studies. Cambridge. S. 11–56.
- Einarsson, Jan & Klintborg, Staffan, 2005: *Svenskan i Amerika och Småland*. I: Byrman, G., Einarsson, J., Hammarbäck, S., Lindgren, M. & Stille, P. (red.), *Svenskans beskrivning* 27. Växjö. S. 79–93.
- Eriksson, Mats, 2002: Syntaxens sociala sida. En inledande diskussion av turtillägg i samtal. I: *Språk och stil* 11 (2001). S. 5–24.
- Falk, Maria Lim, 2008: *Svenska i engelskspråkig skolmiljö. Ämnesrelaterat språkbruk i två gymnasieklasser*. (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology 46.) Stockholm.
- FO = Ordbok över Finlands svenska folkmål. Helsingfors. 1982–.
- Forsskåhl, Mona, 2009: Konstruktioner i interaktion. *de e* som resurs i samtal. (Studier i nordisk filologi 83.) Helsingfors.
- Forsskåhl, Mona, 2011: Vad är en fast fras? Form, funktion och syntaktisk struktur hos *de e de i* finlandssvenska samtal. I: Bockgård, G. & Nilsson, J. (red.), *Interaktionell dialektologi*. Uppsala. S. 131–158.
- Fried, Mirjam & Östman, Jan-Ola, 2004: Construction grammar. A thumbnail sketch. I: Fried, M. & Östman, J.-O. (red.), *Construction Grammar in a Cross-Language Perspective*. (Constructional Approaches to Language 2.) Amsterdam. S. 11–86.
- Frisk, Liselotte, 1976: *Solsken*. Stockholm.

- Fujii, Seiko, 2004: Lexically (un)filled constructional schemes and construction types. The case of Japanese modal conditional constructions. I: Fried, M. & Östman, J.-O. (red.), *Construction Grammar in a Cross-Language Perspective*. (Constructional Approaches to Language 2.) Amsterdam. S. 121–156.
- Gimstedt, Hanna, 2008: Som som som. En studie av konstruktionen *x-som-x*. I: Josefsson, G. (red.), *Syntax i gränssnittet. Tre uppsatser i gränsområdet mellan lexikon, syntax och semantik*. (Nordlund 29.) Lund. S. 7–56.
- Gustavsson, Anders, 1982: Förtegenhet vid etnologiska intervjuer. Några exempel på informationsbarriärer hämtade från fältarbeten i västra Sverige. Lund.
- Hagren, Kristina, 2008: Hur märks infinitiven? Infinitivkonstruktioner i svenska dialekter med fokus på infinitivmärket. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 75.) Uppsala.
- Hansson, Petra, 2003: *Prosodic Phrasing in Spontaneous Swedish*. (Travaux de l'Institut de linguistique de Lund XLIII.) Lund.
- Hedblom, Folke, 1961: The tape recording of dialect for linguistic sound archives. Some experiences and views connected with recording work in Sweden. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 84. S. 51–100.
- Hedblom, Folke, 1979: *Fonogrammet 100 år*. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 101–102. S. 114–170.
- Hellbom, Algot, 1980: *Ordbok över Njurundamålet*. (Acta Universitatis Umensis. Umeå studies in the humanities 27.) Umeå.
- Heritage, John, 1984: *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge.
- Hofvendahl, Johan, 2006: *Riskabla samtal. En analys av potentiella faror i skolans kvarts- och utvecklingssamtal*. (Linköping Studies in Arts and Science 338.) Linköping.
- Ivars, Ann-Marie, 2006: *Se, tänk, vetja, tro*. I: *Folkmålsstudier* 45. S. 23–47.
- Ivars, Ann-Marie, 2010: *Sydösterbottnisk syntax*. (Studier i nordisk filologi 84.) Helsingfors.
- Jefferson, Gail, 1972: Side sequences. I: Sudnow, D. (red.), *Studies in Social Interaction*. New York. S. 295–338.
- Kay, Paul & Fillmore, Charles J., 1999: Grammatical constructions and linguistic generalizations. The What's X doing Y? construction. I: *Language* 75 (1). S. 1–33.
- Labov, William & Fanshel, David, 1977: *Therapeutic Discourse. Psychotherapy as Conversation*. New York.
- Langacker, Ronald, 1987: *Foundations of Cognitive Grammar 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford.
- Lehti-Eklund, Hanna, 1992: Användningen av partikeln *nå* i helsingforssvenska samtal. I: Kotsinas, U.-B., Lindell, I. & Ledin, P. (red.), *Svenskans beskrivning* 19. Lund. S. 174–184.
- Lindorm, Erik, 1928: *Rötmånad. Komedi i tre akter*. (Svenska teatern 409.) Stockholm.
- Lindström, Anna, 1999: *Language as social action. Grammar, prosody, and interaction in Swedish conversation*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 46.) Uppsala.
- Lindström, Anna, 2008: *Lagom är bäst. Om värderande omdömen i hemtjänsten*. Opublicerat plenarföredrag vid OFII 26 i Helsingfors.
- Lindström, Jan, 2002: *Från satsschema till turschema? Förfältet i fokus*. I: *Språk och stil* 11 (2001). S. 25–80.
- Lindström, Jan, 2005: *Grammatiken i interaktionens tjänst. Syntaktiska aspekter på turorganisation*. I: Anward, J. & Nordberg, B. (red.), *Samtal och grammatik. Studier i svenskt samtalspråk*. Lund. S. 11–53.
- Lindström, Jan, 2006: *Grammar in the service of interaction. Exploring turn organization in Swedish*. I: *Research on Language and Social Interaction* 39 (1). S. 81–117.
- Lindström, Jan, 2008: *Tur och ordning. Introduktion till svensk samtalsgrammatik*. Stockholm.

- Lindström, Jan, 2009: Negationen *inte* i satsens spets – *Int e de ju rimlit*. I: Wide, C. & Lyngfelt, B. (red.) 2009b. S. 163–189.
- Lindström, Jan & Linell, Per, 2007: *X-och-x* som samtalspraktik och grammatisk konstruktion. I: Engdahl, E. & Londen, A.-M. (red.), Interaktion och kontext. Nio studier av svenska samtal. Lund. S. 19–89.
- Linell, Per, 1998: Approaching Dialogue. Talk, Interaction and Contexts in Dialogical Perspectives. (IMPACT: Studies in Language and Society 3.) Amsterdam & Philadelphia.
- Linell, Per, 2003a: Responsiva konstruktioner i samtalsspråkets grammatik. I: Folkmålsstudier 42. S. 11–39.
- Linell, Per, 2003b: Grammatiska konstruktioner i samtalspraktiken. I: Nordberg, B. m.fl. (red.), Grammatik och samtal. Studier till minne av Mats Eriksson. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 63.) Uppsala. S. 161–171.
- Linell, Per, 2005: En dialogisk grammatik? I: Anward, J. & Nordberg, B. (red.), Samtal och grammatik. Studier i svenskt samtalsspråk. Lund. S. 231–328.
- Martola, Nina, 2009: Konstruktioner med *åt* i ett jämförande perspektiv. I: Wide, C. & Lyngfelt, B. (red.) 2009b. S. 47–75.
- Melander Marttala, Ulla & Östman, Carin, 2000: Svensk dramadialog under tre sekler. En projektbeskrivning. (FUMS-rapport 200.) Uppsala.
- NEO = Nationalencyklopedins ordbok. 1–3. 1995–1996. Göteborg.
- Nilsson, K. [Karl], 1900: Ord och talesätt från Sydöstra Blekings strandbygd och skärgård. Samlade under senare hälften af 1800-talet. Karlskrona.
- Norén, Niklas, 2007: Apokoinou in Swedish talk-in-interaction. A family of methods for grammatical construction and the resolving of local communicative projects. (Linköping studies in arts and science 405.) Linköping.
- Ono, Tsuyoshi & Thompson, Sandra A., 1995: What can conversation tell us about syntax? I: David, P. W. (red.), Alternative Linguistics. Descriptive and Theoretical Modes. (Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science. Current Issues in Linguistic Theory 102.) Amsterdam. S. 213–271.
- Ono, Tsuyoshi & Thompson, Sandra A., 1996: Interaction and syntax in the structure of conversational discourse. Collaboration, overlap, and syntactic dissociation. I: Hovy, E. H. & Scott, D. R. (red.), Computational and Conversational Discourse. Burning Issues – an Interdisciplinary Account. Berlin. S. 67–96.
- Ordéus, Torsten, 1977: Råd och anvisningar för bandinspelning. Opublicerad stencil. SOFI i Uppsala.
- Ottesjö, Cajsa, 2006: Att fortsätta och att återgå. Studier i koherensskapande praktiker i vardagliga flerpersontal. (Gothenburg Monographs in Linguistics 29.) Göteborg.
- Pomerantz, Anita M., 1978: Compliment responses. Notes on the co-operation of multiple constraints. I: Schenkein, Jim (red.), Studies in the Organization of Conversational Interaction. New York. S. 79–112.
- Raymond, Geoffray, 2003: Grammar and social organization. Yes/no interrogatives and the structure of responding. I: American Sociological Review 68 (6). S. 939–967.
- Ridell, Karin, 2008: Dansk-svenska samtal i praktiken. Språklig interaktion och ackommodation mellan äldre och vårdpersonal i Öresundsregionen. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 76.) Uppsala.
- Saaristo, Pekka, 2008: Regional variation och interaktion. Om en responsiv konstruktion i Helsingforssvenska. I: Lindström, J. (red.), Språk och interaktion 1. (Nordica Helsingensia 10.) Helsingfors. S. 25–81.
- Sacks, Harvey, 1987 [1973]: On the preferences for agreement and contiguity in sequences in conversation. I: Button, G. & Lee, J. R. E. (red.), Talk and Social Organization. (Intercommunication 1.) Clevedon & Philadelphia. S. 54–69.

- Sacks, Harvey, Schegloff, Emanuel A. & Jefferson, Gail, 1974: A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. I: *Language* 50 (4). S. 696–735.
- SAG = Telemann, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999: Svenska Akademiens grammatik. Del 1–4. Stockholm.
- SAOB = Ordbok över svenska språket utg. av Svenska Akademien. Lund. 1898–.
- SAOL = Svenska Akademiens ordlista över svenska språket. 13 uppl. 2006. Stockholm.
- Schegloff, Emanuel A., 1988: Presequences and indirection. Applying speech act theory to ordinary conversation. I: *Journal of Pragmatics* 12 (1). S. 55–62.
- Schegloff, Emanuel A., 1993: Reflections on quantification in the study of conversation. I: *Research on Language and Social Interaction* 26 (1). S. 99–128.
- Schegloff, Emanuel A., 2007: *Sequence Organization in Interaction. A Primer in Conversation Analysis* 1. Cambridge.
- Schegloff, Emanuel A., Jefferson, Gail & Sacks, Harvey, 1977: The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. I: *Language* 53 (2). S. 361–382.
- SO = Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien. 1–2. Stockholm.
- Stensig, Jakob, 2001: *Sprog i virkeligheden. Bidrag til en interaktionel lingvistik*. Århus.
- Stensig, Jakob, 2005: Hvornår kan *ja* stå alene efter *ja/nej*-spørgsmål? MOVIN Arbejdsrapporter, <http://www.movinarbejdsrapporter.asb.dk>.
- Stroh-Wollin, Ulla, 2008: *Dramernas svordomar. En lexikal och grammatisk studie i 300 års svensk dramatik*. (FUMS-rapport 224.) Uppsala.
- Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser. 2003. Stockholm.
- Svensson, Gudrun, 2005: Att bekräfta sanningen. Om pragmatiska sanningsmarkörer i ungdomars talspråk. I: Byrman, G., Einarsson, J., Hammarbäck, S., Lindgren, M. & Stille, P. (red.), *Svenskans beskrivning 27*. Växjö. S. 340–352.
- Telemann, Ulf, 1996: Så är det så det är. I: Reinhammar, M., Eklund, G., Petersson, L., Thelander, M. & Åneman, C. (red.), *Mål i sikte. Studier i dialektologi tillägnade Lennart Elmevik*. Uppsala. S. 375–379.
- Thøgersen, Jacob & Beck Nielsen, Søren, 2009: *Ja men nej og nej men ja*. Når man hverken be- eller afkræfter *ja/nej*-spørgsmålets antagelser. Eller: Det fuldt udfoldede ”nja”. I: Hovmark, H., Stampe Sletten, I. & Gudiksen, A. (red.), *I mund og bog. 25 artikler om sprog tilegnet Inge Lise Pedersen på 70-årsdagen d. 5. juni 2009*. Köpenhamn. S. 337–350.
- Wessén, Elias, 1956: *Svensk språkhistoria III: Grundlinjer till en historisk syntax*. Stockholm.
- Wide, Camilla, 2005: *Svenskan i Finland. Syntaktiska drag i ett jämförande perspektiv*. I: Nikula, K., Lönnroth, H., Alanen K. & Johansson, C.-E. (red.), *Svenskan i Finland 8*. (Nordistica Tamperensia A5.) Tammerfors. S. 319–335.
- Wide, Camilla, 2008: *Konstruktionsgrammatik ur ett interaktionellt perspektiv*. I: Collin, L., Haapamäki, S. & Sundman, M. (red.), *Under språkets hud. Festskrift till Erik Andersson på 60-årsdagen*. Åbo. S. 268–279.
- Wide, Camilla & Lyngfelt, Benjamin, 2009a: *Svenskan i Finland. Grammatiken och konstruktionerna*. I: Wide & Lyngfelt (red.) 2009b. S. 11–43.
- Wide, Camilla & Lyngfelt, Benjamin (red.), 2009b: *Konstruktioner i finlandssvensk syntax. Skriftspråk, samtal och dialekter*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 716.) Helsingfors.
- Västerlund, Rune, 1983: *Anvisningar och önskemål rörande utskrivning av inspelade dialekttexter (fonogram)*. Opublicerad stencil. SOFI i Uppsala.
- Östergren, Olof, 1968: *Nusvensk ordbok. Nionde bandet: U–Vå*. Red.: Zetterholm, M. & Holm, G. Stockholm.
- Östman, Jan-Ola, 2005: *Construction discourse. A prolegomenon*. I: Östman, J.-O. & Fried, M. (red.), *Construction Grammars. Cognitive Grounding and Theoretical Extensions*. (Constructional Approaches to Language 3.) Amsterdam & Philadelphia. S. 121–144.

Östman, Jan-Ola & Fried, Mirjam, 2005: The cognitive grounding of construction grammar. I: Östman, J.-O. & Fried, M. (red.), *Construction Grammars. Cognitive Grounding and Theoretical Extensions*. (Constructional Approaches to Language 3.) Amsterdam & Philadelphia. S. 1–13.